

Uruunu ambaijana ta Yoan ibeede

Sua ta iswe Anutu ngar kini, ta iwe tomtom ma isu toono kek

¹Indeeje mata popoten ta saamba mi toono ipet zen na, Sua ta iswe Anutu ngar kini, ni imbotmbot. Mi ni imbotmbot raama Anutu, mi ni Anutu.✧

²Tana indeeje ta mata popoten mi imar na, ni imbotmbot raama Anutu. ³Ni ta iwe zaala pa koronj ta boozomen ma tipet. Koronj sa ipet pa zaala toro sa som.✧ ⁴Mbotjana kini uunu na, ni itunu tau. Mi mbotjana kini ta iurur mat pizin tomtom.✧ ⁵Mat tana iyaryaara pa zugut leleene, mi zugut mburaana irao be ilip pini na som.✧

⁶Tomtom ta, Anutu ingo i ma imar. Ni zaana Yoan.✧ ⁷Ni imar be ipombol mat tana ka sua, mibe ikam tomtom ta boozomen ma tiurla ki mat tana.✧ ⁸Mi Yoan, ni mat tana som. Imar be ipombol ka sua men.✧ ⁹Tana mat nonoona ta iyaryaara pizin tomtom ta boozomen ma ipeyei ngar kizin, ta ingi isu toono i.✧

¹⁰Koronj boozomen ta timbot toono na, ni itunu ta iwe zaala pa ma tipet. Tamen isu toono na, zin wal toono kan tikilaali som.✧ ¹¹Mi imar pa itunu lele kini na, wal kini lelen pini som.✧

✧ **1:1:** Un 1:1; Yo 10:30, 17:5; Pil 2:6; 1Yo 1:1+; Tur 19:13 ✧ **1:3:** 1Kor 8:6; Kol 1:16+; Ibr 1:2 ✧ **1:4:** Yo 5:26, 8:12, 9:5, 12:46 ✧ **1:5:** Yo 3:19 ✧ **1:6:** Mt 3:1 ✧ **1:7:** Yo 1:15,34 ✧ **1:8:** Yo 1:19, 3:28+ ✧ **1:9:** Yo 8:12; 2Kor 4:6; 1Yo 2:8 ✧ **1:10:** Yo 1:3 ✧ **1:11:** Yesa 53:3; Ngo 13:46; Yo 3:11, 12:37+

12 Tamen wal boozomen ta tiur lelen pini mi tiurla kini na, ni ikam zin ma tirao be tiwe Anutu lutuunu bizin.✠

13 Wal tana, siŋ ki taman ma nan bizin ikam zin ma tiwe Anutu lutuunu bizin som. Mi tomtom sa ki toono ti ŋgar kini, som mbulu kini ikam zin ma tiwe Anutu lutuunu bizin som. Anutu itunu ta ikam zin ma tiwe lutuunu bizin.✠

14 Tana kere. Sua ta iswe Anutu ŋgar kini, ta iwe tomtom ma isu toono, mi imbot la mazwanda kek! Mi iswe Anutu mburaana mi mbulu kini ndabokŋana, mi niam amrre kat pa motoyam kek. Tana amkilaali kembei ni Anutu Lutuunu tamen ŋonoono. Ni zaanaŋana, mi ipa kat ki Tamaana. Mi iswe kat kampeŋana mi sua ŋonoono ki Anutu.✠

15 Yoan, ni ipaŋarai kaŋaana, mi ipombol sua kini ma iso ta kembei: “Tomtom tingi ta muŋgu aŋso yom pini ma aŋsombe: ‘Tomtom ta, ni ito yo ma iwwa i. Mi ni zaana ilip pio. Pa nio aŋsu zen na, ni imbotmbot.’ ”✠

16 Iti boozomen ta tamap takamam koronj ambaimbaiŋan ta munjaana men ilala kini. Pa ni ta kampeŋana katuunu. Kere. Kampeŋana muŋguŋana, ta ni ipekel pa kampeŋana ta biibi ma ilip.✠ 17 Pa Mose ta iwe zaala pa tutu. Mi Yesu Krisi, ni iswe kat kampeŋana ki Anutu mi sua ŋonoono.✠ 18 Tomtom tasa ire kat Anutu pasa zen. Mi Anutu Lutuunu tamenna ta ni Anutu, mi imbotmbot

✠ **1:12:** Yo 3:15; Ro 8:14+; Ga 3:26; 1Yo 3:1+ ✠ **1:13:** Yo 3:3,5+; Tit 3:5+; 1Yo 3:1-9, 4:7, 5:1+ ✠ **1:14:** Kam 33:18, 40:34; Pil 2:7; 1Tim 3:16; Ibr 2:14; 1Yo 1:1+ ✠ **1:15:** Mt 3:11 ✠ **1:16:** Ro 5:17; Ep 1:6+ ✠ **1:17:** Ro 3:24, 10:4; Ibr 8:6, 10:1

la Tamaana kereene uunu na, ni tina ta iswe kat Anutu piti.✧

Yoan ta ikamam yok pizin tomtom na, ipombol Yesu sua kini

(Mt 3:1-12; Mk 1:1-8; Lu 3:1-18)

¹⁹⁻²⁰ Yoan, ni ipombol Yesu ka sua ta kembei: Indeeŋe zin bibip kizin Yuda ta timbot kar Yerusalem na, tiŋgo patoronŋana ka tomtom bizin pakan raama urum tuunu pakan ma tila kini mi tiwi i pa uraata kini na, ni iur sua ila kena kena som. Ni iso kat pizin ma iso: “Nio ti, Mesia * som.”✧

²¹ Tana tiwi i mini ma tiso: “Kenako nu Anutu kwoono Ilia tau?” Mi ni iso: “Som.”✧

To tiso: “Wai, kenako nu Anutu kwoono zanaanana tau amzza i be imar i?” Mi ni ipekel mini ma iso: “Som.”✧

²² Tabe tiwi i mini ma tisombe: “Wai, nakena nu so tomtom i? Mi uraata ta kamam na, ka uunu parei? Itum sope yam lak. Beso amiili ma amla, tona amsotaara zin wal ta tiŋgo yam ma amar i.”

²³ Tana Yoan isu to iso: “Munŋu Anutu kwoono Yesaya iso ta kembei:

Kalŋaana ta iboboobo isu lele bilimŋana.

Iso: ‘Kapazal zaala pa Merere!’✧

Sua tina, ni iso pio tau.”

²⁴⁻²⁵ To tutu kan pakan ta tigaaba wal tana na, timaŋga mi tiwi i. Tiso: “Lak. Nu sombe nu Mesia som, mi Ilia som, mi Anutu kwoono zanaanana

✧ **1:18:** Kam 33:20; Mt 11:27; Yo 14:9; Kol 1:15; lbr 1:3 * **1:19-20:** Mesia, ina lburu kalŋan. Ka uunu ta kembei: ‘Ulaaŋa ta Anutu iroogi mi iuri be iuulu zin wal kini.’ Mi zin Griki tiso la kalŋan ta kembei: ‘Krisi.’ ✧ **1:19-20:** Yo 3:28 ✧ **1:21:** Mal 4:5; Mt 11:14 ✧ **1:21:** Lo 18:5 ✧ **1:23:** Yesa 40:3

ta amzza i som. Nakena parei ta nu kamam yok pizin tomtom?” ²⁶⁻²⁷ Yoan ipekel kwon ma iso: “Nonoono. Nio ankamam yok pizin tomtom. Tamen tomtom ta, ni ito yo ma iwwa i. Ni imbotmbot la mazwoyom, mi kikilaali som. Mi nio anre itun kembei anrao pini risa som kat. Uraata sorokɔana kembei kumbu keteene ka wooro putkeɔana, ina tomuni anrao ankam pini na som. Pa ni ilip kat pio.”

²⁸ Mbulu boozomen tana ipet isu kar Betania, ta imbot yok Yordan pakaana ta zoɔ izze pa i. Pa Yoan ikamam yok pizin tomtom isu lele tana.

Yesu ni sipsip ki Anutu

²⁹ Timbot ma aigule toro na, Yoan ire Yesu ipanuru i ma imar. To iso: “Kere. Inga sipsip ki Anutu ta imar i. Ni ta ko ikam sanaana kizin tomtom toono kan ma ila lene.✧ ³⁰ Tomtom tinga ta munɔu anso yom pini ma ansonbe: ‘Tomtom ta, ni ito yo ma iwwa i. Tamen ni ilip pio. Pa nio anso zen na, ni imbotmbot.’ ³¹ Nonoono, munɔu nio tomuni anɔilaala kati som. Mi inɔi anmar mi ankamam yok pizin tomtom bekena anurpe zaala pini. Naso Anutu iswe i ma imbot mat pizin Israel.”

³² Mi Yoan ipombol mini sua kini ma iso ta kembei: “Nio moton anre kat Bubunana izem saamba, mi isu kembei mbalmbal, ma imbot sala nwaana.✧

³³ Nonoono, munɔu nio anɔilaala kati som. Tamen Ni ta inɔo yo ma anmar be ankam yok pizin tomtom na, isotaara yo ta kembei: ‘Re. Sombe Bubunana isu ma imbot sala tomtom sa nwaana, na tomtom

✧ **1:29:** Kam 12:3+; 1Kor 5:7; 1Pe 1:19; Tur 5:6, 13:8 ✧ **1:32:** Mt 3:16

tina ta ko ikam Bubunjana Potomjana pizin tomtom.’[☆] ³⁴ Mi kelej. Nio anre kat mbulu tana pa motonj kek. Tana anso kat piom ta kembei: Tomtom tinga ta Anutu ipeikati. Ni Anutu Lutuunu nonoono.’[☆]

*Yesu ikam zin nanjan mataana kan
(Mt 4:18-22; Mk 1:16-20; Lu 5:2-11)*

³⁵ Aigule toro na, Yoan zinan nanjan kini ru timendernder mini ma timbotmbot. ³⁶ Ni ire la pa Yesu iwwa ma ila, to iso pizin. Iso: “Kere. Inga sipsip ki Anutu.”[☆] ³⁷ Nanjan ru tana tilej sua tina, to timanja mi tila tito Yesu. ³⁸ Yesu mataana imiili na, ire ziru tito i ma timar. To iwi zin. Iso: “Ou, niomru na parei?” Ziru tiso: “Rabi, nu mbotmbot swoi?” (Sua ‘rabi’ na, ka uunu ta kembei: ‘mos katuunu.’) ³⁹ Mi ni ipekel kwon ma iso: “Kamar ma tala to kere.” Indeeje tana na, rorou kek. Tana ziru tila ma tire ruumu ta ni imbotmbot pa na, mi zinan timbotmbot mi tizzo sua ma mbenj.

⁴⁰ Nanjan ru ta tilej sua ki Yoan mi tito Yesu na, kizin ta zaana Andreas. Mi tiziini ta Simon Petrus na. ⁴¹ Timbotmbot, som mi Andreas imanja mi kanjan ma ila be ire tiziini Simon. Ila ma indeeni, to iso pini ta kembei: “Ai, niam amdeene Mesia kek.” (Sua ‘Mesia’ na, ka uunu raraate kembei ta ‘Krisi’.) ⁴² Tana Andreas ikam tiziini Simon ma ziru tila ki Yesu. Mi Yesu igeede Simon, to iso: “Nu tina Simon, Yoanes lutuunu. Mi kaimer ko tipaata zom be Kepas.” (Pisis ‘Kepas’ na, zin Grik tipaata tisombe ‘Petrus.’) †[☆]

☆ **1:33:** Yo 14:16, 15:26; Ngo 2:1+ ☆ **1:34:** Mt 3:17 ☆ **1:36:** Yo 1:29 † **1:42:** Pisis Kepas mi pisis Petrus na, kan un ta kembei: ‘pat.’ ☆ **1:42:** Mt 16:18

Yesu ikam Pilip ziru Natanael ma tiwe nanḡanḡa kini

⁴³ Aigule toro na, Yesu isombe ipa ma ila pa lele pakaana ki Galilea. Tana ila ma indeeḡe tomtom ta, zaana Pilip. To iso pini: “Mar to yo.” ⁴⁴ Pilip, ni tomtom ki kar Betsaida. Ni ma Andreas mi Simon na, zin kar ta. ⁴⁵ Timbotmbot mi Pilip imanḡa ma ila, to indeeḡe waene ta, zaana Natanael. Mi iso pini ta kembei: “Leḡ. Tomtom ta munḡu Mose iḡeede ka sua imbot se tutu ki Anutu, mi Anutu kwoono bizin tibeede ka sua tomini, ta amdeenḡi kek! Ni tomtom ki kar Nasaret. Zaana Yesu. Mi tamaana Yosep.”✧

⁴⁶ Tamen Natanael iso pini: “Waa, kar Nasaret irao be ipiyooto koronḡ ambainḡana sa?” To Pilip iso pini: “Kena mar ma tala to itum re kat!”✧

⁴⁷ Yesu ire Natanael ipanḡuru i ma imar, mi iso ka sua ta kembei: “Kere. Inḡa tomtom ta itoto mbulu ḡonoono kizin Israel mi izzo sua ḡonoono men. Ni le pakaamḡana sa som.”✧ ⁴⁸ Tabe Natanael iwi i ma iso: “Nu ute yo be parei?” Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio anḡre u mbulem su ta ke fik uunu munḡu, mana kaimer Pilip ima to iboobu.” ⁴⁹ Tabe Natanael ipekel kwoono ma iso: “Mos katuunu, Anutu Lutuunu ḡonoono ta nu na. Nu ta king kizin Israel.”✧

⁵⁰ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Parei Natanael, sua tio ta anḡsombe anḡre u su ke fik uunu, ta ikamu ma urla tio i? Leḡ. Kaimer nu kola re uraata bibip pakan ta ilip pa koronḡ tana.” ⁵¹ To iso

✧ **1:45:** Un 3:15, 49:10; Yesa 7:14; Mt 2:23 ✧ **1:46:** Yo 7:41,42,52

✧ **1:47:** Mbo 32:2; Ro 2:28, 9:6+ ✧ **1:49:** Mt 2:2, 16:16, 27:42; Yo 12:13

pizin mini ta kembei: “Nio anso kat piom. Kaimer niom kola kere saamba ikaaga, mi zin anjela ki Anutu tizalla ma tizzu. Pa Tomtom Lutuunu, ta ko iwe zaala pizin.”✠

2

Yesu itooro yok ma iwe baen isu kar Kana

¹ Aigule ru ilae ma aigule ta iwe tel pa na, ula ipet su kar Kana ta imbot Galilea na. Yesu naana, ni ila pa ula tana tomini. ² Mi Yesu zinan nanjan kini tomini, sua ikam zin be tila tire ula tana. ³ Timbotmbot mi kini ula kana ila be tikan. Tikanan ma tiwinin ma tilala, som mi baen imap. Tabe Yesu naana isu to iso pini: “A baen kizin ta imap kek.” ⁴ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Anan, nu so paso? Ina koron kiti som. Pa nol tio ipet zen.” ⁵ To naana iso pizin mbesoono ta timborro temen tana ma isombe: “Kere. Ni isombe iso piom pa koron sa, na kakam men.”

⁶ Ruumu tana na, ka kuuru bibip kat lamata mi ta, ta timbotmbot. * Kuuru tana be tingurnguuru naman ma kumbun pa, to tingeeze pa Anutu mataana, kembei ta tutu kizin Yuda iso na.✠ ⁷ Tana Yesu imanğa ma iso pizin mbesoono ta kembei. Iso: “Kese yok sula kuuru tana ma bokbok.” Tana tilen la kalğaana mi tise yok sula kuuru tana ma bokbok lup. ⁸ To iso pizin ta kembei: “Yok tana, kesepet risa mi ila ki tomtom ta imborro kini na ma itoombo ten.” Tana tilen la sua kini, mi tikam ma tila. ⁹ Beso tomtom tana itoombo na, yok tana

✠ **1:51:** Un 28:12 * **2:6:** Kuuru tataņa na, lelen irao be tise yok kembei 20, som 30 galon, o 100 lita, to bok. ✠ **2:6:** Mk 7:3+

itoori ma iwe baen kek. Tana mata rru ka uunu mi iso: “Wai, baen ti imbot swoi ta imar i?” Mi zin mbesoono ta tise yok na, zin tiute uunu. Tona tomtom tana iboobo tomooto ula kana ma ila kini, ¹⁰ mi iso pini ma isombe: “Kini kamjana ta gorgori na, takamam yok baen ta ambainana kat ila pizin wal ma tiwin mungu. Miombe tiwin ma isoono zin zen, tonabe takam baen ta ambai pe som na ma ila. Mi baen tingi ta ambainana kat. Parei ta nu ruutu, ma buri mi kam ma imar?”

¹¹ Ina mos mataana kana ta Yesu ikam bekena iswe zaana mi mburaana biibi. Ni itooro su kar Kana ki Galilea. Tana zin nanganj kini tire to tiurla kini.

¹² Ula tana imap, tona Yesu zinan naana ma tiziini bizin, mi zin nanganj kini timiili ma tila mini pa kar Kapenaum, mi timbotmbot tana pa aigule pakan.

Yesu imangayaara zin wal ngomo kan ilela Urum Merere

(Mt 21:12-13; Mk 11:15-17; Lu 19:45-46)

¹³ Pasoba, lupjana biibi kizin Yuda be matan ingal mazwaana ta Anutu ikamke tumbun bizin isu Aikuptu na, ka nol igarau kek. Tana Yesu isala pa Yerusalem. ¹⁴ Ni imbotmbot mi ire zin wal tingomonmoono makau ma sipsip ma man isu Urum Merere kwoono. Mi ire zin wal ta tiparpekelkel pat na tomini, zin mbulen su mbalia kizin ma timbotmbot. ¹⁵ Tana ikam re tuntun ma ilup la mbata, mi iketo zin wal ta tingomonmoono sipsip mi makau na ma tiko molo pa urum kwoono. Mi imanga pa mbalia kizin wal ta tiparpekelkel pat na, ma pat kizin imiyaryaara su toono. ¹⁶ To iso pizin wal ta tikamam ngomo pa

man ta kembei: “Kakam koronj tiom tana ma ila lene! Kakam urum potomjana ki Tamañ Anutu ma iwe nol muriini paso?” ¹⁷ Tabe zin nanjanj kini matan ila pa sua ki Anutu suruunu ta iso ta kembei:

Nio lelenj pa urum ku potomjana ilip, tanata anjam kaisiigi pa be anjurpe. Tamen ko iwe zaala pio be anmeete.✧

Yesu itunu ko ikam Urum Merere muriini

¹⁸ Zin bibip kizin Yuda tire mbulu tana, mi tiso pini ta kembei: “Nu so tomtom ta kam mbulu ti? Tooro mos sa ma amre kat. Naso amute nu zom pa uraata ti.”✧ ¹⁹ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Niom koso kereege urum taingji ma isu lene, na nio ko anpamender mini pa aigule tel.”✧ ²⁰ Tabe zin Yuda tiso: “Wa, urum biibi taingji, tikamam uraata pa ma irao ndaama tomtooru lamata mi ta (46) kek. Mi nu sombe rao pamender mini pa aigule tel men?” ²¹ Tamen Yesu iso sua tana ise ki urum kizin som. Ni iso pa itunu. Pa ni ta iwe kembei Urum Merere nonono.✧ ²² Tana kaimer indeenje ta ni burup ma imanja mini pa naala na, nanjanj kini matan ila pa sua kini tana, mi tiurla sua ta munju tibeede na, ramaki sua ta Yesu itunu iso na.✧

Wal boozo tiso tiurla ki Yesu. Mi tiurla kat som

²³ Yesu imbotmbot Yerusalem pa lupjana biibi tana na, itortooro mos boozo ma tiwedet. Tabe tomtom boozo tire mi tiurla kini. ²⁴ Tamen ni iurla kizin som. Paso, ni iute tomtom ta boozomen lelen

✧ **2:17:** Mbo 69:9; Mal 3:1+ ✧ **2:18:** Mt 12:38, 16:1 ✧ **2:19:** Mk 14:58; Ngo 6:14 ✧ **2:21:** 1Kor 3:16; 2Kor 6:16; Ep 2:21+ ✧ **2:22:** Mbo 16:10; Lu 24:8,27

ma imap. ²⁵ Tomtom sa irao be ipaute i pa wal lelen na som. Pa ni itunu iute tomtom lelen lup.✧

3

Yesu ziru Nikodemus tiso sua

¹ Tomtom tutu kana ta, ni zaana Nikodemus. Mi kaunsil biibi ta tikamam peeze pizin Yuda na, ni zaana imbot la tomini. ✧ ² Mbenj ta na, ni ila ki Yesu, mi iso pini ta kembei: “O mos katuunu, niam amute: Nu, Anutu ingo u ma mar be paute zin tomtom. Pa sombe Anutu ilae ki tomtom som, na ni irao be itooro mos boozomen kembei ta nu kamam na som.” ✧ ³ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio anso kat pu ta kembei: Bela tomtom iwe poponjana, * tona ni irao be ire peeze ki Anutu.” ✧

⁴ Mi Nikodemus ipekel ma iso: “Wae. Sua ku tina, nio ankaana pa ka uunu. Tomtom ta sombe iwe kolman kek, nako irao be iwe poponjana mini be parei? Ko tomtom sa irao be itoori ma ilela naana kopoono be ipeebe mini?”

⁵ Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio anso kat pu ta kembei: Bela tomtom iwe poponjana pa yok raama Bubunjana, tona ni irao be imbot la peeze ki Anutu mi ilela kar kini. ✧ ⁶ Koronj ta tomtom toono kan tipiyooto na, koronj ki toono. Mi koronj ta Bubunjana ipiyooto na, koronj ki Bubunjana. ✧

✧ **2:25:** Mbo 139:1+; Mk 2:8; Yo 6:64; Tur 2:23 ✧ **3:1:** Yo 7:50, 19:39 ✧ **3:2:** Yo 9:16, 10:38, 14:11; Ngo 2:22 * **3:3:** Zaala toro tabe tootooro sua ti na ta kembei: “Bela mburaana kor kana itooro tomtom ma iwe poponjana, tona ni irao be ire peeze ki Anutu.” ✧ **3:3:** Mbo 51:10; Ezek 36:25+; Yo 1:12+; 1Kor 2:14; 2Kor 5:17; Ga 6:15; Yems 1:18; 1Pe 1:23 ✧ **3:5:** Yo 7:37+; Ep 5:26; Tit 3:5+; 1Pe 3:21 ✧ **3:6:** Mbo 51:5; Yo 1:13; 1Kor 15:50

⁷ Kokena nu murur pa sua ta anso pu ma anosome: Bela Anutu itooro yom ma kewe poponoyom. ⁸ Re. Miiri zalaana ta imbot ki parei mi imar, mi imap su swoi na, iti tuute som. Pa ni itoto itunu zalaana men. Mi iti tarao be tere miiri som. Telen men kalɲaana mi tikilaala. Mi ina raraate men pa uraata ta Anutu Bubunana ikamam pizin tomtom be itooro zin ma tiwe poponan na.”

⁹ Nikodemus ileŋ sua tana to iso: “Wai, mbulu tina ko ipet be parei?” ¹⁰ Mi Yesu ipekel kalɲaana ma iso: “Wae! Zin Israel tire u kembei nu zom biibi pa uraata ki pautenana. Parei ta su mini, mi so nu kankaana pa sua tio ti? ¹¹ Nio anso kat pu ta kembei: Koron ta niam amute, ta amzzo pa. Pa niam amre kat pa motoyam. Tanata ampombolmbol ka sua. Tamen niom kakan la sua tiam som. ✧ ¹² Ingi anso sua pa mbulu ta iwedet su toono, mi tamen niom kuurla som. Tana sombe anso pa koron saamba kana, nako kuurla be parei? Som. ¹³ Asin isala kar saamba kek bekena ire mi iso ka sua? Tomtom sa som. Tomtom Lutuunu itutamen ta imbot kar saamba mi isu. ✧

¹⁴⁻¹⁵ Mungu Mose iurpe mooto kunuunu ta, mi iur sala ke ma ipamender. Beso tomtom tire la pa, to timeete som. Ina raraate pa Tomtom Lutuunu. Bela tiuri sala ke mi tipamenderi, tona wal boozomen ta so tiurla kini mi tisekapkap la kini, nako tikam mbotnana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila. ✧

¹⁶ “Pa Anutu, ni iur kat leleene pizin tomtom toono kan. Tanata ingo Lutuunu tamen nonoono

✧ **3:11:** Yo 1:11 ✧ **3:13:** Yo 3:31; 1Kor 15:47; Ep 4:9+ ✧ **3:14-15:** Nam 21:4+; Yo 3:36, 6:47, 20:31

ma isu pizin. Mi sombe tiurla kini, nako tisaana ma tila len som. Som kat. Zin ko tikam mbotɲana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila. ✧ 17 Pa Anutu, ni iŋgo Lutuunu ma isu toono taŋgi be ipamender zin tomtom ma iur kadoono pizin na som. Ni iŋgo i ma isu bekena ikamke zin. ✧ 18 Tana tomtom ta sombe iurla ki Anutu Lutuunu, inako Anutu ipamenderi ma iur kadoono pini na som. Tamen sombe tomtom sa iurla kini som, na ni kembei tomtom tau zin bibip titiiri sua kini ma imap kek mi izza men be ikam le kadoono. Paso, ni iurla ki Anutu Lutuunu tamenɲana som. ✧

19 Sombe Anutu iur kadoono pizin tomtom, nako ka uunu ta kembei: Mat ta isu toono kek. Tamen tomtom mbulu kizin ta boozomen isaana lup. Tana lelen pa mat tana som, mi lelen pa zugut ilip. ✧ 20 Pa wal boozomen ta tikamam mbulu sananɲana na, tiurur koi pa mat mi timbotmbot molo pa. Kokena mat iswe mbulu kizin. ✧ 21 Mi zin tau titoto sua ŋonoono ka mbulu na, lelen be timar ma timbot la mat leleene. Paso, mat izzwe zin kembei Anutu ta ipombolmbol zin ma tikamam mbulu tana.” ✧

Yoan iswe kat Yesu uunu

22 Yesu ziŋan zin nanɲan kini timbotmbot, mi kaimer to tizem Yerusalem, mi tila ma tiwwa pa lele pakaana ki Yudea. Timbotmbot tana, mi ni ikamam yok pizin tomtom. 23 Mi Yoan tomini ikamam yok pizin tomtom isu kar Aenon ta igarau pa kar Salim na. Pa lele tana na ka yokɲana. Mi

✧ **3:16:** Yo 10:28; Ro 5:8, 8:32; 1Yo 5:10+ ✧ **3:17:** Lu 19:10; Yo 12:47; 1Tim 1:15 ✧ **3:18:** Mk 16:16; Yo 5:24; Nɲo 4:12; Ro 8:1 ✧ **3:19:** Yo 1:4+, 8:12 ✧ **3:20:** Ep 5:11+ ✧ **3:21:** 1Yo 1:7+

tomtom boozo timokorkor lala kini be ikam yok pizin. ²⁴ Indeeŋe tana, Erot iur Yoan ilela ruumu sanaana zen. ☆

²⁵ Aigule ta na, nanŋaŋ pakan ki Yoan ziŋan tomtom ta, tiparzorzooro pa weŋana ka tutu. † ²⁶ To tila ki Yoan mi tiso pini ta kembei: “Mos katuunu o, re. Tomtom ta muŋgu niomru kombotmbot Yordan pakaana mbaaga, mi nu pombol zin tomtom be tiurla kini, ta zin iwal timap ma tilala kini ma ikamam yok pizin a.” ☆ ²⁷ Mi Yoan ipekel kwon ma iso: “Ambai. Mbulu ta kembeia irao ipet sorok na som. Anutu ipombolmboli, ta ni ikamam a. ☆ ²⁸ Motoyom inŋal. Muŋgu ituyom kombotmbot, mi keleŋ sua ta aŋso piom ma aŋso: Nio Mesia som. Nio na, Anutu inŋo yo ma aŋmuuŋgu be aŋurpe zaala pini men.” ☆ ²⁹ To Yoan ikam sua tooroŋana ti ise ki ni ziru Yesu. Iso: “Sombe tomooto sa iwoolo, na moori tana iwe lene. Mi sombe ula kizin ipet na, tomooto toroono ta iurpe zaala pa ula kizin na, ni leleene ndabok. Paso, uraata kini ta iur ŋonoono ma ziru tiwoolo kek. Mi nio ta kembena, leleŋ ndabok kat. ☆ ³⁰ Yesu, ni zaana be izalla ma iwe biibi. Mi nio zoŋ, inabe izzu.”

Tomtom ta imbot saamba mi isu

³¹ Yoan, ni tomtom ki toono men. Paso ni ipet pa toono taŋgi. Tana ni irao iso pa koroŋ ki toono men. Mi ni ta imbot saamba mi isu na, ni ilip pa koroŋ ta boozomen. ☆ ³² Koroŋ ta tomtom saamba

☆ **3:24:** Mk 6:14+ † **3:25:** Zin Yuda len tutu boozo pa weŋana. Ka ŋgar ta kembei: Zin sombe tito tutu tana, nako tiwe ŋgeezan pa Anutu mataana. ☆ **3:26:** Yo 1:29,35 ☆ **3:27:** 1Kor 3:5+; Yems 1:17 ☆ **3:28:** Yo 1:20,23 ☆ **3:29:** Mt 9:15 ☆ **3:31:** Yo 8:23; Ro 9:5; 1Kor 15:47

kana tana ire kat pa mataana mi ileŋ pa talŋaana, ta izzo pa. Tamen tomtom sa ikan la sua kini som. ✧ ³³ Mi sombe tomtom sa ikan la sua kini, na iswe kembei ni iurla Anutu sua kini, ina sua ŋonoono. ✧ ³⁴ Pa tomtom ta Anutu inŋo i ma isu na, ni izzo Anutu kalŋaana. Mi Anutu ikam Bubunana pini na, irre ki som. Imap ma ise kini. ✧ ³⁵ Tamaana, ni leleene pa Lutuunu, mi iur koronŋ ta boozomen ma imap ila namaana kek. ✧ ³⁶ Tana tomtom ta sombe iurla ki Lutuunu, na ni ikam mbotŋana ki Anutu ta iseŋge iseŋge ma ila. Mi tomtom ta so izooro Lutuunu, nako ikam mbotŋana tana som. Som kat. Anutu kete malmalŋana ko imbotmbot se kini, mi iseŋge iseŋge ma ila. ✧

4

Yesu ziru Samaria nan ta tizzo sua

¹ Mazwaana tana na, zin tutu kan tileŋ sua ta kembei: Yesu ikamam tomtom boozomen ma tiwe nanŋaŋ kini, mi ikamam yok pizin. Tana nanŋaŋ kini tiwe boozo ma tilip pa Yoan kini kek. ² Sua tina ŋonoono. Tamen Yesu itunu ikamam yok pizin tomtom som. Nanŋaŋ kini men ta tikamam. ³ Yesu ileŋ kembei zin tutu kan tirre pa uraata kini, to izem lele pakaana ki Yudea, mi isombe imiili ma ila mini pa lele pakaana ki Galilea. ⁴ Mi lele pakaana ki Samaria imbot la zaala tabe ni ito ma ila pa i.

⁵ Tana ni ipa ma ila mi ipet Samaria, to ilae kar Sikar. Kar tana igarau pa toono pakaana ta munŋu

✧ **3:32:** Yo 1:10+, 3:11, 12:37+ ✧ **3:33:** Ro 3:4 ✧ **3:34:** Yesa 42:1; Lu 4:14; Nŋo 10:38 ✧ **3:35:** Mt 11:27, 28:18; Ibr 2:8 ✧ **3:36:** Yo 5:24, 6:47; Ro 1:17; 1Yo 5:10+

Yakop ikam pa lutuunu Yosep na. ✧ ⁶ Mi yok toujana ta munju Yakop ikel na, imbot lele ta tina. Yesu, ni imbel pai ma niini isaana. Tana keteene isu yok tana ziljaana ma imbotmbot. Indeeje tana, zoŋ mataana ikam aigule palakuutu.

⁷⁻⁸ Ni imbotmbot, mi nanganj kini tila pa kar be tingiimi kan kini. Molo som na, Samaria nan ta, ni imar be ise ka yok. Mi Yesu iso pini ma isombe: “Ou, kam koŋ yok risa imar aŋwin. Pa miri yo.”

⁹ Tabe moori tana iso pini ma isombe: “Wae, nu na Yuda, mi nio ingi Samaria nan. Parei ta nu wi yo pa kom yok?” Ni iso sua tana paso, zin Yuda zijaŋ Samaria tiparluplup zin som, mi tikanan mi tiwinin la mbata som. ✧

¹⁰ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio ingi aŋwi u pa koŋ yok. Mibe nu kilaala kat yo mi ute koron ta Anutu isombe ikam pu, so nu wi yo, to aŋkam yok mata yaryaaraŋana pu. Yok tana irereere totomen.” ¹¹ To moori iso pini: “Biibi, nu lem kuuru sa som. Mi yok toujana tingi na, yok imbot sula ta meeleba. Kenako kam yok mata yaryaaraŋana tana be parei? ¹² Nu ute: Yok tingi, tumbundu Yakop ikel piam ta alok kek. Mi ni itunu zijaŋ lutuunu bizin mi zin mbili kini tiwinin yok ta tingi. Mi nu tana so kam ma lip pini, ta sombe kam yok toro sa ma ipet?”

¹³ Tana Yesu ipekel kwoono ma iso: “Tomtom ta sombe iwin yok taing, nako miri i mini. ¹⁴ Mi sombe iwin yok ta aŋso aŋkam pini, inako kaimer miri i mini som. Pa yok mata yaryaaraŋana tabe aŋkam pini i, ko iwe kembei yok bukbukjana

✧ **4:5:** Un 48:22 ✧ **4:9:** Mt 10:5; Lu 9:52+; Yo 8:48; Njo 10:28

mi izze pa leleene, mi ikami ma imbot mata yaryaara.” ✧ ¹⁵ Moori ileŋ sua tana, to isombe: “Wai biibi, kena kam koŋ yok tana imar. Naso kaimer miri yo mini som. Pa ina aŋre na, irao be iuulu yo. Pa asiŋ toro ko imarmar lele tiŋgi mini.”

¹⁶ To Yesu iso pini: “La ma kam kusim, mi niomru kimiili ma kamar.” ¹⁷ Mi moori ipekel kwoono ma iso: “Nio kusiŋ somŋoŋ.”

Tana Yesu iso pini ma iso: “Nu sombe kusim som, ina so kat. ¹⁸Tamen nu woolo pa lamata kek. Mi tomoto ta buri niomru kombotmbot na, ina kusim ŋonoono som. Tana sua ku ŋonoono men.”

¹⁹ Tabe moori iso pini: “O biibi, nio aŋkilaalu kek. Nu sa Merere kwoono na. ✧ ²⁰ Lak, muŋgu niam Samaria tumbuyam bizin tiluplup zin mi tizuŋzuŋ sala abal tiŋga. Tamen niom Yuda kosombe iti bela tuzuŋzuŋ su Yerusalem men. Kena lele iŋgoi tabe tuzuŋzuŋ su pa i?” ✧

²¹ To Yesu iso pini. Iso: “Moori, urla sua tio ti. Molo som to tomtom ko matan ila mini pa abal tiŋga, som kar Yerusalem, be timbot pa mi tikam suŋŋana pa Tamanda Anutu na som. ✧ ²² Niom Samaria koyom kuute kat Merere ta kuzuŋzuŋ pini i som. Mi niam Yuda, to amute Merere ta amzuŋzuŋ pini i. Paso, ulaaŋa ki Anutu na iyooto piam Yuda. ✧ ²³ Leŋ. Mazwaana sa kola imar. Mi iŋgi ka nol igarau kek. To Bubuŋana ko ikam peeze pizin tomtom ma suŋŋana kizin ito sua ŋonoono, mi tisuj kat pa Tamanda Anutu raama lelen. Pa

✧ **4:14:** Yesa 44:3; Yo 6:35, 7:37+; Tur 21:6, 22:17 ✧ **4:19:** Lu 7:16; Yo 6:14 ✧ **4:20:** Lo 12:5+; Mbo 122:1+ ✧ **4:21:** Zep 2:11; Mal 1:11; 1Tim 2:8 ✧ **4:22:** Lu 24:47; Ro 3:1+, 9:4+

Tamanda Anutu ni irru zin wal ta tizuŋzuŋ ta kembei. ✧ ²⁴ Anutu, ni Bubunana. Tana wal ta tisombe tisun pini na, bela Anutu Bubunana ikam peeze pizin ma sunnana kizin ito sua nonono, mi tisun raama lelen, to Anutu leleene ambai pa sunnana kizin.”

²⁵ Yesu iso sua tana makin to, moori iso: “Nio anute: Mesia, ni kola imar. Mi isombe imar, nako ipeeze koron ta boozomen ma imbot mat piam.” (Sua ‘Mesia’ ti na, ka uunu ta kembei: ‘Krisi’.) ²⁶ To Yesu iso pini ma iso: “Tomtom tina, ina nio tau.” ✧

²⁷ Ni izzo pini, mi nanŋan kini timar tipet. Mi tire la pa Yesu ziru moori tana tizzo sua, to tikam ngar boozo pa. Tamen kizin tasa iwi i pa sua sa som. ²⁸ To moori tana izem yok putuunu kini ma imbotmbot, mi imiili ma ila kar. Mi iso pizin wal ma iso: ²⁹ “Ai, kamar ma tala tere tomtom ta imbot tinŋa. Pa ni iswe kat mbulu tio boozomen ta ankamam ta munŋu mi imar. Ko ni Mesia som?” ³⁰ To wal tana tizem kar, mi tila be tire Yesu.

³¹ Indeeŋe moori tana izem Yesu ma ila na, zin nanŋan kini tiso pa Yesu ma tiso: “Mos katuunu, kan kom koron sa lak!” ³² Tamen ni iso pizin ma iso: “Nio kon kini imbotmbot i. Mi tamen niom kuute som.” ³³ Tana zin tiparso pizin ma tiso: “Asin ikam ka kini ma ikan?” ³⁴ Mi Yesu iso pizin. Iso: “Kelen. Kini tio, ina ta kembei: Bela anŋo kat Ni ta inŋo yo ma anmar i leleene, mi anŋosop uraata kini ma imap kat. Ina ta ipombolmbol yo kembei ta kini. ✧ ³⁵ Niom kozzo ta kembei: ‘Puulu pan tomen, to kini imetmet.’ Tamen nio anso piom:

✧ **4:23:** Yo 1:17; Pil 3:3 ✧ **4:26:** Mt 26:63+; Yo 9:35+ ✧ **4:34:** Yo 6:38, 17:4

Ina ila mete. Motoyom se mi kitiiri. Kini boozo imetmet kek. ✧ ³⁶ Tana tomtom ta ingamgaama kini na, inamnaama som. Ikamam uraata kini, mi biibi kini ikamam le kadoono. Tana tomtom ta iwaswaaza kini, mi tomtom ki kini ngaamaɲana na, ziru ko lelen ambai. Pa uraata kizin ta ingi iur ɲonoono i. Mi ɲonoono tana ko imbotmbot ma alok. ✧ ³⁷ Tana sua ta gorgori iwedet pa kwondo ta ingi iur ɲonoono i. Sua ta kembei: ‘Tomtom ta, ni iwaswaaza kini. Mi toro, ni le uraata be ingaama.’ ³⁸ Nio aɲur yom kek be kala mi kaɲgaama kini pa mokleene ta niom ituyom kakam uraata pa som. Tana kini ɲonoono tabe kakam i, ina wal pakan uze kizin tieene.”

³⁹ Zin Samaria kan boozo ki kar tana tileɲ sua ki moori tana, to tiurla ki Yesu. Pa moori tana ipombol sua kini ma isombe: “Ni iswe kat mbulu tio boozomen ta aɲkamam ta muɲgu mi imar indeeɲe koozi.” ⁴⁰ Tana zin Samaria kan timar ki Yesu, mi tiruuti be ziɲan timbot. To imbot kizin pa mbeɲ ru. ⁴¹ Mi wal boozomen ta tigaaba zin wal mataana kan mi tiurla kini. Pa tileɲ sua ila ni itunu kwoono tau. ✧ ⁴² Mi tiso pa moori tana ta kembei: “Muɲgu niam amleɲ sua ku men, mi amurla ki tomtom taingi. Mi koozi na, amleɲ kat sua ila ni itunu kwoono. Tana amute: Iti tomtom toono kanda na, ulaaɲa kiti ta ti.” ✧

Yesu iurpe menderɲana ta lutuunu ma niini ambai

⁴³ Tana Yesu imbot kar tana pa mbeɲ ru, to imanɲa mini mi ila pa Galilea. ⁴⁴ Mi muɲgu ni

✧ **4:35:** Mt 9:37; Lu 10:2 ✧ **4:36:** 1Kor 3:6+ ✧ **4:41:** Ngo 8:5+

✧ **4:42:** Lu 2:11; 1Yo 4:14

iso ta kembei: “Anutu kwoono sa, sombe ikam uraata isu itunu lele kini, nako tomtom matan pasomi.” ⁴⁵ Beso ila ipet Galilea na, zin Galilea kan lelen ambai pini mi tikami. Paso, ziŋan Yesu timbot Yerusalem pa lupŋana biibi ki Pasoba, mi tire uraata boozomen ta ni ikam su tana.

⁴⁶ To Yesu imiili ma ila mini pa kar Kana ki Galilea. Kar tana, ta muŋgu ni ila pa mi itooro yok ma iwe baen. Mi menderŋana ta ki king, ni imbotmbot. Ni lutuunu ta mete biibi ikami ma ikenne ta kar Kapenaum a. ✧ ⁴⁷ Tana menderŋana tina ileŋ Yesu uruunu kembei izem Yudea ma imar pa Galilea kek, to iloondo ma ila kini, mi itaŋoro i be isula kar kini, mi iurpe lutuunu ma niini ambai. Pa mete ikam kati mabe imeete. ⁴⁸ Mi Yesu iso pini ta kembei: “Waii, niom sombe kere mos mburanŋan mi uraata bibip som, nako kuurla som.” ✧ ⁴⁹ Mi menderŋana tana iso pini. Iso: “Biibi, loŋa mi su. Kokena lutuŋ imeete.” ⁵⁰ To Yesu iso pini ma isombe: “La! Lutum ko imbot.” Tana menderŋana tina iurla Yesu kalŋaana mi ila.

⁵¹ Ni iwwa ma ila pa zaala, mi indeeŋe zin mbe-sooŋo kini timar. To tiso pini: “Lutum niini ambai kek.” ⁵² Tana iwi zin ma iso: “Zoŋ mataana ikam piizi mi mataana ikam pak?” Zin tiso: “Neeri, zoŋ mataana imolo aigule palakuutu, to kuliini iluumu, mi mataana pit se.” ⁵³ To pikin tamaana mataana iŋgal. Indeeŋe kat mazwaana ta tina na, Yesu iso pini ma isombe: “La. Lutum ko niini ambai.” Tabe ni ziŋan wal kini timap ma tiurla ki Yesu. ⁵⁴ Tana indeeŋe Yesu izem lele pakaana ki

✧ 4:46: Yo 2:1+ ✧ 4:48: Mt 16:1+; Yo 2:18; 1Kor 1:22

Yudea mi imiili ma ila pa Galilea na, itooro mos toro tana ma iwe ru pa.

5

Yesu iurpe tomtom kaamañana ta isu yok tatiliuñana Betesda

¹ Kaimer mana lupñana biibi toro kizin Yuda ipet. Tana Yesu isala pa Yerusalem. ² Ni ipa ma ila ipet yok tatiliuñana ta imbot Yerusalem na. Yok tana imbot igarau pa siiri kwoono kizin sipsip. Mi tipaata zaana la Iburu kalñan be Betesda. * Ina, beeze lamata timbot se kezeene. ³ Gorgori wal metenñan boozomen timbotmbot lela beeze tana lelen. Pakan matan pisñan, pakan melekñan, mi pakan kaamañana. Timbotmbot tana mi tizza. [Beso yok ka belut ise, tona loloña men mi tila tilu zin sula. ⁴ Paso, lwoono tatanña Anutu añela kini isula, mi ikam ma ka belut ise. To tomtom ta sombe ilu i sula munğu, inako mete kini sa tina iko pini ma niini ambai.]

⁵ Tomtom kaamañana ta, ni imbot yok tana kezeene. Ni imbotmbot ta kembei ma irao ndaama tomoota lamoro mata mi tel (38) kek. ⁶ Yesu ila ipet mi ire i ikenne ma imbotmbot. Mi ileñ kembei ni ikaama ta alok kek mi imar, to iso pini: “Parei? Nu lelem sombe nim ambai?”

⁷ Tomtom kaamañana tana ipekel kwoono ma isombe: “Biibi, nio leñ tomtom sa tabe iur yo sula yok ta belutñana i som. Mi sombe itun añtoombo be añsula, na añrao som. Pa tomtom pakan tikonzaala yo ma tisula kek.”

* **5:2:** Yok tana, tipaata zaana toro be Betsata.

⁸ Tana Yesu iso pini ta kembei: “Manga, lek mi ku, mi pa ma la.” ✧ ⁹ To loŋa men mi imanga ma ilek mi kini, mi ikam ma iwwa. Tamen aigule tana, ina aigule potomŋana kizin Yuda be keten su. ¹⁰ Tana zin bibip kizin Yuda tire tomtom tana, to tiyaambi. Tiso: “Ai, iŋgi aigule potomŋana kiti tabe ketende su pa i. Nu irao kam mi ku tana mi baada na som. Pa tutu iŋgalsek pa.”

¹¹ Tamen ni ipekel kwon ma iso: “Mi tomtom ta iurpe yo na, ni iso pio be aŋkam mi tio mi aŋpa.” ¹² Tabe tiwi i: “Asiŋ iso pu ta kembena?” ¹³ Tamen ni ikankaana pa Yesu. Pa Yesu ibeleu ma itop la iwal biibi lelen kek.

¹⁴ Kaimer to Yesu indeeŋe tomtom tana isu Urum Merere kwoono mi iso pini: “Re. Ingi nim ambai kek. Kozo zem mbulu ku sananŋana. Kokena pataŋana biibi kat indeeŋu.” ✧ ¹⁵ Tona tomtom tana ila mi iso pizin bibip kizin Yuda ta kembei: “Tomtom ta iurpe yo ma niŋ ambai na, Yesu tau.”

¹⁶ Yesu, ni ikamam mbulu ta kembei pa aigule potomŋana, tabe zin bibip kizin Yuda tirru zaala pini be tiseeze mataana. ¹⁷ Tamen Yesu iso pizin: “Ta muŋgu mi imar na, Tamaŋ ikamam uraata totomen. Tana nio ta kembena. Aŋkamam uraata men.” ✧ ¹⁸ Uunu tina tabe ipas keten ma tisombe tipuni ma imeete. Pa tisombe ni imololo aigule potomŋana ka tutu. Mi iŋgi ikam mbulu toro ma isala ki. Pa isombe Anutu na, ni Tamaana. Tana zin tire i kembei ni ipakur itunu ma raraate kembei ta Anutu. ✧

✧ **5:8:** Mt 9:6 ✧ **5:14:** Mt 12:43+; Yo 8:11; 2Pe 2:20+ ✧ **5:17:** Yo 9:4, 14:10 ✧ **5:18:** Yo 10:30,33, 19:7

Tamaana iur Lutuunu pa uraata kini

¹⁹ Tana Yesu ipekel kwon ma iso: “Nonoono kat. Nio anso piom ta kembei: Lutuunu, ni irao be ikam sorok uraata sa pa itunu ngar kini na som. Som kat. Pa ni irre la ki Tamaana men tau. Koron ta so ni ire Tamaana ikamam, to ni ikamam. Pa koron boozomen ta Tamaana ikamam na, Lutuunu ikamam tomini. ✧ ²⁰ Pa Tamaana, ni leleene ilip pa Lutuunu, tanata izzo i pa uraata boozomen ta ikamam na. Mi ko iso i pa uraata bibip pakan ta ilip pa uraata boozomen taiŋgi. To niom ko kumurur pa. ✧ ²¹ Tamaana, ni ipeyei zin tomtom meeteŋan ma timaŋga matan yaryaara mini. Mi ina raraate pa Lutuunu. Zin wal ta so ni leleene iur pizin na, ni ipayaryaara zin mi ikamam mbotŋana ta ki Anutu i pizin. ✧ ²² Mi uraata ki tiiriŋana tomini, Tamaana ikamam som. Ni iur uraata tana ma imap lup ila Lutuunu namaana kek. ✧ ²³ Naso tomtom ta boozomen tipakur Lutuunu raraate kembei ta tipakur Tamaana. Mi sombe tomtom sa ipakur Anutu Lutuunu som, ina ni ipakur Tamaana ta inŋo i ma isu i som tomini. ✧

²⁴ “Nio anso kat piom ta kembei: “Tomtom ta so ilen la kalŋon mi leleene iurla ki Ni ta inŋo yo ma anmar i, na ni ikam mbotŋana ki Anutu kek. Mi ni le uunu sa tabe ikam kadoono pa i mini na som. Tana ni izem zaala ki meeteŋana, mi imbot la zaala ki mbotŋana mata yaryaaraŋana kek. ✧ ²⁵ Nonoono kat. Nio anso piom ta kembei: Mazwaana sa kola

✧ **5:19:** Yo 8:28+, 14:10 ✧ **5:20:** Yo 3:35; 2Pe 1:17 ✧ **5:21:** Yo 11:25; Ro 4:17; 1Kor 15:45; Ep 2:5 ✧ **5:22:** Mt 25:31; Nŋo 10:42, 17:31 ✧ **5:23:** Lu 10:16; Pil 2:10+; 1Yo 2:23 ✧ **5:24:** Yo 3:16, 6:40, 8:51; 1Yo 5:13

imar. Mi ingi ka nol igarau kek. To zin wal ta timbot la zaala ki meeteņana na, ko tileņ Anutu Lutuunu kalņaana. Mi wal boozomen ta so tileņ la kalņaana mi tito i, inako tikam mbotņana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila. ✧ ²⁶ Pa Tamaana, mbotņana kini uunu na ni itunu tau. Mi ni iur mburaana tana ila ki Lutuunu kek be ikam ta kembena tomini. ✧ ²⁷ Mi Tamaana iur Lutuunu be itiiri zin tomtom mi iur kadoono pizin. Paso, ni Tomtom Lutuunu.

²⁸ “Kozo kumurur pa sua tio taiņgi pepe. Nol tabe zin meeteņan ta boozomen tileņ Anutu Lutuunu kalņaana, mi tizem naala lene ma tise mat i, ina kola imar. ✧ ²⁹ To wal ta muņgu tikamam mbulu ambaiņana, nako timaņga mini mi timbot matan yaryaara ma alok. Mi zin tau tikiskis mbulu sananņana, inako timaņga mini be tikam kadoono pa mbulu kizin tana. ✧ ³⁰ Nio aņrao be aņkam koron sa pa ituņ leleņ na som. Pa sua ta aņleņleņ la Anutu kwoono, ta ikamam peeze pio i. Tana sombe aņtiiri zin tomtom pa mbulu kizin, inako aņkam ma indeeņe men. Paso, nio aņtoto ituņ leleņ som. Nio aņtoto Ni ta inņo yo ma aņmar i leleene.” ✧

Koron pakan ta tipombol sua ki Yesu mi tiswe kembei ni Anutu Lutuunu

³¹ Yesu iso mini ma iso: “Sombe nio ituņ tamen aņso koņ sua, mi leņ pombolņana toro sa som, na niom ko kuurla sua tio som. ³² Tamen tomtom toro

✧ **5:25:** Ga 2:20; Ep 2:1,5; Kol 2:13 ✧ **5:26:** Yo 1:4 ✧ **5:28:** 1Kor 15:52; 1Tes 4:16 ✧ **5:29:** Mt 25:46; Nņgo 24:15; Ro 2:7+; Tur 20:12 ✧ **5:30:** Yo 8:16; Tur 19:11

imbotmbot mi ipombolmbol sua tio. Mi nio anjute ni izzo sua njonono men. Ina nio Tamaŋ. ✧

³³ “Mi indeeŋe ta niom koŋgo wal pakan ma tila ki Yoan be tiwi i pio na, ni tomini ipombol sua njonono, mi iso pizin tomtom be tiurla tio. ✧ ³⁴ Njonono, nio ituŋ na anpase pa tomtom sa be ipombol sua tio na som. Ingi anpei ngar tiom pa men, bekena Anutu ikamke yom ma kombot ambai. ³⁵ Yoan, ni kembei kai ta iyaryaara pizin tomtom mi iurur mat pizin. Mi mazwaana rimen njonono ta ni imbotmbot raama yom na, niom menmeen yom pa mat kini tana.

³⁶ “Tamen koron biibi ta ipombolmbol sua tio mi ilip pa sua ki Yoan, ina uraata tio. Pa uraata boozomen ta Tamaŋ iur mar nomon mi ankamam i, ina iswe kat ta kembei: Tamaŋ Anutu ta ingo yo ma anmar i. ✧

³⁷ “Mi Tamaŋ Anutu ta ingo yo ma anju toono na, ni tomini ipombol sua tio. Tamen niom kelen kaljaana som, mi kere runguunu pasa zen. ³⁸ Mi sua kini imbot la leleyom som. Paso, ni ta Anutu ingo i ma isu toono i na, niom kuurla kini som. ³⁹ Niom kawatwaata Anutu sua kini, mi kakam kinkiini be kuute ka uunu paso, kende-meere kembei sua tana ko iwe zaala piom be kakam mbotjana mata yaryaaraŋana. Mi sua kini tina, ina ipombol sua tio tau. ✧ ⁴⁰ Tamen niom leleyom be kamar tio mi kakam mbotjana mata yaryaaraŋana som.

✧ **5:32:** Mt 3:17; Yo 8:18 ✧ **5:33:** Yo 1:29,35 ✧ **5:36:** Yo 10:25, 14:11 ✧ **5:39:** Lu 24:44; Ngo 13:27; Ro 1:2, 2:17+

41 “Nio ti anĵkamam be tomtom tiwit uruŋ pa na som. ✧ 42 Mi niom na, anĵkilaala yom kek. Niom kuur leleyom pa Anutu risa som. 43 Pa inĝi anĵkam Tamaŋ ruŋguunu ta anĵmar i. Tamen niom leleyom be kakam yo mi kakan la sua tio na som. Mi sombe tomtom sa ito itunu ŋgar kini mi imar, na niom loŋa men mi kakami mi kakan la sua kini. 44 Mi sombe tomtom tiwit uruyom, to leleyom ndabok. Tamen pakurŋana ŋonoono ta imar pa Anutu itutamen na, niom kakam kinkiini pa som. Tana ko kuurla be parei? ✧

45 “Kokena niom koso nio ko anĵgal motoyom isu Tamaŋ kereene uunu. Na som. Pa ni tabe inĵgal motoyom i, na Mose tau. Ni ta kapase pini ma koso tutu kini ko ikam yom ma kombot ambai. ✧ 46 Kozobe kuurla sua kini, so kuurla tio tomini. Pa sua ta ni ibeede na, iso ise tio tau. ✧ 47 Mi inĝi niom kuurla sua kini som. Tana ko kuurla tio be parei? Som.” ✧

6

Yesu iputu tomtom munŋaana lamata (5,000)
(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Lu 9:10-17)

1 Kaimer mana Yesu imanĝa to ila pa tai Galilea pakaana mbaaga. (Yok tina, zaana toro Tiberias.)

2 Mi wal biibi kat ta tito i ma ziŋan tila. Paso, tire kat mos bibip ta ni ikamam pizin metenjan na. 3 Yesu ziŋan nanĝan kini tisala lele mbukuunu ta, to mbulen isu ma timbotmbot. 4 Indeeŋe tana, Pasoba, lupŋana biibi kizin Yuda tau matan

✧ **5:41:** Ga 1:10; 1Tes 2:6 ✧ **5:44:** Mt 23:5+; Yo 12:43; Ro 2:29

✧ **5:45:** Yo 9:28; Ro 2:17 ✧ **5:46:** Un 3:15, 22:18, 49:10; Kam 12:21; Lo 18:15+ ✧ **5:47:** Lu 16:31

injal mazwaana ta Anutu ikamke tumbun bizin su Aikuptu na, ka nol igarau kek. *

⁵ Yesu mbuleene isu ma imbotmbot, mi mataana ila na, ire iwal biibi tana tikeete ma timar kini. Tabe iwi lae pa Pilip ma iso: “Iti ko takam kini swoi be takam pizin iwal biibi taing?”

⁶ Sua taing, ni iso bekena itoombo urlanana ki Pilip. Mi mbulu tabe ikam i, na leleene iur pa kek. ⁷ Mi Pilip ipekel kwoono ma iso: “Wae, wal ti sorok? Iti lende pat biibi ingoi be tingiimi kan kini pa? Sombe tingiimi kan kini risa be tikoto keten pa, na pat denari tomtom laamuru irao som tomini.”

⁸ To nanjanj kini toro, zaana Andreas, ni Simon Petrus toono na, iso lae pa Yesu ma iso: ⁹ “Mi nanjanj ta ti, ni ikam ka narabu mbutkaalanana lamata, mi ye munmun ru. Tamen kini ri ta kembei ko irao pizin iwal biibi ti?” ¹⁰⁻¹¹ Tona Yesu iso pizin nanjanj kini ma iso: “Kala koso pizin iwal ma mbulen isu.” Lele ta timbot pa na, mbutmbuutunana. Iwal biibi tana mbulen su makin to, Yesu ikam narabu tana mi isun pa, mi irai pizin. To ikam mbulu raraate men pa ye tomini. Mi tomtom ta boozomen tikan ma isoono zin. Iwal biibi tana, tinin zin tomooto kizin men ma tirao kembei munjanana lamata (5,000). Mi moori ma pikin na, ninjan som.

¹²⁻¹³ Zin ta boozomen tikan ma irao zin, to Yesu iso pizin nanjanj kini ma iso: “Kala koyogeege kini

* **6:4:** Pasoba iwedet pa ndaama ta boozomen. Yoan ibeede sua pa Pasoba tel. Sua pakaana ta iwe ru pa na, iso pa Pasoba mataana kana. Mi ingi Pasoba ta iwe ru pa. ☆ **6:8:** Yo 1:40+

kalwonkalwon ta tizem ma imbotmbot a. Kokena tapasaana kini.” Tana tila ma tiyogeege kini kalwon kalwon tana, mi tizeebe sula kiri laamuru mi ru ma bokbok.

¹⁴⁻¹⁵ Iwal biibi tana tire mos tina to, timaŋga ma tiso: “Nɔnoono kat. Anutu kwoono zaanaŋana ta tizzo pini be isu toono na, tomtom ta ti!” Tabe timaŋga ma tisombe tipamenderi pataŋa ma iwe king pizin. Mi Yesu ikam la pa ŋgar kizin kek. Tana izem zin mini, mi isala pa lele abalabalŋana be itutamen imbot.✧

Yesu ipa se tai

(Mt 14:22-33; Mk 6:45-52)

¹⁶ Zin naŋgaŋ ki Yesu timbotmbot ma rou, to tisula pa peende. ¹⁷ Tinamnaama Yesu ma som, to tilu zin se woŋgo be timiili ma tila pa kar Kapenaum ta imbot tai pakaana mbaaga. Indeeŋe tana, lele guruŋ kek. ¹⁸ Tipeeze ma tila mi molo som na, miiri ipol ma mburaana, mi ipei duubu. ¹⁹ Mburan papiriizi pa puze ma tila tipeete tai lukutuunu, to matan imiili na, tire Yesu iwwa se tai, mi ipaŋuru zin ma imar. Tabe timoto. ²⁰ Mi Yesu iso pizin. Iso: “Kamaane. Komoto pepe. Ingi nio tau.” ²¹ Tona lelen ambai, mi tikami ma ise kizin, mi ziŋan tila. Mi molo som na, sor lela lele tabe tila pa i.

Zin iwal tiru Yesu

²²⁻²³ Zin iwal biibi tana tizza sorok Yesu ma ila aigule toro. To tikam ŋgar boozo pini. Pa tire woŋgo tamen ŋonoono ta neeri naŋgaŋ kini tikam ma tila na. Mi tamen Yesu, ni ziŋan som. Timbotmbot, mi tire woŋgo pakan ki kar Tiberias tilela lele

✧ **6:14-15:** Lo 18:15,18; Mk 6:46

ta Merere isun pa kini mi iputu zin tomtom isu pa na. ²⁴ Tana iwal biibi tina tiru Yesu bizin ma som, to tilulu zin se woongo tina, mi tila pa Kapenaum be tiru i.

Yesu, ni kini mata yaryaaranana

²⁵ Wal tana tila mi tindeene Yesu su tai pakaana mbaaga, to tiwi i. Tiso: “Mos katuunu, nu pa parei, ta mar lele ti?” ²⁶ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio anso kat piom. Mos bibip ta kere na, niom kikilaala kan un ta kuru yo ma kamar i na som. Ingi kototo yo pa koyom kini men. Pa kakan ma isoono yom tau. ²⁷ Kelen. Kini ta lonja izanzaana na, kupun mburoyom pa pepe. Kakam kinkiini pa kini mata yaryaaranana tabe ikis yom ma alok i. Kini tina, Tomtom Lutuunu ta ko ikam piom. Pa mos bibip ta Tamaana Anutu ipombolmboli ma ikamam, ta iwe kin pini kembei ni zaana pa uraata ta kembena.”✧

²⁸ Tabe zin tiwi i ma tiso: “Kenako Anutu leleene be amkam so uraata i?”

²⁹ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Uraata ta Anutu leleene pa be kakam, ina ta kembei. Kuurla ki tomtom tau Ni ingo i ma imar i.”✧

³⁰⁻³¹ Tana zin timanga mi tiwi i. Tiso: “Kena tooro mos sa ma amre kat. Naso amurla ku. Re. Mungu tumbuyam bizin tikanan kini manna su lele bilimjana. Pa sua ki Anutu iso ta kembei:

Ni ikam kini saamba kana pizin ma tikan.✧

Mi nu na, ko kam so?”✧

✧ **6:27:** Yesa 55:2; Mt 4:4; Yo 6:48+ ✧ **6:29:** 1Yo 3:23 ✧ **6:30-31:** Kam 16:4,15; Mbo 78:24, 105:40 ✧ **6:30-31:** Mt 12:38, 16:1

³² Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio aṅso kat piom. Niom koso Mose ikam kini saamba kana pa tum-buyom bizin ma tikan. Na som. Pa kini ḡonoono ta ki saamba i, ta ingi Tamaṅ Anutu ikam piom i.

³³ Kini tana na, ni ta izem saamba mi isu be ikam mbotṅana ki Anutu pizin tomtom toono kan.”✧

³⁴ To zin tiso pini: “Wai biibi, kena kam kini tana imar be amkanan mi imbotmbot ta kembei.”

³⁵ Mi Yesu iso pizin: “Nio ituṅ ta kini mata yaryaaraṅana. Tomtom ta sombe imar tio, inako peteli mini som. Mi sombe tomtom sa iurla tio, inako miri i mini som.”✧ ³⁶ Mi kembei ta aṅso ma ila na. Niom kere kat mburoṅ kek, mi tamen kuurla tio som. ³⁷ Mi zin tau Tamaṅ Anutu iur zin be tiwe leṅ i, na zin ta boozomen kola timar tio. Mi tomtom ta sombe imar tio mi iwe leṅ kek, na nio ko irao aṅziiri i mini na som. Som kat.”✧

³⁸ “Pa nio aṅbot saamba mi aṅsu toono be aṅkam koron sa irao ituṅ leleṅ na som. Nio aṅsu be aṅto Ni ta ingo yo ma aṅsu i leleene. ³⁹ Mi ni leleene ta kembei: Zin wal tau ni iur zin be tiwe leṅ na, irao aṅzem tasa ma ila lene na som. Som kat. Ni leleene be mbeṅ kaimer to aṅpei zin ta boozomen ma timap timaṅga matan yaryaara mini.”✧ ⁴⁰ Pa wal boozomen ta so tikilaala Lutuunu mi tiurla kini, na Tamaṅ Anutu leleene be tikam mbotṅana kini, mibe aṅpei zin ma timaṅga matan yaryaara pa mbeṅ kaimer.”✧

⁴¹ Zin Yuda tileṅ sua tana na, tikam ḡunuṅḡunuṅ pini. Pa ni iso ta kembei: Kini ta imbot saamba

✧ **6:33:** Yo 3:13,31; 1Yo 5:11 ✧ **6:35:** Yesa 55:2; Yo 6:48 ✧ **6:37:** Mt 11:28; Yo 10:28+ ✧ **6:39:** Yo 10:28+; Ro 8:29+, 8:38+; Pil 1:6; 1Pe 1:5 ✧ **6:40:** Yo 3:16, 11:25+

ma isu toono, ina ni itunu. ⁴² Mi tikam sua boozo pini ma tiso: “Ywee, inġa sa Yesu ta Yosep ma Maria lutun na. Iti takankaana pini? Ni iso imbot saamba mi isu be parei?”[✠]

⁴³ Tabe Yesu ipekel kwon ma iso: “Niom kaparkam ġununġunun, mi kakamam sua boozo paso? ⁴⁴ Tomtom sa ko itunu leleene mi imar tio sorok na som. Bela Tamaġ ta inġo yo ma aġsu i, ikam uraata pa leleene mi iyaaru i, to imar tio. Mi tomtom ta kembena na, nio kola aġpei i ma burup ma imaġga mini pa mbeġ kaimer.”[✠]

⁴⁵ “Muġgu Anutu kwoono bizin tibeede sua ta kembei:

Anutu ko ipaute tomtom ta boozomen.”[✠]

Mi wal ta boozomen ta so tileġleġ la Tamaġ sua kini mi tikamam ġgar la kini, inako timar tio.

⁴⁶ Tomtom sa ire kat Tamaġ pasa zen. Mi ni ta ziru Anutu timbotmbot mi imar i, to ire kati.”[✠]

⁴⁷ “Nio aġso kat piom: Tomtom ta sombe iurla tio, na ni ikam mbotġana ta ki Anutu i kek.”[✠] ⁴⁸ Pa nio itunġ ta kini mata yaryaaraġana. ⁴⁹ Tumbuyom bizin ta muġgu tikanan kini manna isu lele bil-imġana na, timetmeete lup kek. ⁵⁰ Tamen tomtom ta sombe ikan kini tau imbot saamba mi isu i, inako imeete ma ila ne som. ⁵¹ Mi kini tana, ina nio itunġ tau. Ina nio mozoġ ġonoono. Pa nio ko aġzem itunġ ma aġmeete pizin tomtom toono kan, bekena tikam mbotġana ta ki Anutu i. Tana tomtom sa isombe ikan kini tana, inako imbot ma alok.”[✠]

✠ **6:42:** Mt 13:54+; Yo 7:27+ ✠ **6:44:** Yer 31:3; Yo 12:32; Ngo 13:48; 1Kor 2:14 ✠ **6:45:** Yesa 54:13; Yer 31:34; Ibr 8:10; 1Yo 2:27 ✠ **6:46:** Kam 33:20; Yo 1:18 ✠ **6:47:** Yo 3:36; 1Yo 5:13 ✠ **6:51:** Ibr 10:5,10

⁵² Yesu iso sua tana, to zin Yuda timanġa mi tiparzorzooro raama keten malmal. Tiso: “Wai, to tinġa iso ikam be iti takan kanda mazaana? Mana ko parei?” ⁵³ Tana Yesu iso pizin: “Nio aŋso kat piom. Sombe kakan Tomtom Lutuunu mazaana som, mi kiwin siŋiini som, nako irao kakam mbotŋana ta ki Anutu i na som.✧ ⁵⁴ Mi sombe tomtom sa ikanan mozoŋ mi iwinin siŋiŋ, na ni ikam mbotŋana ta ki Anutu i kek. Mi indeeŋe mbeŋ kaimer, to nio ko aŋpei i ma burup ma imanġa mini. ⁵⁵ Paso, nio mozoŋ, ina iwe kini ŋonoono. Mi siŋiŋ, ina iwe yok ŋonoono. ⁵⁶ Tomtom ta sombe ikanan mozoŋ mi iwinin siŋiŋ, na niamru amparlup yam ma amwe tamen, mi ambotmbot ta kembei.

⁵⁷ “Tamanġ ta inġo yo ma aŋsu toono i, ta mbotŋana mata yaryaaranġana katuunu. Mi ni ta ipombolmbol yo mi aŋkamam mburoŋ lala kini. Mi ina raraate men pa tomtom ta ikamam mburaana marmar tio. Nio ko aŋkam mbotŋana ta ki Anutu i pini. ⁵⁸ Kini ta aŋzzo pa i, imbot saamba mi isu. Mi ipa ndel pa kini manna ta muŋgu tumbuyom bizin tikanan. Pa tikanan, mi tamen kaimer timetmeete ma tila len lup. Mi tomtom ta sombe ikan kini taiŋgi, inako imbot mata yaryaara ma alok.”

⁵⁹ Sua tana, Yesu ikam lela lupŋana muriini ta Kapenaum a.

Sua mata yaryaaranġana

⁶⁰⁻⁶¹ Wal boozomen ta titoto Yesu na, tilenġ sua kini tana to, tikam ŋunuŋunuŋ pa ma tiso: “A, sua ti, ipata mete. Asiŋ irao ikan la?” Mi Yesu,

✧ **6:53:** Mt 26:26+

ni ikam la pa ngar kizin kek. Tana iso pizin ma iso: “Parei, sua taingi ipasaana leleyom mabe kezem yo i? ⁶² Ambai. Mi talala ma sombe kere Tomtom Lutuunu imiili ma isala mini pa lele tau munḡu ni imbotmbot pa na, inako koso parei?✧
⁶³ Bubunḡana tamen ta ipayaryaara zin tomtom mi ikamam mbotḡana ta ki Anutu i pizin. Mi tomtom toono kan mburan na iuulu risa som. Sua ta anḡzo piom i, ta ko iwe zaala piom be kakam Bubunḡana mi mbotḡana ta ki Anutu i.✧ ⁶⁴ Tamen niom pakan na, kuurla som.” Yesu iso sua tana paso, indeeḡe ta ni imanḡa pa uraata kini mi imar na, ni ikilaala zin wal ta tiurla kini som. Mi tomtom tabe iswe i ila ki ka koi bizin na, ni tomini, Yesu ikilaali.

⁶⁵ Mi Yesu iseḡḡe sua kini ma isombe: “Uunu tina ta anḡso piom ma anḡsombe: Tomtom sa ko irao itunu leleene mi imar tio sorok na som. Bela Tamaḡ Anutu ikam uraata pa leleene, to imar.”✧

⁶⁶ Yesu iso sua tana, to wal boozo ta munḡu titoto i na, tizemi mi tila len. Kaimer zinḡan tiwwa mini som. ⁶⁷ Tana Yesu iwi nanḡanḡ kini laamuru mi ru ta kembei: “Parei? Niom tomini leleyom be kala leyom?”

⁶⁸ Simon Petrus ipekel kalḡaana ma iso: “Biibi, amla ko amla ki asiḡ toro? Pa sua ku ta izzo yam pa zaala tabe amkam mbotḡana ki Anutu ta iseḡḡe iseḡḡe ma ila.✧ ⁶⁹ Niam amkilaalu kek, mi amurla ku ta kembei: Nu tomtom potomḡana ki Anutu.”✧

⁷⁰ Tabe Yesu ipekel kwoono ma iso: “Niom laamuru mi ru taingi, nio itunḡ ta anḡpeikat yom. Tamen

✧ **6:62:** Mk 16:19; Nḡo 1:9+; Ep 4:8 ✧ **6:63:** 2Kor 3:6; 1Pe 1:23

✧ **6:65:** Yo 6:44 ✧ **6:68:** Yo 6:63 ✧ **6:69:** Mt 16:16; Yo 18:2+

tomtom tiom ta, ni iwe Tomtom Sanaana lene kek.” ⁷¹ Sua taingi, ni iso se ki Yudas ta Simon Iskariot lutuunu na. Nonoono, ni nanganj ki Yesu. Tamen kaimer ila ma iswe i ila ki ka koi bizin.*

7

Yesu tiziini bizin tiurla kini som

¹ Uraata tana imap, to Yesu iwwa pa lele pakaana ki Galilea men. Pa ni iute zin bibip kizin Yuda tirru zaala be tipuni ma imeete. Tana leleene be imbot pa Yudea mini som. ² Mi lupņana biibi toro kizin Yuda ka nol igarau. Lupņana tana, tikam be matan ingal mazwaana ta tumbun bizin tiwwa pa lele bilimņana mi timbotmbot la beeze men.* ³ Tana Yesu tiziini bizin tiso pini ma tisombe: “A, zem lele ti, mi la pa Yudea. Naso nanganj ku pakan ta timbotmbot tinga tire uraata ta kamam na tomini. ⁴ Pa tomtom sa isombe ikam be uruunu irao lele, na irao ikam uraata kini ki keņana na som. Tana swe uraata ku tina ila iwal biibi matan bekenā tire kat.” ⁵ Zin Yesu tiziini bizin nonoono. Tamen tiurla kini som. Tanata tipiri sua tana pini.*

⁶ Tabe Yesu ipekel kwon ma iso: “Niom koso kala, na kala. Pa mazwaana ta boozomen na ambai piom. Mi nio na, nol tio igarau zen. ⁷ Zin tomtom toono kan irao tiur koi piom na som. Mi nio na, tiurur koi pio. Paso, anzzwe mbulu kizin sananņan ma iwedet mat.* ⁸ Niom kasala be kere lupņana biibi tinga. Mi nio, nako anņsama som. Pa

* **6:71:** Mt 26:14+ * **7:2:** Wkp 23:33 * **7:5:** Mbo 69:8; Mk 3:21 * **7:7:** Yo 3:19+, 15:18+

nol tio igarau zen.”⁹ Yesu iso pizin ma tila, mi ni imbot Galilea.

Yesu isala pa Yerusalem mi ire lupņana biibi

¹⁰ Yesu tiziini bizin tila lup pa lupņana biibi tana, mi kaimer mana, ni ipa zaala leleene kana ma ila ipet. ¹¹ Indeeņe lupņana biibi tana na, zin bibip kizin Yuda tikir mataana. To tisombe: “A niom kere. Anon ko imar, som som?” ¹² Mi iwal biibi tiparmburumrum zin pini. Pakan tiso: “Ni tomtom ambainana.” Mi pakan tiso: “Som, ni ipandelndel zin tomtom.” ¹³ Tamen tiso kat ka sua ma ipet mat som. Paso, timoto zin bibip kizin Yuda.

¹⁴ Timbotmbot pa lupņana biibi tana ma tila tise lwoono, to Yesu iwwa ma isala pa Urum Merere be ikam sua pizin tomtom. ¹⁵ Mi zin bibip kizin Yuda tileņ sua kini tana, to tikam ngar boožo pa. Tiso: “Wai, to ti, tomtom ngarņana sa ipaute i pa sua uunu som. Mi ikam ngar biibi ti be parei?”[☆]

¹⁶ Tabe Yesu iso: “Ngar ta ankamam piom i, ina nio sua tio som. Ina Ni ta ingo yo ma anso toono i sua kini.”[☆] ¹⁷ Mi sombe tomtom sa leleene be ito Anutu leleene, inako ikilaala ta kembei: Sua ta ankamam piom i, ina ipet pa itun leleņ na som. Imar pa Anutu. ¹⁸ Tomtom ta sombe iso sua pa itunu ngar kini, na ni ikamam pa itunu zaana. Mi tomtom tau ikam kinkiini be ipakur Ni ta ingo i ma imar i, na pakaamņana sa imbot la leleene som. Sua kini nonoono men. ¹⁹ Muņgu, Mose ikam tutu piom. Mi tamen tiom tasa ito kat som. Tana uunu parei ta kosombe kupun yo ma anmeete?”[☆] ²⁰ Zin

[☆] **7:15:** Mt 13:54; Ngo 4:13 [☆] **7:16:** Yo 14:24 [☆] **7:19:** Ngo 7:38,53; Ro 2:17+

iwal tileŋ sua kini tana mi tiso pini: “Wai, asin ta isombe ipunu ma meete? Nu tina, bubuŋana sananŋana sa ko izeebu kek, tanata piri sorok sua tana.”☆

²¹ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio anŋtooro mos tamen ŋonoono pa aigule potomŋana, mi niom kakam ŋgar boozo pa.☆ ²²⁻²³ Kere. Munŋu Mose iur tutu piom pa reeteŋana. Mi ni imuunŋu pa som. Tumbundu bizin ta tiwe mataana pa. Tamen ni ta iur ka tutu. Mi niom leleyom be koto tutu kini tana, tanata keretrete lutuyom bizin. Tamen mazwaana pakan na, uraata ki reeteŋana iwedet pa aigule potomŋana. Lak, sombe niom ituyom kakamam uraata tana pa aigule potomŋana, na uunu parei ta keteyom malmal pio pa anŋurpe tomtom narapeŋana ta ma niini ambai pa aigule potomŋana?☆ ²⁴ Kakam ŋgar pa koronŋ mat kana men pepe. Kokena kakam ŋgar sananŋana sorok. Kombot mi kitiiri kat munŋu, mana koso sua. Naso sua tiom indeeŋe.”

Tomtom tikam ŋgar pa Yesu ma tiso ko ni Mesia

²⁵ Yesu izzo sua, mi wal pakan ki Yerusalem timaŋga ma tiso: “Parei? Tomtom ta zin bibip kiti tikamam be tipuni, ta itunu ti?☆ ²⁶ Mi kere. Inŋi ni izzo sua ila iwal biibi matan, mi zin bibip kiti tikam kosa sa pini som. Kenako tiurla kini som? Soom, zin tiute i kek. Ni Mesia tau. ²⁷ Tamen tomtom tinŋi, iti tiute kar kini. Mi sombe Mesia itunu imar, na tomtom sa ko iute zalaana ta imar pa i som.”

☆ **7:20:** Mk 3:22 ☆ **7:21:** Yo 5:2+ ☆ **7:22-23:** Un 17:9+; Wkp 12:3 ☆ **7:25:** Yo 5:18

28 Yesu, ikamam sua pizin tomtom ta Urum Merere kwoono, mi kalɲaana biibi ma iso: “Waii, niom koso kuute yo mi zolonj ta aɲmar pa i? Kelenj. Nio aɲmar pa ituɲ ɲgar tio na som. Som kat. Mi Ni ta iɲgo yo ma aɲmar i, mbulu mi sua kini, ina ɲonoono men. Tamen niom kuute i som. 29 Mi nio na, aɲute i. Pa aɲbot kini mi ni iɲgo yo, ta aɲmar i.”✧

30 Zin tileɲ sua kini tana, to tisombe tikisi pataɲa. Mi som. Pa nol kini ipet zen. 31 Mi tomtom boozomen ta timbot mi tileɲleɲi na, tiurla kini ma tiso: “Kaimer sombe Mesia itunu imar ma iɲgi, ko irao be ilip pa tomtom taɲgi pa mos kamɲana? Som. Mesia ta ti.”

32 Sua tana, zin iwal biibi timburumrum ki ma irao kwon. Tabe zin tutu kan tileɲ to, ziɲan zin bibip kizin patoronɲana kan tiɲgo zin menderɲan pakan ma tila be tikis Yesu.

33 Tana Yesu iso: “Nio ko itiɲan tombotmbot rimen ɲonoono, to aɲzem yom mi aɲmiili ma aɲla ki Ni ta iɲgo yo ma aɲmar i.”✧ 34 Mi niom ko kikir motorɲ. Pa lele tabe nio aɲla pa i, na niom ko karao be kala na som.”✧

35 Tabe zin bibip kizin Yuda tiparwi zin ma tiso: “Ni ko ila swoi tabe tere i mini som? Ko iso ila ki waende bizin pakan tau tila timbotmbot leɲaleɲa raama zin Grik a mi ipaute zin Grik tomimi? 36 Pa isombe: Iti ko tikir mataana. Mi lele tabe ni ila pa i, na iti ko tarao be tala na som. Sua kini tana na, ka uunu parei?”

Yok mata yaryaaraɲana

✧ 7:29: Mt 11:27; Yo 10:15 ✧ 7:33: Yo 12:35 ✧ 7:34: Yo 8:21, 13:33+

³⁷ Lupnana biibi tana ka aigule kaimer kana, ina aigule biibi kat. Indeenje aigule tana na, Yesu imanja, mi kalnana biibi ma isombe: “Tomtom sa sombe miri i, na imar tio beken aŋkam ka yok ma iwin.”[☆] ³⁸ Pa sua ki Anutu imbot pataaŋa kek ta kembei: Tomtom ta sombe iurla tio, na yok mata yaryaraŋana ko bukuk ma izze pa leleene.”[☆] ³⁹ Sua tina, Yesu iso se ki Bubunana ta kaimer izeebe zin wal ta tiurla kini. Tamen indeenje tana, Bubunana isu ma izeebe kat zin tomtom zen. Paso, Yesu isala pa saamba mini be ikam zaana biibi zen.[☆]

Iwal biibi tiparbalak zin ma tiparzorooro pa Yesu

⁴⁰ Tileŋ sua ki Yesu tana mi tomtom pakan tiso: “Nonoono kat. Anutu kwoono ta tazza i, ta itunu ti.”[☆] ⁴¹ Mi pakan tiso: “Som. Tomtom taingi, ni Mesia tau.” Mi pakan tiso: “E-e. Mesia ko ipet pa lele pakaana ki Galilea som. ⁴² Pa sua ki Anutu iso ta kembei: ‘Mesia ko ipet pa Dabit popoŋana kini, mi ko tipeebi su kar Betelem, ta Dabit kar kini.’”[☆] ⁴³ Tana wal biibi tana tiparbalak zin ma tiparzorooro pa Yesu. ⁴⁴ Mi tomtom pakan tisombe tikiskisi pataaŋa. Mi som. Tomtom sa imbuuli som.

Zin bibip kizin Yuda tiurla ki Yesu som

⁴⁵ Tana zin menderŋan ta tiŋgo zin ma tila be tikam Yesu na, naman men mi timiili ma tila kizin bibip kizin patoronŋana kan mi zin tutu kan. Tabe

☆ **7:37:** Yesa 55:1; Yo 4:10,14; Tur 22:17 ☆ **7:38:** Yesa 12:3, 44:3, 58:11; Ezek 47:1+; Sek 14:8 ☆ **7:39:** Yoel 2:28; Yo 14:16+; Ngo 2:4
 ☆ **7:40:** Lo 18:15+; Yo 6:14 ☆ **7:42:** Mbo 132:11; Mika 5:2; Mt 2:5+

zin bibip tana tiwi zin ma tiso: “Parei ta kakami ma kamar som?” ⁴⁶ Mi zin menderņan tipekel kwon ma tiso: “Wai, ta munġu mi imar na, tomtom sa ikam sua kembei ta tomtom tinga som.”✧

⁴⁷ To zin tutu kan tiyaamba zin ma tiso: “Wai, niom tommini kakan la sua kini pakaamņana? ⁴⁸ Kakam nġar. Niam tutu koyam ti, niamņan zin bibip pakan, tiam tasa iurla sua kini? Som.✧ ⁴⁹ Zin iwal biibi ta len nġar somņan mi titalli pa tutu ki Mose na, zin men ta tiurla kini. Mi tonġo zin. Anutu kete malmalņana kini ko imbotmbot se kizin.”

⁵⁰ Zin bibip tana, tomtom kizin ta, zaana Nikodemus. Ni zinņan timbotmbot. Ni ta munġu ila ki Yesu ma ziru tizzo sua na. Tana isu to iso pizin. Iso:✧ ⁵¹ “Ai kelej. Iti irao tuur sorok kadoono sananņana pa tomtom sa pepe. Tutu kiti iso ta kembei: Bela telen sua kini munġu mi titiiri kat uunu, tona tuur kadoono.”✧

⁵² Mi zin tipekel kwoono ma tiso: “Nu tina sombe lae kizin Galilea kan tommini? Tiiri kat Anutu sua kini mi kam nġar pa. Anutu kwoono sa irao be ipet pa Galilea na som.” ⁵³ To tisu na tikam pirik ma tilala len pa ruumu kizin kizin.

8

Yesu imunġai moori ta ipasaana ula

¹ Yesu izem kar biibi mi isala pa abal Olib mi imbot tana pa mbeņ. ² Mankwoono mbeņbenņana, to imiili ma ilela mini pa Urum Merere. Mi iwal

✧ **7:46:** Mbo 45:2; Mt 7:28+ ✧ **7:48:** Yo 12:42; 1Kor 1:26, 2:8

✧ **7:50:** Yo 3:1+, 19:39 ✧ **7:51:** Lo 1:16+

biibi tila ma tiliukaali, to ni mbuleene isu mi ikam sua pizin. ³⁻⁴ Ni ikamam sua ma imbotmbot, mi zin ngarnan ki tutu zinan zin tutu kan pakan tikis moori ta, mi tikami ma tila tipet kini. To tipamender moori tana ila iwal biibi matan, mi tiso pa Yesu. Tiso: “Mos katuunu, re. Moori taingzi ziru tomooto ta timbotmbot, mi wal pakan tindeene zin. Tana ni ipasaana ula ka tutu. ⁵ Mi Mose, ni iur tutu mboljana piti ma iso: Moori ta kembei, to takam pat mi tupuni ma imeete ma ila ne. Mi nu so parei?” ✧ ⁶ Ina, zin tiso bekeno titoombi. Pa tirru zaala be tingal sua pini. Tamen Yesu ipekel kwon karau som. Imaane men, mi ituundu ma irris su pa toono pa namaana lutuunu.

⁷ Zin tiwiseso i ma timbotmbot, mi ni mataana pok se mi iso pizin. Iso: “Tiom tasa sombe le sanaana sa som, na ipumuungu pat pirišana pa moori ti.” ✧ ⁸ To ituundu mi irris su pa toono mini. ⁹ Zin tilej sua tana, to tataja tipazas zin. Kolman kizin timuungu, mi nanjan kizin tito zin ma tiyooto ma tila len. Mi moori tana itutamen ta imendernder su Yesu kereene uunu. ¹⁰ To Yesu mataana pok se mini, mi iwi moori. Iso: “Moori, wal ta tingal motom na, tila parei? Tasa imbot som?” ¹¹ Mi moori iso: “Biibi, timap ma tila lup kek.” To Yesu iso: “Kenako nio tomini, anjal motom som. La lem. Tamen kaimer kam sanaana mini pepe.” ✧

Yesu, ni mat ki toono

¹² Yesu iso pizin iwal biibi mini ma isombe: “Nio ituj ta mat ki toono. Tana tomtom sa isombe ito

✧ **8:5:** Wkp 20:10; Lo 22:22+ ✧ **8:7:** Mt 7:1+; Ro 2:1,22 ✧ **8:11:** Yo 3:17, 5:14

yo, inako iwwa la zugut lene mini som. Pa mat ko iyaryaara pini, mi izzo i pa zaala tabe ikam mbotɲana ki Anutu pa i.” ✧ ¹³ Zin tutu kan tileɲ, mi tiso pini. Tiso: “Sombe nu itum tamen pombol sua ku, na irao amurla na som. Pa sua ta kembei, ina imbol som.” ¹⁴ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Ina ɲonoono. Ingi nio aɲpombol ituɲ sua tio. Mi sua tio taiɲgi sua ɲonoono. Paso, lele ta aɲmar pa i, mi ingi be aɲmiili ma aɲla pa mini i, na nio aɲute. Mi niom na, kuute lele tana som. ✧ ¹⁵ Niom kitiiri kat zin tomtom som. Pa kototo ɲgar tiom toono kana men, tanata kakamam sorok ɲgar sananɲana pizin tomtom. Mi nio na, aɲkamam ta kembei pa tomtom sa som. ¹⁶ Mi sombe aɲtiiri zin tomtom, nako aɲkam ma indeeɲe men. Paso, nio ituɲ tamen aɲkam som. Tamaɲ ta ingo yo ma aɲsu toono i, ta igabgaaba yo mi niamru amkamam. ¹⁷ Tutu tiom iso ta kembei: Tomtom ru bela tiso sua tamen, tona sua kizin imbol, mi tuute kembei ina sua ɲonoono. ✧ ¹⁸ Ingi nio aɲpombol ituɲ sua tio. Mi Tamaɲ ta ingo yo ma aɲmar i, ni ipombol tomini. Tana sua tio ɲonoono.” ✧

¹⁹ To zin tiso pini ma tiso: “Tomom tana, imbotmbot swoi?” Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Niom kikilaala yo som, mi Tamaɲ tomini, kuute i som. Mibe kikilaala yo, so kuute Tamaɲ tomini.” ✧ ²⁰ Yesu imbotmbot lele ta tiwirri pat pa uraata ki Urum Merere na, mi iso sua tana. Mi tomtom sa imbuuli som. Paso, nol kini ipet zen.

✧ **8:12:** Mbo 27:1; Yesa 49:6; Lu 2:32; Yo 1:4+; 2Kor 4:6 ✧ **8:14:** Yo 5:31+, 7:28+, 9:29 ✧ **8:17:** Lo 19:15; Mt 18:16 ✧ **8:18:** 1Yo 5:9 ✧ **8:19:** Yo 14:7; 1Yo 2:23

Yesu iso lele tabe ni ila pa i, na zin tirao be tila som

²¹ Yesu iseŋge sua kini ma iso: “Talala mako kikir motonj. Tamen ko kuru yo ma som, mi kemetmeete raama sanaana tiom. Tana lele tabe nio anja pa i, na niom ko karao be kala na som.” ☆

²² Tabe zin Yuda tiparwi zin ma tiso: “Wai, ni iso lele tabe ni ila pa i, na iti tarao be tala som. Kenako iso ipun itunu ma imeete ma inji?”

²³ Mi Yesu iso pizin ma iso: “Kelenj. Niom muriyom ta inji. Mi nio muriŋ na, imbot ta kor a. Niom tomtom toono koyom. Mi nio tomtom toono koŋ som. ☆ ²⁴ Uunu tina ta anso yom pataaŋa ta kembei: Niom kola kemetmeete raama sanaana tiom mi kala leyom. Pa Ni ta zaana NIO ANBOTMBOT na, nio tau. Tana niom koso kuurla sua tio som, nako kemetmeete raama sanaana tiom, mi kala leyom.” ☆

²⁵ Zin tileŋ sua tana mi tiso: “Mi nu tina asin kat?” Tana Yesu iso pizin. Iso: “Nio anso yom ta muŋgu kek. ²⁶ Nio leŋ sua boozomen tabe anjal motoyom pa i. Mibe anjam ta kembei, so sua tio indeeŋe men. Pa Ni ta injo yo ma anmar i, na sua kini nonono men. Mi sua ta anjenjen la kini, ta anjamam pizin tomtom i.”

²⁷ Sua tana, ni iso ise ki Tamaana Anutu. Tamen zin tikilaala som. ²⁸ Tana iseŋge sua kini mini ma iso: “Niom sombe kapamender Tomtom Lutuunu ma isala kor, tona njar tiom ipet mi kikilaala yo ta kembei: Ni ta zaana NIO ANBOTMBOT na, nio tau. Mi nio anjam koronj sa pa itun njar tio som. Pa sua

☆ **8:21:** Yo 7:34, 13:33 ☆ **8:23:** Yo 3:31 ☆ **8:24:** Kam 3:14; Yo 3:18

ta anjenjen la ki Tamañ, ta ankamam pizin tomtom i. ✧ ²⁹ Ni ta ingo yo ma anmar i, na izemzem yo som. Ni igabgaaba yo totomen. Paso, nio antoto leleene pa koron ta boozomen.” ³⁰ Yesu izzo sua tana, mi wal boozo ta tilenjen na tiurla kini.

Zinji ta Abaraam lutuunu bizin nonono

³¹ Yesu iso pizin Yuda ta tiurla kini na ma iso: “Niom sombe kikiskis sua tio mi kototo, inako kewe nanjan tio nonono. ³² Tona kuute sua nonono, mi sua nonono ko ikam ma kewe mbesonjo sorok mini som.” ✧ ³³ Tileñ sua tana, to timanga ma tiso: “Wae, mi niam poponjana ki Abaraam tau. Niam ti amwe mbesonjo pasa zen. Parei ta nu so niam ko amwe mbesonjo mini som.” ✧

³⁴ Tana Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio anso kat piom. Wal boozomen ta tikamam sanaana na, zin tiwe mbesonjo pa sanaana. Pa sanaana ikiskis zin, mi tirao be tizem na som. ✧ ³⁵ Iti tuute: Mbesonjo, ni imbotmbot raama biibi kini ma alok na som. Mi so Lutuunu, na ni imbot raami ma alok. ✧ ³⁶ Tana sombe Anutu Lutuunu itatke yom pa sanaana mburaana, inako itatke yom kat. ✧ ³⁷ Nonono, niom poponjana ki Abaraam. Tamen sua tio le zalaana sa be imbot la leleyom na som. Tanata kurru zaala be kupun yo ma anmeete. ³⁸ Koron ta Tamañ iso yo pa kek, ta ingi anzzo yom pa i. Mi niom ta kembena. Mbulu ta niom tomoyom iso yom pa, ta kakamam i.”

✧ **8:28:** Yo 5:30, 12:32, 14:24 ✧ **8:32:** Ro 6:18, 8:2; Ga 5:1
 ✧ **8:33:** Lu 3:8+ ✧ **8:34:** Ro 6:16+; 2Pe 2:19 ✧ **8:35:** Un
 21:10; Ga 4:30 ✧ **8:36:** Ibr 2:14+; 1Yo 3:6,9

³⁹ To tipekel kwoono ma tiso: “Niam tomoyam ta Abaraam.” Mi Yesu iso pizin: “Sombe niom Abaraam lutuunu bizin ḡonoono, so koto mbulu kini. ✧ ⁴⁰ Mi iḡgi som. Pa aḡso yom pa sua ḡonoono boozomen ta aḡkam la ki Tamaḡ na, tamen ḡgar tiom imbol be kupun yo ma aḡmeete. Mi Abaraam, ni ikam mbulu sa ta kembena som. ⁴¹ Ina niom kapa ki tomoyom tau.” Mi zin tipekel kwoono ma tiso: “Niam ti zaala lwoono koyam? Niam tomoyam tamen ḡonoono ta Anutu.”

⁴² Tabe Yesu ipekel kwon ma iso: “Sombe niom Anutu lutuunu bizin ḡonoono, so kuur leleyom pio kek. Paso, nio aḡbot kini ta aḡmar i. Nio aḡto iturḡ leleḡ ta aḡmar i na som. Ni iḡgo yo ta aḡsu i. ✧ ⁴³ Parei ta kakam ḡgar pa sua tio som? Talḡoyom imun kek, tanata karao be keleḡ la sua tio som. ✧ ⁴⁴ Keleḡ kat. Niom tomoyom ta Sadan! Tanata kototo ni leleene. Pa ta muḡgu mi imar na, ni ikazas zin tomtom. Mi ni le sua ḡonoono sa som. Pa ina imbot molo pini. Ni pakaamḡjana ka tomtom. Ina mbulu kini ḡonoono. Pa pakaamḡjana boozomen katuunu ta ni. ✧ ⁴⁵ Mi nio na, aḡzzo sua ḡonoono men piom. Tamen niom kototo mbulu ki tomoyom tana, tanata kuurla sua tio som. ⁴⁶ Som parei? Niom tina, asiḡ ire kat yo aḡkam sosor sa? Som. Mi sombe nio leḡ uunu sa isaana som, mi aḡzzo sua ḡonoono men piom, na parei ta kuurla sua tio som? ✧ ⁴⁷ Tomtom ta sombe iwe Anutu lene, nako ilenḡleḡ la Anutu kalḡaana. Mi niom Anutu wal kini som, tanata kelenḡleḡ la sua kini

✧ **8:39:** Mt 3:9; Ro 2:28; Ga 3:7,29 ✧ **8:42:** Yo 16:27+; 1Yo 5:1

✧ **8:43:** Ro 8:7; 1Kor 2:14 ✧ **8:44:** Un 3:4, 4:9; 1Yo 3:8 ✧ **8:46:** 2Kor 5:21; Ibr 4:15; 1Pe 2:22; 1Yo 3:5

som.” ✧

*Indeenje ta Abaraam isu zen na, Yesu ni imbotm-
bot*

⁴⁸ Yesu iso sua tana, to zin bibip kizin Yuda tipekel kalñaana ma tiso: “Wae, inġi kembei ta amso ma ila kek. Nu tina kankaana kat pa Anutu, kembei ta zin Samaria kan. Bubunjana sananġana sa ko izeebu kek!” ✧ ⁴⁹ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio ti, bubunjana sananġana sa izeebe yo som. Inġi anġpakur Tamaġ zaana tau. Tamen niom kerepiili yo. ⁵⁰ Inġi anġkamam be ituġ zon iwe biibi som. Uraata tana ki Tamaġ. Pa ni ta tiirinġana katuunu. ✧ ⁵¹ Nio anġso kat piom: Tomtom sa sombe ikiskis sua tio, inako imeete ma ila ne na som.” ✧

⁵²⁻⁵³ Zin tileġ sua tana, mi tiso: “A buri na, amk-ilaala katu. Nu sa bubunjana sananġana izeebu na. Pa Abaraam zinġan Anutu kwoono bizin ta boozomen timetmeete lup kek. Mi inġi nu sombe wal ta tiurla sua ku, mi tikiskis ma titoto, nako timeete ma tila len som. Parei, nu so lip pa tumbuyam Abaraam?” ✧ ⁵⁴ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Kozobe nio anġpakur ituġ, so anġkamam leġ sorok. Mi Tamaġ itunu, ta iwidit nio uruġ. Ni ta niom kawatwaati be Anutu tiom na. ⁵⁵ Tamen niom kuute i risa som. Mi nio na, anġute kati. Tanata anġlenleġ la kalñaana mi anġtoto sua kini. Mi sombe anġso anġute i som, so anġkam pakaamġana kembei ta niom na. ⁵⁶ Muġgu tumbuyom Abaraam, ni iurur mataana pa mazwaana tabe nio anġbot su toono i.

✧ **8:47:** Yo 10:26+, 18:37; 1Yo 4:6 ✧ **8:48:** Mk 3:21+; Yo 7:20, 10:20 ✧ **8:50:** Yo 5:41, 7:18 ✧ **8:51:** Yo 5:24, 11:26

Tana ikam ma menmeeni kat. Mi mataana la pa na, leleene ambai kat.” ✧

⁵⁷ Tabe zin Yuda tipekel kwoono ma tiso: “Ai, nu kom ndaama tomtooru laamuru zen. Mi nu pakuru mi so re Abaraam?” ⁵⁸ To Yesu iso: “Nio anso kat piom. Abaraam tana, ni isu zen, mi NIO ANBOTMBOT.” ✧ ⁵⁹ Sua kini tana ipas zin Yuda keten, tabe tikam pat mi tiso tipuni. Tamen ni ibeleuleu ma izem Urum Merere, mi imar sam ma ila ne.

9

Yesu iurpe tomtom matapisnana ta

¹ Yesu iwwa ma ila na, ire tomtom matapisnana ta. Ni ta kembeinana mi naana ipeebe. ² Mi nanjan kini tiwi i ma tiso: “Mos katuunu, uunu ki asin ta tomtom ti mataana ipis ma isu? Uunu imbot la ni itunu sanaana kini, som tamaana ma naana sanaana kizin?” ✧

³ Yesu ipekel kwon ma iso: “Uunu ta tomtom ti mataana ipis imbot la ni itunu sanaana kini som, mi tamaana ma naana sanaana kizin som. Patajana ta ipet pini, inabe iwe zaala pa Anutu ma iswe mburaana mi uraata kini ma tomtom tire kat. ✧ ⁴⁻⁵ Ingi kembei aigule. Pa nio anbotmbot toono mi anjurur mat pizin tomtom toono kan. Tana zon mataana iyaryaara ta kembei, mi takam uraata ki Ni ta ingo yo ma anmar i pataana. Pa molo som to mbenj imar. Tona tomtom sa ko irao ikam uraata mini som.” ✧

✧ **8:56:** Ibr 11:13 ✧ **8:58:** Kam 3:14; Yo 1:1; Kol 1:17; Tur 1:8
 ✧ **9:2:** Lu 13:2+ ✧ **9:3:** Yo 11:4 ✧ **9:4-5:** Yo 1:4+, 5:17, 8:12, 12:35

⁶ Yesu iso sua tana makeŋ to, iro su pa ululu ma ise nama keteene, mi ikiziu kauziini ise, mi ipaŋoneŋ. To imoono la tomtom tana mataana, ✧ ⁷ mi iso pini: “La ma ŋguuru motom sula yok tatiliuŋana Siloam.” (Zaana Siloam ka uunu ta kembei: ‘Ngonŋana’) Beso tomtom tana ileŋ la Yesu kalŋaana, mi ila ma iŋguuru mataana na, mataana ikam pak mi ire lele. To imiili ma ila ruumu kini.

⁸ Tana wal pakan ki kar tina, ziŋan tomtom pakan ta muŋgu tire tomtom tana izuŋzuŋ le koron na, timaŋga ma tiso: “Wai, tomtom ta muŋgu imbutultul mi izuŋzuŋ le koron, ta itunu ti?” ⁹ Mi pakan tiso: “E! Ni tau.” Mi pakan tiso: “E-e, ni som. Ingi ko tomtom toro. Mi ko rungun raraate ma ingi.” To ni itunu imaŋga mi iso: “Som. Ingi nio tau.”

¹⁰ Tabe zin tiwi i ma tiso: “So mbulu i ta ipet pu, ta kam ma motom ipeere mi re lele na?” ¹¹ Ni ipekel kwon ma iso: “Tomtom ta zaana Yesu, ni ipaŋoneŋ ululu ma imoono ila moton, mi iso pio be aŋla aŋguuru moton sula yok tatiliuŋana Siloam. Tana aŋto kalŋaana na, loŋa men mi moton ikam pak ma aŋre lele.” ¹² To zin tiwi i mini ma tiso: “Mi tomtom tana ila parei?” Mi ni iso: “Ii, nio aŋute i?”

Zin tutu kan titiiri uraata ki Yesu

¹³ To tikam tomtom tana ma tila kizin wal tutu kan. ¹⁴ Pa aigule ta Yesu ikam uraata pa mataana na, aigule potomŋana kizin be keten su. ¹⁵ Tana zin tutu kan tomini tiwi i ma tiso: “Nu motom ipeere be parei?” Mi ni iso pizin: “Ni ikam tiinŋi ma imoono la moton, mi aŋla aŋguuru moton, to moton ikam pak.”

✧ 9:6: Mk 7:33

¹⁶ Tana tutu kan pakan tiso: “Tomtom tana, ni Anutu ingo i som. Pa ni itoto aigule potomɲana ka tutu som.” Mi pakan tiso: “Soom. Kozobe ni tomtom sananɲana, so irao itooro mos biibi ta kembena?” Tana tiparbalak zin. ¹⁷ To tiwi tomtom ta Yesu iurpe i na mini ma tiso: “Nu ta iurpe u ma motom ambai na, kam ɲgar pini be parei?” Ni ipekel kwon ma iso: “Ni Anutu kwoono.”

¹⁸ Nonoono, tomtom tana naana ipeebe na, mata pisɲana. Mi buri, ni mataana ipeere. Tamen zin bibip kizin Yuda tiurla som. Tana tiboobo tamaana ma naana ma timar, ¹⁹ mi tiwi zin. Tiso: “Tomtom ti, ingi lutuyom ɲonoono? Parei, indeeɲe ta kepeebe ma isu na, ni mataana ipis, som som? Mi parei ta buri mataana ipeere ma ire lele?”

²⁰ Mi tamaana ma naana tiso: “Tomtom ti, ingi niam lutuyam. Ni isu raama mataana ipis.

²¹ Tamen uunu tau mataana ipeere pa i, mi asiɲ ta ikam mbulu tana pini, ina niam amkankaana pa. Ni nanɲaɲ? Mi kena kiwi i. To itunu iso.”

²² Zin tiso ta kembei paso, timoto zin bibip kizin Yuda. Pa zin timbuk sua kek ta kembei: Tomtom sa isombe iurla kembei Yesu ni Mesia, inako tiziiri i pa lupɲana kizin ma imbot mat. Irao igaaba zin pa sunɲana ma koron mini som. ✧ ²³ Uunu tana, ta tamaana ma naana tiso: “Ni nanɲaɲ? Kena kiwi i.”

²⁴ Tana tiso la pa tomtom tana ma imar kizin mini, mi tiso pini. Tiso: “Kozo so kat sua ɲonoono piam ila Anutu mataana. Niam ti amute: To tana, ni tomtom sananɲana.” ²⁵ Mi ni ipekel kwon ma isombe: “Ni tomtom sananɲana, som tomtom ambainɲana, ina leɲ sua sa pa koron tana som. Mi

✧ 9:22: Nɲo 26:9+

koron tamen ta nio anjute kat na ta kembei: Munju moton ipis. Mi buri taiŋgi moton ipeere ma anje lele.”

²⁶ Tana tiwi i mini ma tiso: “Ni ikam parei pu? Ni ipeere motom be parei?” ²⁷ To ni ipekel kwon ma iso: “Wai, sua ta anso ma kelen kek. Tamen niom kakan la kaljon som. Uunu parei ta konoknok wiŋana? Kenako niom tomimi leleyom be kewe nanjan kini?”

²⁸ Tabe zin keten malmal, mi tigiibi sua repi-iliŋana pini ma tiso: “Nu ta we to tana nanjan kini. Mi niam na, ki Mose. ²⁹ Pa niam amute: Mose, ni ikam kat sua ila Anutu kwoono. Mi to tana na, amkankaana pini. Ni iwwa le parei ta imar ipet i.” ³⁰ Tabe tomtom ta munju mataana ipis na, ipekel kwon ma iso: “Waai! Tomtom tana ipeere moton. Mi inŋi kusu mini mi koso kakankaana pini? Niom tina ko leynom njar? Motoyom mar. ³¹ Iti tuute: Anutu, ni irao be ilen la zin wal sanannan kaljan na som. Ni ilenlen zin wal ta timototo i mi tilenlen la kaljaana. ☆ ³² Ta munju munju mi imar na, telen tomtom sa uruunu pa mos ta kembei i som. ³³ Tomtom taiŋgi, sombe ni imar pa Anutu som, so irao be ikam uraata biibi sa ta kembei na som.”

³⁴ Sua kini tana ipas kat keten. Tabe tigiibi sua pini ma tiso: “Ai nu tina na, nom ipeebu ma su raama sanaana! Mi nu sombe paute yam?” Tiso pini ta kembena, to tiziiri i pa lupjana kizin ma imbot mat.

Wal ta matan munjan pa mbulu ki Anutu

☆ **9:31:** Mbo 66:18; Yems 5:16+

³⁵ Yesu ileŋ tomtom tana uruunu kembei tiziiri i pa lupŋana kizin, to ila na indeeŋi mi iwi i. Iso: “Parei? Nu lelem iurla ki Tomtom Lutuunu, som som?” ³⁶ Mi ni ipekel kwoono ma iso: “Biibi, Tomtom Lutuunu tana, ni asiŋ? So yo pini bekena aŋurla kini.” ³⁷ To Yesu iso: “Nu re i kek. Nio ta ituru tozzo sua i.” ✧ ³⁸ Tana tomtom tina iso: “Merere, nio aŋurla ku.” Mi ilek kumbuunu pini mi ipakuri.

³⁹ To Yesu iso: “Marŋana tio, inabe iswe zin tomtom. Pa nio aŋsu toono ti bekena zin wal tau matan munŋan na, matan ipeere. Mi zin tau tisombe matan peereŋan, nako matan imun.” ✧

⁴⁰ Yesu izzo sua tana na, zin tutu kan pakan timbotmbot kolouŋana pini ma tileŋi. Tana tiso pini: “Parei, nu so niam ti motoyam munŋoyam?” ⁴¹ Mi Yesu iso pizin ma iso: “Kozobe motoyom munŋoyom, so leyom uunu sa som. Tamen niom koso motoyom peereŋoyom mi kombot mat kek. Tanata iwe uunu piom ma kombotmbot raama sanaana tiom.” ✧

10

Yesu itooro sua pa mboronŋan kizin sipsip

¹ To Yesu iso: “Nio aŋso kat piom. Tomtom ta isombe ilela pa siiri kizin sipsip, na ni bela iloondo pa siiri kwoono. Mi sombe tomtom sa ipa le zaala toro, mi ilu i sula, na ni kuumbuŋana mi zigzikŋana. ✧ ² Mi ni ta sombe ipa kat pa siiri kwoono mi ilela, ina ni mboronŋan ŋonoono kizin

✧ **9:37:** Yo 4:26 ✧ **9:39:** Mt 13:11+; Yo 3:19, 12:47+ ✧ **9:41:** Yo 15:22+ ✧ **10:1:** Yo 10:8,10

sipsip. ✧ ³ Tana tomtom ta imborro siiri kwoono na, ni ko isol kataama pini be ilela. Mi zin sipsip kini ko tileŋleŋ la kalŋaana. Mboronŋan ŋonoono, ni iute zan lup. Mi iboboobo zin tataŋa ma tila kini be ikam zin ma tipet mat. ✧ ⁴ Mi sombe zin ta boozomen tiyooto ma tipet lup, tona ni imuŋgu pizin, mi zin tito i ma ziŋan tila. Paso tikilaala kalŋaana. ✧ ⁵ Mi sombe tomtom toro sa iboobo zin, inako zin tileŋ la kalŋaana som. Ko tiko pini. Paso, tikilaala kalŋaana som.”

⁶ Yesu itooro sua taiŋgi pizin, mi zin tikankaana pa ka uunu.

Yesu ni mboronŋan ŋonoono kizin sipsip

⁷ Tana Yesu iseŋge sua kini ma iso: “Nio aŋso kat piom: nio ituŋ ta siiri kwoono ta zin sipsip tilelala pa i. ⁸ Wal boozomen ta timuŋgu pio mi tipakaam zin tomtom, ina zin kuumbuŋan mi zigzikŋan. Tamen, zin sipsip tikan la kalŋan som. ⁹ Nio ituŋ ta siiri kwoono. Tana tomtom ta sombe imar tio be ilela siiri, inako aŋkamke i ma imbot ndabok. Mi ni ko irao ilelala mi iwedet pa siiri, mi ikamam ka kini ambaiŋana. ✧ ¹⁰ Mi tomtom kuumbuŋana, ni ilela siiri pa uunu tamen tau. Inabe ikem zin sipsip, mi ipun zin ma ipasaana zin. Tamen nio na, aŋmar be aŋkam mbotŋana ndabokŋana ta ilip kat pizin tomtom.

¹¹ “Nio mboronŋan ambaiŋon kizin sipsip. Paso, mboronŋan ambaiŋana, ni izemzem itunu kat bekena iuulu zin sipsip kini. ✧ ¹²⁻¹³ Mi tomtom ta

✧ **10:2:** Yo 10:11 ✧ **10:3:** Mika 2:12 ✧ **10:4:** Yo 10:14
 ✧ **10:9:** Yo 14:6; Ep 2:18; Ibr 10:19 ✧ **10:11:** Mbo 23:1; Ezek 34:8+; Yo 15:13; Ibr 13:20; 1Pe 2:24; Tur 7:17

sombe ni sipsip katuunu som, mi iute uraata ki sipsip mboronjana som, mi imborro zin sipsip pa le kadoono men, na ni ko ikam kat uraata som. Sombe ire me sanşanşana sa imar, to izem zin sipsip, mi iko ma ila lene. Tabe me sanşanşana tana imar ma ipasaana zin sipsip, mi imanşayaara zin ma tiko papirik. Paso, tomtom tana, ni iur leleene pizin sipsip som, mi ikamam pa le kadoono men. ✧

¹⁴⁻¹⁵ “Nio mboronşan ambaişonş kizin sipsip. Niamşan zin sipsip tio amparute yam kembei ta niamru Tamaş amparute yam i. Mi nio ko anşem ituş ma anşmeete bekena anşuulu zin. ✧

¹⁶ Tamen nio leş sipsip pakan tomini. Zin timbot siiri ti leleene som. Mi nio leş uraata be anşkam zin ma timar tito yo tomini. Naso tileş la kalşonş, mi zişan sipsip tio pakan tiparlup zin ma tiwe lupşana tamen, mi len mboronşan tamen. ✧

¹⁷ “Tamaş leleene pio ilip kat. Paso, nio ko anşem ituş ma anşmeete. Tamen kaimer ko anşmaşga motoş yaryaara mini. ✧ ¹⁸ Tomtom sa irao be ipun yo ma anşmeete sorok na som. Bela ituş anyok, tona anşmeete. Mi inşi anyok kek. Pa nio mburonş irao be anşem ituş ma anşmeete, mibe anşmaşga motoş yaryaara mini. Mbulu tana, nio anşto Tamaş kalşana pa tabe anşkam i.”

¹⁹ Zin Yuda tileş sua kini tana, to tiparbalak zin mini. ²⁰ Tomtom kizin boozo tiso: “Teleş sua kini paso? Tomtom ti, ŋgar kini ikankaana kat. Bubunşana sananşana sa ko izeebi.” ✧

✧ **10:12-13:** Ŋgo 20:28+ ✧ **10:14-15:** Mt 11:27; 2Tim 2:19; 1Pe 2:25; 1Yo 3:16 ✧ **10:16:** Yo 11:51+; Ŋgo 10:34; Ep 2:11+ ✧ **10:17:** Pil 2:8+; Ibr 2:9 ✧ **10:20:** Yo 8:48,52

21 Mi pakan tiso: “Som. Bubunjana sananjana isombe izeebe tomtom tasa, ko irao iso sua ta kembei? Som kat. Mi kere. Bubunjana sananjana sa irao be iurpe tomtom mata pisjana ma ire lele?”
✧

Yuda tipizil ndemen pa Yesu

22 Timbot ma kaimer sunjana biibi kizin Yuda tabe matan ingal mazwaana ta tisun pa Urum Merere mi tikaaga kataama mini na, ka nol ipet. Mi lele ilomo, 23 tana Yesu iwwa pa pooto biibi ta imbot igarau Urum Merere na. Pooto tana, tipaata King Salumo zaana pa. 24 Mi zin bibip kizin Yuda timar ma tiliu i, mi tiso pini: “Niam ambel naamanom kek. Niizi na swe kat itum? Nu Mesia, som som?”

25-26 Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio anso yom kek. Pa uraata boozomen ta ankam pa Tamar zaana, ina iswe kat yo mi ipombol sua tio. Tamen niom leleyom be kuurla som. Paso niom sipsip tio som. ✧ 27 Mi sipsip tio na, zin tilenlej la kaljon mi titoto yo. Mi nio anute zin lup, 28 mi ankam mbotjana ki Anutu pizin. Tana zin ko timetmeete ma tila len na som. Mi tomtom sa ko irao be isan zin la nomon na som. ✧ 29 Pa Tamar iur zin ma tiwe lej kek. Mi ni mburaana ilip pa koron ta boozomen. Tana tomtom sa ko irao be isan zin la ni namaana na som. Som ma som kat. ✧ 30 Nio niamru Tamar na, niam tamen tau.” ✧

31 Zin Yuda tilen sua kini tana, to timanga mini mi tikam pat ma tisombe tipuni. ✧ 32 Tabe Yesu

✧ **10:21:** Yo 9:32+ ✧ **10:25-26:** Yo 5:36, 8:47, 14:11; 1Yo 4:6

✧ **10:28:** Yo 6:39; Ro 8:38+; 2Tes 3:3 ✧ **10:29:** Yo 14:28, 17:2+

✧ **10:30:** Yo 1:1, 17:11,21+ ✧ **10:31:** Yo 8:59

iso pizin: “Uraata ambaimbainan boozomen ki Tamaŋ, ta anŋkam ma kere kek. Mi uraata inŋgoi ta ipasaana leleyom ma koso kupun yo pa i?”

³³ Mi zin tipekel kwoono ma tiso: “E-e. Niam amso ampunu pa uraata ambainana sa som. Amso ampunu paso, nu tomtom ki toono. Mi tamen pakur itum ma sombe nu raraate pa Anutu. Tana nu tina pasaana sua pa Anutu.” ✧

³⁴⁻³⁵ To Yesu ipekel kwon ma iso: “Mi niom kuute som? Sua lwoono ta imbot la tutu tiom ma iso ta kembei: Zin wal zanŋan ta Anutu ikam sua kini pizin na, ni ipaata zin be ‘anutu’. Mi iti tuute sua kini, ina ŋonoono men. Irao itooro na som. ✧ ³⁶ Mi nio na, Tamaŋ Anutu ta iur yo pa uraata, mi inŋgo yo ma anŋsu toono i. Tana nio sombe anpaata itun be Anutu Lutuunu, na parei ta kosombe anpasaana sua pini? ³⁷ Nio sombe anŋkamam Tamaŋ uraata kini som, na kuurla tio pepe. ³⁸ Tamen inŋgi anŋkamam uraata kini tau. Tana sombe kuurla sua tio som, na kere uraata ta anŋkamam na, mi kuurla. Naso ŋgar tiom ipet mi kikilaala yo ta kembei: Nio niamru Tamaŋ ta amparlup yam ma amwe tamen.” ✧

³⁹ Zin Yuda tileŋ sua kini tana, to titoombo be tikisi mini. Tamen ni ibeleu, mi izem zin ma ila ne.

⁴⁰ Ni ila to indu yok Yordan, mi ila ipet mini pa lele ta muŋgu Yoan imbotmbot pa mi ikamam yok pizin tomtom na. Ni imbotmbot tana, ⁴¹ mi iwal biibi tila kini ma tiso: “Yoan, ni itooro mos sa som. Tamen sua boozomen ta iso pa tomtom taŋgi na,

✧ **10:33:** Wkp 24:16; Mt 26:65; Yo 5:18 ✧ **10:34-35:** Mbo 82:6; Mt 5:18 ✧ **10:38:** Yo 14:10+, 17:21

ḡonoono men.” ⁴² Tana wal boozomen ta timbot lele tana na, tiurla kini.

11

Meeteḡana ki Lasarus

¹⁻² Tomtom ta ki kar Betania, zaana Lasarus. Ni mete ikami. Ni ziḡan lunuri bizin ru, Mata mi Maria, timbotmbot. Maria tana, ta kaimer ilin ḡgere kuziiniḡana ise Yesu kumbuunu, mi imus pa ute ruunu na. ✧ ³ Tana Lasarus mete ikami, to moori ru tana tikam sua ma ila pa Yesu ma tiso: “Biibi, toyam Lasarus ta nu lelem pini ilip, ta mete biibi ikami ma isaana kat.”

⁴ Yesu ileḡ sua tana, to iso: “Mete tana ipet be ikam ma Lasarus imeete pa i na som. Inako iwe zaala pa Anutu be iswe mburaana. Naso ziru Lutuuunu zan iwe biibi.” ✧

⁵ Yesu, ni leleene ilip pa Mata ziru tiziini moori Maria mi ton Lasarus. ⁶ Mi ileḡ kembei Lasarus mete biibi ikami na, loḡa mi ila ire i som. Imbotmbot lele tana pa ka mbeḡ ru tomen, ⁷ mana iso pizin nanḡanḡ kini ma iso: “Ouo, iti timiili ma tala mini pa lele pakaana ki Yudea.”

⁸ Mi nanḡanḡ kini tipekel kwoono ma tiso: “Mos katuunu, buri ḡonoono ta wal tana tisombe tipunu pa pat. Mi inḡi sombe miili ma la mini?” ✧

⁹ Ni ipekel kwon ma iso: “Waa, zugut ka nol ipet zen. Inḡi aigule biibi ta Anutu iur piti be takam uraata. Tana zin ko tirao be tikam kosa sa piti loḡa na som. Tomtom ta sombe ipa pa aigule, inako itutkati som. Pa mat ki toono, ta iyaara pini. ✧

✧ **11:1-2:** Lu 10:38+ ✧ **11:4:** Yo 9:3 ✧ **11:8:** Yo 8:59, 10:31

✧ **11:9:** Yo 9:4+

¹⁰ Mi sombe ni ipa pa mbenj, inako itutkati. Paso, mat iyaara pini som.” ✧ ¹¹ To Yesu iseenge sua kini ma iso: “Torondo Lasarus, ni ikenne a. Mi nio ko anja be anpai i ma imanga mini.” ¹² Tabe nanganj kini tipekel kwoono ma tiso: “Biibi, sombe ni ikenne lene a, nako niini ambaimbai kek.”

¹³ Yesu, ni iute Lasarus imeete kek. Tamen ni ipambaara ka sua, tabe nanganj kini tikam kat ngar som, mi tisombe Lasarus ikenne men. ¹⁴⁻¹⁵ Tana Yesu iso kat pizin ma iso: “Lasarus, ni imeete ma kup kek. Pa nio lonja mi anja anjurpe i som. Mi inji ambai bekena tala ma kere, to iuulu yom ma kuurla. Tana nio lelenj ambai. Ayo, kamanga mi tala tere i.”

¹⁶ Tabe Tomas, ta tipaata zaana toro be Didimus na, iso pa waene bizin ma iso: “Tonngo, tala. Sombe tipun biibi kiti, na tipun iti tomimi. Naso itingan mi temetmeete raraate.” ✧

Yesu, ni manganjana mi mbotjana mata yaryaraanana katuunu

¹⁷ Yesu zingan nanganj kini timanga ma tila, mi tigarau kar Betania na, ilej kembei Lasarus, ni imeete ma titwi i, mi imbot pa ka mbenj panj kek.

¹⁸ Kar Betania tana, ina imbot koloujana pa kar biibi Yerusalem. Irao kembei kilomita tel ma inji.

¹⁹ Tana Yuda boozo, ta timar ma zingan Mata ma Maria timbotmbot be tipalumluumu lelen pa ton Lasarus ta imeete na.

²⁰ Indeeje Mata ilej Yesu uruunu kembei iwwa ma imar na, iyooto ma ila be ire i. Mi Maria, ni imbotmbot men ruumu. ²¹ Mata ila ipet ki Yesu,

to iso pini ma iso: “O Merere, kozobe nu mbot taingí, so atonj imeete som. ²² Mi tamen nio añute: Nu sombe sunj Anutu pa koronj sa, nako ileñ la kalñom.”

²³ To Yesu iso pini: “Tom ko burup ma imanja mini.” ²⁴ Mi Mata ipekel kwoono ma iso: “E. Nio añute. Mbeñ kaimer iso ipet mi Anutu ipei zin meeteñan ma timanja mini, to ni ko burup ma imanja mini.” ✧

²⁵ Tona Yesu iso pini: “Leñ. Nio itunj ta manganjana mi mbotjana mata yaryaaranjana katuunu. Tomtom ta sombe iurla tio mi imeete, na meeteñana ko irao ikisi na som. Kola imanja mini.

✧ ²⁶ Mi tomtom ta sombe ikam mbotjana ta ki Anutu i mi iurla tio, inako irao imeete ma ila ne na som. Parei, nu urla sua taingí, som som?”

²⁷ Mata ipekel kwoono ma iso: “E, Merere nio añurla kat ta kembei: Nu Mesia. Anutu Lutuunu tamen ta nu na. Ni ingo u ta su toono ti, kembei ta sua iso pataña kek.” ✧

Yesu itañ pa Lasarus

²⁸ Mata ziru Yesu tizzo sua tana makinj, to Mata imiili ma ila pa ruumu, mi imburum lae pa tiziini moori ma iso: “Mos katuunu ta imar kek ma imbotmbot a. Mi iso ire u.” ²⁹ Maria ileñ sua tana na, loña men mi iyooto ma ila ire Yesu. ³⁰ Indeeñe tana, Yesu ber pet kar zen. Imbotmbot men lele ta munju Mata ila ipet kini pa na. ³¹ Zin wal ta zijañ Maria timbotmbot mi tipalumluumu leleene na, tire Maria burup ma imanja mi izem ruumu ma

✧ **11:24:** Dan 12:2; Yo 5:28, 6:39+ ✧ **11:25:** Yo 1:4+; Kol 3:4; 1Kor 15:52+; 1Tes 4:16+ ✧ **11:27:** Mt 16:16; Yo 6:69

ila, to tito i ma ziŋan tila. Pa tiso ko ila pa naala ki Lasarus be itaŋ pini.

³² Maria ila ipet ki Yesu, to itop su kereene uunu mi iso: “O Merere, kozobe nu mbot, so atoŋ imeete som.” ³³ Yesu ire ni ziŋan zin iwal biibi tana titaŋ,

to leleene isaana, mi keteene malmal tomimi. *

³⁴ To iwi zin ma iso: “Lasarus, kitwi i sula swoi?” Mi zin tiso pini: “Merere, mar tala to re.”

³⁵ To Yesu mata luluunu isu. ✧

³⁶ Mi iwal biibi tiso: “Kere. Ni leleene pa Lasarus ilip.” ³⁷ Mi tomtom kizin pakan tiparso pizin ma tiso: “Mi ni ta iurpe tomtom mata piŋana tau. Kozobe ni imbotmbot, so tomtom ti imeete som.”

Yesu ipei Lasarus ma imanŋa mini

³⁸ Yesu ire mbulu ma keteene malmal pa meeteŋana mini. Tabe ipaŋuru naala ki Lasarus ma ila. Naala tana, tikel lela raŋ, mi tipakaala kwoono pa pat biibi. ³⁹ Ni ila ma ipet naala uunu to iso: “Kuzuuru pat tana ma ilae.” To Mata, ta tomtom meeteŋana tana lunuri na, iso pa Yesu. Iso: “E-e Merere, kembena pepe. Pa niam amtwi i ma ka mbeŋ paŋ kek. Ko kuziini ma inŋi.”

⁴⁰ Mi Yesu iso pini: “Mata, nio aŋso pu na, nu leŋ som? Nu sombe urla, nako re Anutu iswe kat mburaana ta buri.” ⁴¹ To tizuuru pat ma ilae pa naala kwoono, mi Yesu mataana isala kor, mi iso: “O Tamaŋ, nio leleŋ ambai pu mi aŋpakuru. Pa suŋana tio, nu leŋ kek. ⁴² Nio aŋute: Nu leŋleŋ kalŋoŋ totomen. Mi aŋso sua ti bekena

* **11:33:** Yesu keteene malmal pizin tomtom som. Ni keteene malmal pa sanaana mi meeteŋana, mi pataŋana ta meeteŋana ikamam pizin tomtom. ✧ **11:35:** Lu 19:41

zin wal taiŋgi tiurla kembei: Nu ta ŋgo yo ma aŋmar i.” ⁴³ Ni iso sua tana makin, to kalŋaana biibi ma iso: “Lasarus, yooto ma pet!” ✧ ⁴⁴ To Lasarus imaŋga ma ipet, ramaki mburu ta tizuki pa mi tiuri lela naala leleene na. Ipet to, Yesu iso pizin: “Kepeeze mburu ta imbot la namaana, kumbuunu, mi mataana na. Naso ipa kat ma ila.”

Zin bibip timbuuru pa Yesu

(Mt 26:1-5; Mk 14:1-2; Lu 22:1-2)

⁴⁵ Zin Yuda ta timar ki Maria na, tire uraata tana, to tomtom kizin boozo tiurla ki Yesu. ⁴⁶ Tamen tomtom kizin pakan tila kizin tutu kan, mi tiŋgal talŋan pa uraata tana. ⁴⁷ Tabe zin bibip kizin patoronŋana kan mi zin tutu kan tila ma ziŋan zin peeze kan kizin Yuda tilup zin mi tiso: “To tana, iŋgi kozo ko takam parei pini? Pa ni itortooro koronj boozo mete. ⁴⁸ Sombe tepeteke i som, mi inoknok men ta kembei, inako tomtom ta boozomen tiurla kini mi tito i. Tona zin Rom ko timar mi tireege Urum Merere kiti, mi tiyaŋwiiri iti ma itundu tarao be tomboro lele kiti mini som.”

⁴⁹ Timbotmbot mi tomtom kizin ta, zaana Kaipas, ni iwe mataana pizin patoronŋana kan pa ndaama tana. Imaŋga mi iso pizin ma iso: “Niom leyom ŋgar sa som! ⁵⁰ Kakam parei, ta katalli ta kembena. Kere. Ni tomtom tamen ŋonoono. Sombe ikam murindi mi imeete piti, inako ambai piti. Kokena imbot, to itiŋan zin iwal biibi tamap ma tala lende.” ⁵¹ Ndaama tana, Kaipas iwe mataana pizin patoronŋana kan. Tana sua ta ni iso pa Yesu ko ikam zin Yuda murin mi imeete pizin na, iso sorok pa itunu ŋgar kini som. Ina,

✧ **11:43:** Lu 7:14; Yo 5:25

Anutu ikam peeze pini ma iso sua tana. Tana kaimer indeenje Yesu imeete na, sua kini tana iur nonoono. ✧ ⁵² Mi Yesu imeete pizin Yuda men som. Ni imeete pa Anutu lutuunu bizin boozomen ta timbot lejaleña na, bekena ilup zin ma tiwe lupņana tamen. ✧

⁵³ Indeenje aigule tina mi ila na, zin bibip kizin Yuda timbuuru Yesu kana be tipuni ma imeete.

⁵⁴ Tana ni ipa se matan mini som. Izem zin, mi ila pa kar Eparaim ta imbot lele bilimņana zilņaana na, mi ziņan nanġar kini timbotmbot tana.

⁵⁵ Timbotmbot to lupņana biibi kizin Yuda, ta tipaata be Pasoba na, ka nol igarau. Tana iwal karkari tizalla pa Yerusalem be tiurpe zitun ma tiņgeeze pa Anutu mataana kembei ta tutu kizin iso na, mana Pasoba ipet. ✧ ⁵⁶ Mi timbotmbot Urum Merere kwoono mi tikir Yesu mataana, to tiparso pizin ta kembei: “Oo, niom kakam nġar be parei? Lupņana biibi ti, ni ko imar pa?” ⁵⁷ Mi zin bibip kizin patoronņana kan mi zin tutu kan tiur sua pizin iwal biibi kek. Beso tire Yesu imbot lele sa, na loņa mi sua ikam zin, bekena tikisi.

12

*Maria ilij nġere kuziiniņana ise Yesu kumbuunu
(Mt 26:6-13; Mk 14:3-9)*

¹ Aigule lamata mi ta imbotmbot, tonabe lupņana biibi ki Pasoba ipet. Mi Yesu ila ipet kar Betania. Kar tana ki Lasarus, tomtom ta Yesu ipei i ma imanġa mini pa naala na. ✧ ² Tana Yesu

✧ **11:51:** Un 50:20 ✧ **11:52:** Yo 10:16, 17:20+; Ep 2:11+; 1Yo 2:2

✧ **11:55:** Kam 12:1+ ✧ **12:1:** Yo 11:1+

ziŋan nanŋaŋ kini tila tipet, mi kar tana tikam kini pini. Lasarus ziŋan Yesu bizin tikanan kini na, Mata ni imbotmbot mi irre zin pa kan koronj. ³ Tikanan ma timbotmbot, mi Maria ikam ŋgere kuziiniŋana ta ka kadoono biibi kat, ma ilin se Yesu kumbuunu, mi imus pa ute ruunu. Mi ŋgere tana kuziini irao ruumu leleene.

⁴ Tamen Yudas Iskariot, nanŋaŋ ki Yesu ta kaimer iuri la ka koi bizin naman na, imanŋa mi iso: ⁵ “Waii, pasaana sorok ŋgere tana paso! Kozobe imbot ma tala tongomoono, so takam pat ta sorok som kat. Irao kembei 300 denari ma inŋi. Tona tu'uulu zin wal sorrokŋan pa.” ⁶ Sua tana, ni iso raama leleene som. Pa ni ikamam ŋgar pizin wal sorrokŋan som. Ni tomtom kuumbuŋana. Mi imborro kautu kizin, tanata ikamam bekena itunu ikamam pakaana. ⁷ To Yesu iso pini: “Wa, mbuulu sua pini pepe. Sombe ni leleene be ikam mbulu ti pio, na mbot mi ikam. Pa inŋi ikam pataaŋa pa koŋ mete. ⁸ Zin wal sorrokŋan ko niomŋan kombotmbot totomen. Mi nio na som.”

⁹ Zin iwal biibi tileŋ kembei Yesu imbotmbot kar Betania, to timeke ma tila be tire i. Mi tiso tire Lasarus tomini. Pa Yesu ipei i ma burup ma imanŋa mini pa naala tau. ¹⁰ To zin bibip kizin patoronŋana kan timbuk sua be tipun Lasarus ma imeete tomini. ¹¹ Pa Yuda boozo ta tileŋ Lasarus uruunu mi tire kat i na, tizem zin bibip tana, mi tiur lelen ila ki Yesu.✧

Yesu isala pa Yerusalem
(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Lu 19:28-40)

¹² Timbot ma aigule toro to, zin iwal biibi ta tila timbotmbot Yerusalem pa lupɲana biibi tana na, tileɲ Yesu uruunu be isala pa Yerusalem. ¹³ Tana tikam ni runrun, mi tila be tire i mi tiloolo pini. Tiso:

“Hosana! Tapakur Anutu kiti zaana!

Merere ko ipombol tomtom taiɲgi. Pa ni ikam Merere ruɲguunu ta imar i.

Merere ko ikampe king kiti Israel!”✧

¹⁴ To Yesu ikam doɲki popoɲana ta ma mbuleene ise, mi ipa ma isala pa Yerusalem. Tabe sua ki Merere ta muɲgu tibeede se ro na, iur ɲonoono. Sua ta kembei:

¹⁵ Niom Sion koyom, komoto pepe.

Kere. King tiom isama i!

Ni mbuleene ise doɲki popoɲana ma ima i.✧

¹⁶ Mbulu tana ipet na, zin naɲgaɲ ki Yesu tikankaana pa ka uunu. Tamen kaimer indeeɲe tau ni imeete mi isala mini pa saamba ma ikam zaana biibi, to matan iɲgal mbulu boozomen ta tikam pini na, mi tikilaala kembei sua tana, tibeede pini tau.

¹⁷⁻¹⁸ Uunu ta iwal biibi tana tila ma tire Yesu na, ta kembei: Indeeɲe tau ni ipei Lasarus ma imaɲga mini pa naala na, iwal biibi ta ziɲan tiwwa na, timbot mi tire mos tana. Tana tila mi tipombol ka sua pizin tomtom boozomen ma tileɲ. ¹⁹ Beso zin tutu kan tire zin iwal biibi tana ziɲan Yesu tiwwa mi tiloolo pini na, tiparso pizin ma tiso: “Wai! Ingi ko takam ma som. Pa iwal munjaana men, ta timap ma titop la kini kek.”

✧ **12:13:** Mbo 118:25+ ✧ **12:15:** Yesa 62:11; Sek 9:9

Zin Grik pakan tisombe tire Yesu

²⁰ Zin Grik pakan tisala ma timbot Yerusalem pa lupņana biibi tana tomini. ²¹ Tana tila ki Pilip, (ni kar kini Betsaida ta imbot Galilea na), mi tiso pini: “Biibi, niam leleyam be amre Yesu.”✧

²² Tana Pilip ila ma iso pa Andreas, mi ziru tila ma tiso pa Yesu. ²³ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nol tabe Tomtom Lutuunu iswe kat mburaana mi mbulu kini ndabokņana mi ikam zaana biibi, ta iņgi imar ipet kek.”✧ ²⁴ Nio aņso kat piom: Kini iweene sa, sombe isula toono som, nako indom ma ise be parei? Som. Ko imbot sorok. Mi sombe isula toono, nako popoņana indom ma ise, mi iur ņonoono boozo. Pa bela kini iweene tana isula toono, tona ipiyooto popoņana.”✧ ²⁵ Tomtom ta sombe ikam ņgar biibi mete pa itunu kuliini isu toono, inako ila lene. Mi tomtom ta sombe ikam ņgar pa itunu som, nako ikam mbotņana ki Anutu ta irao imap na som.”✧ ²⁶ Tomtom ta so imbeeze pio, na bela ito yo. Naso lele tabe nio aņla mi aņbot pa i, na ni tomini ko imbot pa. Mi tomtom ta sombe imbesmbeeze pio, na Tamaņ ko ipakuri.”✧

Yesu iso pa meeteņana kini

²⁷ “Nio leleņ ipata biibi kat. Pa iņgi nol tio ipet kek. Mi ko aņso parei? Ko aņso: ‘Oo Tamaņ, tatke yo pa pataņana biibi ti.’ E-e, kembena pepe. Pa uunu tina ta aņsu toono.”✧ ²⁸ O Tamaņ, swe mburom mi mbulu ku ndabokņana pizin tomtom. Naso tipakur nu zom!”

✧ **12:21:** Ngo 10:34+, 11:20 ✧ **12:23:** Yo 1:14, 13:31+, 17:1

✧ **12:24:** 1Kor 15:36 ✧ **12:25:** Mt 10:39, 16:25 ✧ **12:26:** Yo 14:3, 17:24; 1Tes 4:17 ✧ **12:27:** Mt 26:38+; Lu 12:50; Ibr 5:7

Yesu iso sua tana, to Anutu kalŋaana ta imbot saamba mi isu. Iso: “Nio aŋswe itun pizin tomtom kek, mi kola aŋswe mini.”✧

²⁹ Zin iwal ta ziŋan timbotmbot mi tilen sua tana na, pakan tiso lele ikurun. Mi pakan tiso: “A! Inga ko aŋela sa ta iso sua pini na.”✧

³⁰ Tamen Yesu iso pizin: “Sua ta niom keŋen na, isu be iuulu yo na som. Inabe iuulu yom.”✧ ³¹ Ingi be Anutu iswe kat sanaana kizin tomtom toono kan, mi iur kadoono pa. Mi ingi be iziiri ni ta ikamam peeze pa toono ti ma ila ne. *✧ ³² Ingi nio aŋbotmbot su toono. Mi kaimer sombe tiwit yo ma aŋsala kor, tona nio ko aŋyaaru tomtom ta boozomen ma timar tio.”✧ ³³ Sua tana, ni iso bekena iswe zaala tabe imeete pa i.

³⁴ Zin iwal tilen sua kini tana, to tipekel kwoono ma tiso: “Sua ta imbot la tutu kiti na, iso ta kembei: Mesia ko imbotmbot ma alok. Kena parei ta nu so Tomtom Lutuunu, bela tiwiti ma isala kor? Tomtom Lutuunu tana, ni asiŋ?”✧ ³⁵ To Yesu iso pizin. Iso: “Molo som, to mat izem yom. Tana mat imbotmbot ta kembei, mi kapa pa mi kakamam ka mbulu pataaŋa. Kere: Kokena zugut mburaana ikoto yom. Pa tomtom ta sombe iwwa pa zugut leleene, inako ikankaana pa zaala tabe ila pa i.”✧

✧ **12:28:** Mt 3:17 ✧ **12:29:** Kam 19:16; Mbo 29:3; Tur 4:5

✧ **12:30:** Yo 11:42 * **12:31:** Ni ta ikamam peeze pa toono, ina Sadan tau. Mi indeeŋe Yesu imeete mi imanga mini pa naala na, ipunmeete Sadan mburaana. ✧ **12:31:** Lu 10:18; Yo 16:11; Ep 2:2; Kol 2:15; Tur 12:9, 20:2+

✧ **12:32:** Yo 3:14, 8:28; Ro 5:18

✧ **12:34:** Mbo 89:36+, 110:4; Yesa 9:6+; Dan 7:14 ✧ **12:35:** Yo 8:12, 11:9+; Ep 5:8; 1Yo 1:7

³⁶ Tana mat iyaryaara ta kembei mi kuurla kini pataaŋa. Naso kewe mat lutuunu bizin.”

Yesu iso sua tana makin, to izem zin, mi ila ma ike pizin.

Zooroŋana kizin Yuda

³⁷ Nonoono, Yesu itooro mos boozomen ma zin Yuda tire. Tamen tiurla kini som.✧ ³⁸ Tabe sua ta muŋgu Anutu kwoono Yesaya ibeede na, iur ŋonoono. Sua ta kembei:

O Merere, niam amkam sua ku pizin na zin tiurla? Som.

Mi nu swe mburom pizin na, tikam ŋgar pa? Som.✧

³⁹ Mi Yesaya iso iti pa uunu tau zin tiurla som. Pa iso ta kembei:

⁴⁰ Anutu ni ipumun matan mi isekaala ŋgar kizin kek.

Tanata matan imun mi ŋgar kizin ipet som.

Uunu tina ta titooro lelen som, mi lelen be timar tio mi aŋurpe zin som.✧

⁴¹ Sua tana, Yesaya iso paso, muŋgu kat ire la pa mbulu mi uraata ki Yesu tabe zaana iwe biibi pa i. Tanata iso sua tana pini.

⁴² Indeeŋe tana, zin peeze kan kizin Yuda to-mini, tomtom kizin boozo tiurla ki Yesu. Tamen tiswe urlaŋana kizin ma ipet mat som. Paso, timototo zin tutu kan: Kokena tiziiri zin pa lupŋana kizin. ⁴³ Tana zin lelen ilip pa pakurŋana kizin tomtom. Mi pakurŋana ŋonoono ta imar pa Anutu na, tikam ŋgar pa pe som.✧

Yesu ipemet sua pizin iwal biibi

✧ **12:37:** Yo 1:11; Ro 10:16 ✧ **12:38:** Yesa 53:1; Ro 10:16

✧ **12:40:** Yesa 6:9+; Mt 13:15 ✧ **12:43:** Yo 5:44; Ga 1:10

⁴⁴ Yesu imannga mi kaljaana biibi ma iso: “Tomtom ta sombe iurla tio, na iurla tio men som. Ina ni iurla ki Ni ta ingo yo ma anjar i tomini. ✧ ⁴⁵ Mi tomtom ta sombe ire yo, ina ire Ni ta ingo yo ma anjar i tomini. ⁴⁶ Nio anju toono be anjar mat pizin tomtom. Tana zin wal ta sombe tiurla tio, na tasa ko imbot la zugut lene mini som. ✧

⁴⁷ “Mi sombe tomtom sa ilenlen sorok sua tio, mi itoto som, ina nio ituŋ ko anjamenderi mi anjar kadoono pini na som. Pa anju toono be anjiiri zin tomtom mi anjar kadoono pizin na som. Anjar be anjamke zin. ✧ ⁴⁸ Mi motoyom ingal! Tomtom ta sombe ipizil ndemeene pio mi izooro sua tio, inako ire ka kadoono pa mbenj kaimer. Pa sua ta anso na, ko iwe uunu pini be ikam kadoono tana. ✧ ⁴⁹ Pa sua ta anjam piom na, ituŋ lelen mi anso som. Tamaŋ ta ingo yo ma anjar i, ni izzo pio ta anso. ⁵⁰ Mi nio anjute: Sua kini ta ni iur, ina ta iwe zaala pizin tomtom be tikam mbotjana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila. Tana sua ta anso, ina Tamaŋ iso yo pa ta anso.”

13

Yesu inŋuuru nanjan kini kumbun

¹ Aigule tamen imbotmbot, tonabe lupjana biibi ki Pasoba ipet. Mi Yesu, ni iute: Nol kini tabe izem toono ti mi imiili ma ila ki Tamaana mini na, igarau kek. Ta muŋgu mi imar na, ni iurur kat leleene pizin wal kini ta titoto i su toono na. Mi

✧ **12:44:** Mt 10:40 ✧ **12:46:** Yo 1:4, 8:12 ✧ **12:47:** Yo 3:17, 4:42; 1Yo 4:14 ✧ **12:48:** Lo 18:19; Yo 3:18

ikiskis mbulu tana ma ila irao iswe kat ka ŋonoona pa meeteŋana kini.✠

² Rou na, Yesu ziŋan naŋgaŋ kini tikanan kini ma timbotmbot. Indeeŋe tana, Yudas ta Simon Iskariot lutuunu na, Tomtom Sanaana ipei ŋgar sananŋana pini kek be ila ma iswe Yesu ila ki ka koi bizin. ³ Mi Yesu, ni iute: Tamaana iur koron ta boozomen ma imbot la ni namaana kek. Mi ni imbot ki Anutu ta isu i. Mi kaimer ko imiili ma isala ki Anutu mini.✠ ⁴ Tana izem kini kanŋana, mi imanŋa ma ikinke mburu kini mat kana ma isu, mi ikam kawaala musaana ta ma ipezekat ila lwoono. ⁵ Tona iliŋ yok isula kuuru, mi imanŋa be iŋguuru naŋgaŋ kini kumbun, mi imus pa kawaala ta ipezekat la lwoono na.✠

⁶ Ni iŋgurnguuru ma ila indeeŋe Simon Petrus. To Simon iso pini: “Wai Merere, nu mbesoono sorok sa ta sombe ŋguuru kumbun i?”

⁷ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Mbulu tabe anŋkam pu i, na nu ute ka uunu som. Mi kaimer, to ko kilaala ka uunu.” ⁸ To Petrus kwoono imbol ma iso: “Nu ko irao ŋguuru kumbun na som kat!” Mi Yesu iso pini: “Sombe anŋguuru u som, na gaabanon nu som.”✠ ⁹ Tabe Simon Petrus ipekel kwoono ma iso: “O Merere, nakena ŋguuru kumbun men pepe. Ŋguuru nomon mi uten tomimi.”

¹⁰ Mi Yesu iso pini ma isombe: “Tomtom ta iwe ma iŋgeeze kek, inako iwe mini na som. Ina kaimer to iŋguuru kumbuunu men. Niom ti na, kewe ŋgeezenoyom kek. Tamen niom ta boozomen

✠ **13:1:** Pil 2:8; 1Yo 3:16 ✠ **13:3:** Mt 28:18; Yo 3:35; 1Kor 15:27

✠ **13:5:** Mt 20:28; Lu 22:27; Pil 2:7+ ✠ **13:8:** Tit 3:5; Ibr 10:22

som.”✧ **11** Yesu iso sua tana paso, ni iute tomtom ta itut kana kek. Tanata iso zin ta boozomen ngeezenan som.

12 Yesu inguuru nangan kini kumbun ma imap, to iur mburu kini ila mini, mi imiili ma ila muriini. To iwi zin. Iso: “Parei, mbulu ta ankam piom i, niom kikilaala ka uunu, som som?” **13** Niom kawatwaata yo be biibi tiom mi tomtom ta ikamam ngar piom. Mi sua tiom tina, ina indeenje. Pa ina nio tau.✧ **14** Kere. Sombe nio ti, ta Merere tiom mi ankamam ngar piom na, ankoto itun mi anguuru kumbuyom, na niom tomini leyom uraata be kakam mbulu raraate men par piom.✧ **15** Mbulu ti, nio anbuk mataana pa, bekena niom kere mi kakam kembei ta nio ankam piom i.✧ **16** Nio anso kat piom, mbesoonjo sa irao be ilip pa biibi kini na som. Mi ngonana sa irao be ilip pa tomtom ta ingo i na som.✧ **17** Tana zaala taiŋgi niom kere kek. Mi sombe koto, inako leleyom ambai mi kamperjana ki Anutu imbot se tiom.✧

18 “Sua ti, nio anso pa niom ta boozomen som. Pa nio itun anpeikat yom mi anute yom lup. Mi tomtom tiom ta, ni igaaba yo som. Tamen tonjo. Pa sua ki Anutu bela iur nonoono. Sua ta kembei: Tomtom ta niamru amkanan kini la mbata, ta isu mi iwe konj koi.✧

19 Kere. Mbulu tana ipet zen, mi ingi ansotaara yom pa pataana. Beso kaimer ipet, tonabe kuurla tio ta kembei: NI TA IMBOTMBOT TOTOMEN na, nio

✧ **13:10:** Yo 15:3 ✧ **13:13:** 1Kor 8:6; Pil 2:11; Kol 2:6 ✧ **13:14:** Lu 22:25+; Ga 5:13; 1Pe 5:5 ✧ **13:15:** Mt 11:29; Pil 2:5; 1Pe 2:21; 1Yo 2:6 ✧ **13:16:** Mt 10:24+ ✧ **13:17:** Mt 7:24; Yems 1:25 ✧ **13:18:** Mbo 41:9

tau. ²⁰ Nio aŋso kat piom ta kembei: Tomtom ta sombe ikam zin ŋgoŋana tio mi imbeeze pizin, na ni ikam yo tau. Mi tomtom ta sombe ikam yo, na ni ikam Tamaŋ tau iŋgo yo ma aŋmar i tomini.”✠

Yesu mi Yudas

(Mt 26:20-25; Mk 14:17-21; Lu 22:21-23)

²¹ Yesu iso sua tana, to leleene ipata biibi kat mi iso: “Nio aŋso kat piom. Tomtom tiom ta, ko iur yo la koŋ koi bizin naman.”

²² Tabe naŋgaŋ kini matan paŋgal zin. Pa zin tikankaana pa: Ko iso pa asiŋ kat? ²³ Naŋgaŋ kini ta Yesu leleene pini ilip na, ni imbot kolouŋana pini.✠ ²⁴ Tana Simon Petrus mataana ila kini mi iso: “Wi i lak. Iso pa asiŋ?”

²⁵ To naŋgaŋ kini tana ruk ma ila kolouŋana ki Yesu, mi iwi lae pini ma iso: “Merere, sua tana, nu so pa asiŋ?”

²⁶ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Tomtom ta so aŋtirik narabu sula yambon mi aŋkam pini, ina ni tau.” Tona ikam narabu suruunu, mi itizik sula yambon, mi iur la ki Yudas ta Simon Iskariot lutuunu na. ²⁷ Indeeŋe ta Yudas ikam narabu tana na, Sadan izeebi. To Yesu iso pini ma iso: “Koroŋ ta nu sombe kam, na loŋa men mi kam.” ²⁸ Ni iso sua tana pa Yudas na, tomtom kizin sa ikam ŋgar pa som. ²⁹ Mi zin pakan tiso ko Yesu iso pini be ila ma iŋgiimi koroŋ pakan pa lupŋana biibi tana, som ila be ikam koroŋ sa pizin wal sorrokŋan. Paso, Yudas imborro kautu kizin.

✠ **13:20:** Mt 10:40; Lu 10:16 ✠ **13:23:** Yo 19:26, 20:2, 21:7

³⁰ Yudas ikam narabu suruunu tana, to loŋa men mi iyooto ma ipera mat. Indeenje tana, zugut kek.

Tutu popoŋana

³¹⁻³² Yudas izem zin mi ila, to Yesu iso pizin ma iso: “Ingi be Tomtom Lutuunu iswe kat mburaana mi mbulu kini ndabokŋana mi ikam zaana biibi. Mi ni ko ikam ma Anutu mburaana mi mbulu kini ndabokŋana ipet mat tomini. Naso ikam Anutu zaana ma iwe biibi kat. Mi Anutu ta kembena. Ko ipakur Lutuunu zaana ma iwe biibi. Molo som to ikam.✧ ³³ O tiziŋan, nio ko itiŋan tombot ma molo som. Mi ko kikir moton. Tana sua ta munju anso pizin Yuda, ta ingi anso piom tomini. Lele tabe nio anla pa i, niom ko karao be kala ta buri na som. ³⁴ Kelenj. Ingi ankam tutu popoŋana piom ta kembei: Leleyom par piom. Pa nio anjur lelenj piom. Tana niom ta kembena. Kuur leleyom par piom.✧ ³⁵ Niom sombe kuur leleyom par piom, nako tomtom tikilaala yom kembei niom nanŋan tio ŋonoono.”

Petrus ko iwatkaala Yesu zaana

(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Lu 22:31-34)

³⁶ Yesu iso sua tana makin, mi Petrus iwi ma iso: “Merere, nu ko la swoi?” Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nu rao to yo ta buri ma la pa lele tabe anla pa i na som. Tamen kaimer ko to yo ma mar.”✧

³⁷ Tabe Petrus iwi i mini ma iso: “Merere, parei ta nu sombe nio anrao anjo u ta buri som? Nio anrao anzem ituŋ ma anmeete pu.” ³⁸ To Yesu iso

✧ **13:31-32:** Yo 12:23, 17:5 ✧ **13:34:** Mk 12:31; Yo 15:12+; 1Pe 1:22; 1Yo 2:3, 3:11 ✧ **13:36:** Yo 21:18+; 2Pe 1:14

pini ma iso: “Ma ko ŋonoono? Pa nio aŋso kat pu: Mbeŋ ta koozi, nu ko watkaala nio zoŋ pa tel, mana man itaŋ.”

14

Yesu ta iwe zaala pizin tomtom be tila ki Tamaana

¹ To Yesu iso pizin naŋgaŋ kini ma iso: “Niom kopoyom rru pepe. Niom kuurla ki Anutu. Kuurla tio tomini. ✧ ²⁻³ Tamaŋ ruumu kini na, leleene boozomen. Kozobe leleene boozo som, so aŋso yom ta kembena som. Ingi be aŋla mi aŋurpe zaala piom. Naso karao be kala pa muriyom tana. Mi sombe aŋla mi aŋurpe zaala tana piom, na niom kuute: Nio ko aŋmiili ma aŋmar mini, mi aŋkam yom ma itinaŋ tala lele tio, bekena kombot raama yo. ✧ ⁴ Mi lele tabe aŋla pa i, ina niom kuute ka zaala kek.”

⁵ To Tomas iso pini ma isombe: “Merere, niam ti amkankaana pa lele tabe la pa i. Ko amute ka zaala be parei?” ✧ ⁶ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Wai Tomas, nio ituŋ ta zaala, mi sua ŋonoono, mi mbotŋana mata yaryaaraŋana katuunu. Zaala tamen ŋonoono ta nio i. Toro sa imbota be tomtom tito ma tila ki Tamaŋ na som. ✧ ⁷ Niom sombe kuute yo, nako kuute Tamaŋ tomini. Tana indeeŋe ta tiŋgi mi ila na, niom ko kuute i. Paso, kere kati kek.” ✧

⁸ To Pilip iso pini: “Merere, Tomom tana, so i piam mi amre i, tona irao.”

✧ **14:1:** Mt 6:25; Yo 14:27; Pil 4:6+; 1Pe 5:7 ✧ **14:2-3:** Yo 12:26; 2Kor 5:1+; Ibr 11:16; 1Tes 4:16+ ✧ **14:5:** Yo 11:16, 20:24+ ✧ **14:6:** Yo 10:9, 11:25; Ep 2:18; Ibr 10:19+ ✧ **14:7:** Yo 8:19

⁹ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Wai Pilip, itinjan tembel mbotjana kek. Mi nu kilaala yo zen? Tomtom ta so ire yo, na ni ire Tamañ tau. Parei ta nu wi yo mini ta kembena? ✧ ¹⁰ Sua ta anso nio niamru Tamañ amparlup yam ma amwe tamen na, nu urla som? Sua ta anzzo piom i, na anzzo pa itun ngar tio som. Ina imar pa Tamañ ta imbot la lelen mi ipiyotyooto uraata kini i. ✧ ¹¹ Tana sua ta ansombe nio niamru Tamañ amparlup yam ma amwe tamen na, niom irao kuurla. Mi sombe sua tio ikam yom ma kuurla som, na motoyom ise ki uraata ta ankamam na mi kakam ngar pa. ✧

¹² “Nio anso kat piom: Tomtom ta sombe iurla tio, inako ikam uraata kembei ta nio ankamam. Som. Uraata kini ko ilip pa uraata tio. * Paso, nio ingi be anzem toono mi anla ki Tamañ mini. ✧ ¹³ Mi koron boozomen ta niom kosombe kiwi pa nio zon, inako ankam piom. † Naso Lutuunu ikam Tamaana zaana ma iwe biibi. ✧ ¹⁴ Tana koron ta so kiwi pa nio zon, na nio ko ankam piom.

Yesu iso ni ko ingo Bubujana Potomjana ma isu

✧ **14:9:** Yo 12:45; 2Kor 4:4; Kol 1:15; Ibr 1:3 ✧ **14:10:** Yo 7:16+

✧ **14:11:** Yo 5:36, 10:38 * **14:12:** Indeeñe Kisi imbot su toono na, ni ikam uraata pa lele kizin Israel men. Mi isala pa saamba, to ingo Bubujana ma isu. Tana koozi Bubujana imbotmbot pa lele ta boozomen mi ikamam uraata pizin karkari ta boozomen. Mi indeeñe Kisi ikamam uraata isu toono na, tomtom tikilaala kat uraata kini uunu som. Mi koozi na, uraata kini uunu imbot kat mat. Ina uunu ru ta Yesu iso uraata kizin urlajana kan ko ilip pa ni kini.

✧ **14:12:** Mk 16:16+; Lu 10:17; Ngo 2:43, 5:12 † **14:13:** Sua ti ka uunu ta kembei: Sombe tiwi pa koron ta irao Kisi leleene mi ngar kini, nako ni ndomoono pa mi Anutu ikam piti. ✧ **14:13:** Mt 7:7; Yo 15:7; Yems 1:5+; 1Yo 3:22, 5:14

15 “Niom sombe leleyom pio, na motoyom n̄gal tutu tio mi koto. ✧ 16-17 Mi nio ko an̄wi Tamañ be ikam Ulaañ toro ma isu be ipombol yom. Ulaañ tana na, Bubun̄ana. Ni izzwe sua n̄onoono men. Mi ni ko imbotmbot raama yom ma alok. Tomtom toono kan, zin tirao be tikami som. Pa tire i som, mi tikilaali som. Mi niom na, kuute i. Pa ni imbotmbot raama yom, mi kaimer ko izeebe yom.
✧

18 “Tana nio sombe an̄la, nako an̄zem yom ma kombot sorok kembei ta zin moondo i na som. Nio ko an̄mar tiom mini. ✧ 19 Molo som to tomtom toono kan ko tire yo mini som. Mi niom, nako kere yo. Paso, nio kola an̄man̄ga ma moton̄ iyaryaara mini. Tana niom tomini ko kakam mbotn̄ana popon̄ana. 20 Mazwaana tana na, n̄gar tiom ko ipet mi kikilaala kat kembei: Nio an̄bot raama Tamañ, mi niom kombot raama yo, mi nio an̄bot raama yom. Iti ta boozomen taparlup ti ma tewe tamen.
✧

21 “Tomtom ta sombe mataana in̄galn̄gal tutu tio mi itoto, ina ni ta iur leleene pio. Tomtom ta kembena na, Tamañ ko leleene pini. Mi nio tomini ko lelen̄ pini, mi an̄swe itun̄ pini.” ✧

22 Yesu iso ta kembei, to Yudas iso pini ma isombe: “Merere, parei ta nu sombe swe itum piam men, mi iwal biibi na som?” Yudas tana, ni Yudas Iskariot som. Ni Yudas toro. ✧

23 Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Tomtom ta sombe iur leleene pio, inako mataana in̄galn̄gal

✧ 14:15: Yo 15:10+; 1Yo 2:3+, 5:3 ✧ 14:16-17: Yo 15:26, 16:7,13+; 1Kor 2:14 ✧ 14:18: Mt 28:20; N̄go 2:4 ✧ 14:20: Yo 17:21
✧ 14:21: 1Yo 2:5, 5:3 ✧ 14:22: N̄go 10:41+

sua tio mi itoto. Tomtom ta kembena, Tamaŋ ko iur leleene pini, mi ni ko iwe niamru Tamaŋ muriyam be ambot lela. ✧ ²⁴ Tamen tomtom ta sombe iur leleene pio som, inako ito sua tio som. Sua ta kelenleŋ i, ina nio ituŋ sua tio som. Ina imar pa Tamaŋ ta iŋgo yo ma aŋmar i.

²⁵ “Kere. Ingi itinjan tomtombot, mi aŋso yom pa sua taiŋgi. ²⁶ Tamen molo som to aŋzem yom. Tana Tamaŋ ko iŋgo Ulaaŋa toro ma isu be ikam ruŋguŋ, mi ipombol yom. Ina Bubunana Potomŋana. Mi ni ko ipaute yom pa koron ta munŋaana men, mi ipei ngar tiom pa sua boozomen ta aŋkam piom na, bekena motoyom kiskis. ✧

²⁷ “Nio iŋgi be aŋzem yom i. Tana aŋsombe aŋkam ma leleyom ambai. Mi nio sombe aŋkam ma leleyom ambai, nako aŋkam kat. Pa nio aŋkamam kembei ta wal toono kan som. Tana kopoyom rru pepe, mi komoto pepe. ✧ ²⁸ Nio aŋso piom kek ta kembei: Nio ko aŋzem yom. Tamen ko aŋmiili ma aŋmar tiom mini. Mi niom sombe leleyom pio, so menmeen yom pa pai tio ta iŋgi be aŋmiili mi aŋla ki Tamaŋ mini i. Pa Tamaŋ, ni ilip pio. ✧ ²⁹ Tana koron ta boozomen taiŋgi, iŋgi aŋsotaara yom pa pataaŋa. Beso kaimer ma iur nonoono, tona ipei ngar tiom mi kuurla kat. ³⁰ Ingi be aŋposop sua tio. Pa Tomtom Sanaana tau ikamam peeze pa toono ti, ni iwwa ma imar igarrau kek. Ni mburaana irao be ilip pio na som. ✧ ³¹ Tamen zin tomtom toono kan bela tiute ta kembei: Nio aŋur leleŋ pa

✧ **14:23:** 1Kor 3:16, 6:19; 2Kor 6:16; Tur 3:20 ✧ **14:26:** Lu 24:49; Yo 15:26, 16:13; 1Yo 2:20,27 ✧ **14:27:** Yo 16:33; Ro 5:1; Pil 4:7; Kol 3:15 ✧ **14:28:** Mt 16:27; Yo 14:2+ ✧ **14:30:** Mk 3:23+; Yo 12:31; Ep 2:2

Tamaŋ, mi aŋtoto kat kaljaana pa uraata ta ni iur mar nomoŋ na. Tana kamaŋga. Tezem lele taingi mi tala. ✧

15

Yesu ikam sua tooroŋana pa ke baen

¹ “Nio ituŋ ta ke baen tau ipiyotyooto ŋonoono ambaimbaiŋan. Mi Tamaŋ, ni baen katuunu. ✧

² Mi zin wal ta tisekapkap mar tio, ta tiwe kemberi ke baen namannaman. Ke baen namannaman boozomen ta ŋonon somŋan i, na Tamaŋ iyembutmbut zin ma tila len. Mi namannaman boozomen ta tipiyotyooto ŋonon ambaimbaiŋan i, ina ni iurpewe zin beken a tingeze mibe ŋonon ipet ma boozo. ✧ ³ Niom na, sua ta aŋso ma kelen, ta iurpe yom ma kewe ŋgezeŋyom kek. ✧ ⁴ Kozo kesekapkap mar tio totomen. Naso aŋsekap kat ma tiom. Motoyom la pa baen namaana. Sombe tiyembut ma isu lene, mi imbot ndel pa kiini, ko irao be iur ŋonoono? Som. Bela isekap kat la kiini, tona iur ŋonoono. Mi niom ta kembena. Sombe kesekapkap kat mar tio som, inako urlaŋana tiom iur ŋonoono sa som. ✧

⁵ “Nio ituŋ ta ke baen, mi niom na baen namannaman. Tomtom ta sombe isekapkap mar tio, mi nio aŋsekapkap la kini mi aŋpombolmboli, inako ipiyooto ŋonoono ambaimbaiŋan boozo. Mi sombe som, inako som. Pa niom karao be kakam koron sa pa ituyom mburoyom na som. ✧ ⁶ Mi

✧ **14:31:** Yo 8:29, 10:18; Pil 2:8; Ibr 5:8 ✧ **15:1:** Mbo 80:8+; Yesa 5:1+ ✧ **15:2:** Mt 3:10, 7:19+, 13:8; Ga 5:22+ ✧ **15:3:** Yo 13:10, 17:17; Ep 5:26; 1Pe 1:22 ✧ **15:4:** Kol 1:23, 2:7 ✧ **15:5:** 2Kor 3:5; Pil 4:13

tomtom ta sombe isekapkap mar tio som, na ni kembei ke namaana meetenana ta tisebut ma itop su lene, mi tipiri lae be you ikan.✧ ⁷ Niom sombe kesekapkap mar tio mi kikiskis sua tio ma imbotmbot la leleyom, mi sombe kiwi pa koron sa, nako kakam.✧ ⁸ Mi sombe kipiyooto nonono ambaimbainan boozo, nako kakam ma tomtom tipakur Taman zaana pa. Mbulu ta kembei ko iswe kembei niom nanjan tio nonono.✧ ⁹ Nio anur lelen piom raraate kembei ta Taman iur leleene pio. Tana kakam ngar pa mbulu tio tana, mi kombotmbot la totomen. ¹⁰ Niom sombe motoyom ingal tutu tio mi kototo, inako iswe kembei kakamam ngar pa mbulu tio ta anur lelen piom na, mi kombotmbot la mbulu tana. Kembei nio. Anjenlen la Taman tutu kini, mi ankamam ngar pa mbulu kini ta ni iur leleene pio na, mi anbotmbot la mbulu tana.✧

¹¹ “Sua taijgi, nio anso piom bekena ankam ma leleyom ndabok ma ndabok kat kembei ta nio i. ¹² Nio anur tutu piom ta kembei: Kuur leleyom par piom, kembei ta nio anur lelen piom. Pa ina tutu tio nonono.✧ ¹³ Tomtom sa isombe izem itunu ma imeete pa torono bizin, inako iswe kembei ni iur kat leleene pizin. Pa mbulu toro sa ko ilip pa mbulu tana na som.✧ ¹⁴ Mi niom na, sombe motoyom ingal tutu tio mi kototo, inako iswe yom kembei niom na toron bizin nonono.✧ ¹⁵ Tana nio ko anpaata yom be mbesonjo tio mini som. Ingi

✧ **15:6:** Mt 3:10+, 7:19 ✧ **15:7:** Yems 5:16; 1Yo 5:14+ ✧ **15:8:** Mt 5:16; Lu 6:43 ✧ **15:10:** 1Yo 5:3 ✧ **15:12:** Yo 13:34+; 1Tes 4:9; 1Pe 4:8; 1Yo 3:11 ✧ **15:13:** Ro 5:7+; Ep 5:2; 1Yo 3:16 ✧ **15:14:** Mt 12:50; Yo 14:23

ko anpaata yom be toronj bizin. Pa mbesoonjo sa iute kat uraata ta biibi kini ikamam i na som. Mi niom na, kuute. Paso, sua boozomen ta anlej la ki Tamañ, ta anso yom pa ma kuute kek. ✧ ¹⁶ Niom ituyom leleyom mi kamar koto yo som. Nio ta anpeikat yom mi anur yom be kala ma kakam uraata, mibe uraata tiom iur nonoono boozo tabe imbot ma alok. Mi niom sombe kiwi Tamañ pa koronj sa, na ni ko ikam piom. Pa nio ta ndomonj pa. ✧ ¹⁷ Tana nio anur tutu piom ta kembei: Kuur leleyom par piom. Ina tutu tio nonoono.” ✧

Wal toono kan ko tiur koi pizin nanjanj ki Yesu

¹⁸ “Sombe wal toono kan tiur koi piom, na motoyom ingal: Mbulu tana, zin tikam pio munju. ✧ ¹⁹ Niom sombe kala ma kagaaba zin wal toono kan pa mbulu kizin, so zin lelen piom. Paso, kewe kembei zin. Mi ingi som. Pa nio anpeikat yom la mazwan ma kewe lej kek. Tanata zin tiurur koi piom. ✧ ²⁰ Motoyom ingal sua tio. Mbesoonjo sa ko irao ilip pa biibi kini na som. Tana zin wal ta tiseeze motonj, nako tiseeze niom motoyom tomini. Mi zin tau tileñlej la sua tio, inako tileñ la sua tiom tomini. ✧ ²¹ Pa niom kewe lej kek. Tana mbulu ta boozomen tañgi, zin ko tikam piom. Paso, Ni ta ingo yo ma anso toono ti na, zin tiute i risa som. ✧ ²² Nio sombe anmar ma ankam sua pizin som, so Anutu ire zin kembei len uunu sa som. Mi ingi anmar mi anpaute zin kek. Tamen

✧ **15:15:** Un 18:17; Ngo 20:27; Yems 2:23 ✧ **15:16:** Mt 28:19; Yo 14:13; Ep 1:4 ✧ **15:17:** Yo 13:34 ✧ **15:18:** Mt 10:22; 1Yo 3:13 ✧ **15:19:** Lu 6:22; Yo 17:14; 1Yo 4:5 ✧ **15:20:** Mt 10:24+; 2Tim 3:12; 1Yo 4:6 ✧ **15:21:** Mt 5:10+; Yo 16:2+

lelen pio som. Tana len sua sa mini som. Pa sanaana kizin ta imbot mat kek. ✧ ²³ Tomtom ta sombe iur koi pio, ina ni iur koi pa Tamaŋ tomini. ²⁴ Uraata bibip ta aŋkam la mazwan na, tomtom toro sa ikam pasa zen. Uraata tana sombe aŋkam som, so zin len uunu sa som. Tamen nio aŋmar mi aŋkam uraata tana ma tire kat kek. Mi tamen tiur koi pa niamru Tamaŋ. ²⁵ Zin tikam mbulu tana paso, sua ta mungu tibeede la tutu kizin na bela iur ŋonoono. Sua ta kembei: Zin tiur koi pio sorok.” ✧

²⁶ To Yesu iseŋge sua kini mini ma iso: “Ulaaŋa tabe imar mi ipombol yom i, ni imbot ki Tamaŋ. Mi nio ko aŋgo i ma isu piom. Ni Bubujana ta izzo sua ŋonoono men. Mi ni ko ipombol sua tio. ✧ ²⁷ Mi niom tomini, ko kopombol sua tio. Paso, indeeŋe ta aŋmaŋga pa uraata tio mi imar indeeŋe koozi na, itinjan tombotmbot. ✧

16

¹ “Sua ta boozomen ti, nio aŋso yom pa kek bekena aŋpombol yom. Kokena kotop pa urlaŋana tiom. ² Pa zin ko tiziiri yom pa lupŋana kizin. Mi mazwaana sa kola imar, tona tomtom sa isombe ipun yom ma kemetmeete, na ni ko indemeere kembei imbeeze kat pa Anutu. ✧ ³ Mbulu tana, zin ko tikam piom paso, tiute niamru Tamaŋ som. ✧ ⁴ Sua taiŋgi, nio aŋso piom beso kaimer ma tikam

✧ **15:22:** Lu 12:47; Yo 9:41; Ro 1:20; Yems 4:17 ✧ **15:25:** Mbo 35:19, 69:4 ✧ **15:26:** Lu 24:49; Yo 16:14; Ngo 2:33; 1Yo 5:7 ✧ **15:27:** Lu 24:48; Ngo 1:8; 2Pe 1:16; 1Yo 1:1+ ✧ **16:2:** Mt 24:9; Ngo 26:9+ ✧ **16:3:** Yo 15:21; Ro 10:2; 1Tim 1:13

mbulu tana piom, to motoyom ingal sua tio ti, mi ipombol yom be kemender mboljana.

Uraata ki Bubujana Potomjana

“Sua taingi, mungu nio anso piom som. Paso, nio itinjan tombotmbot. ⁵ Mi ingi be anzem yom mi anla ki Ni ta ingo yo ma anmar i. Tamen tomtom tiom sa iwi yo pa lele tabe anla pa i som. ⁶ Nonoono, sua ta anzzo piom i ko ikam yom ma leleyom ipata kat. ⁷ Tamen nio anso kat piom ta kembei: Sombe anzem yom som, inako Ulaaja tana irao imar piom som. Mi sombe anla, nako ango i ma imar piom. Tana nio sombe anzem yom mi anla, inako ambai piom. ✧ ⁸ Ulaaja tana isombe imar, to iswe mbulu sananjana kizin tomtom toono kan ma ipet mat, mi iso zin pa mbulu ingoi ta ndeenjana pa Anutu mataana, mi kadoono urjana tabe ipet pa kaimer i. ⁹ Zin tikam sanaana paso, tiurla tio som. ✧ ¹⁰ Mi mbulu ndeenjana na, nio sombe anmiili ma anla ki Tamañ, mi kere yo mini som, tona iswe kembei nio tomtom ndeenjanon pa Anutu mataana. * ✧ ¹¹ Mi kadoono urjana, ina kola ipet. Pa biibi ki toono ti na, Anutu iur le kadoono ma imender kek. ✧

¹² “Nio leñ sua boozomen tabe anso piom. Mi irao anso ta buri na som. Pa ko ipata piom. ¹³ Mi Bubujana, ni izzo sua nonoono men. Tana ni isombe imar, nako ipazal ngar tiom, mi iso yom pa sua nonoono ta boozomen, mi mbulu pakan tabe

✧ **16:7:** Yo 14:16,26, 15:26 ✧ **16:9:** Yo 15:22 * **16:10:** Zin Yuda pakan tikam ngar noobo ma tiso Yesu itoto mbulu ki Anutu som. Tamen, indeenje ni isala pa saamba na, iswe kembei Anutu leleene ambai pini mi uraata kini. ✧ **16:10:** Ro 1:4 ✧ **16:11:** Yo 12:31; Ibr 2:14

ipet pa kaimer i tomini. Mi ni ko iso sua sa pa itunu ngar kini na som. Sua tau ileŋ la ki Tamaŋ men, to iso. ✧ ¹⁴ Ni ko ikam ma nio zoŋ iwe biibi. Pa ni ko ipaute yom pa uraata tio, mi mbulu tio, mi koronj tio pakan. ¹⁵ Tamaŋ koronj kini ta munjaana men na, nio koronj tio tau. Tanata aŋso piom ta kembei: Bubunana ko ipaute yom pa uraata tio, mbulu tio, mi koronj tio pakan.” ✧

Nangaŋ ko lelen ipata, mi kaimer to lelen ambai mini

¹⁶ Mi Yesu iso sua mini ma iso: “Molo som to kikir motonj. Mi talae rimen, to kere yo mini.”

¹⁷ Tabe nangaŋ kini pakan tiparwwi zin ma tiso: “Sua taŋgi ka uunu parei? Pa ni iso piti ma isombe, molo som to tikir mataana. Mi talae rimen, to tere i mini. Mi iso mini ma iso ila ki Tamaana. ¹⁸ Sua kini ta ‘molo som’ ti, ka uunu parei? Iti takankaana pa.”

¹⁹ Mi Yesu ikam la pa wiŋana kizin kek. Tana iso pizin ma iso: “Parei, sua tau aŋso molo som to kikir motonj, mi talae rimen, to kere yo mini, ina kaparwwi yom pa ka uunu? ²⁰ Nio aŋso kat piom: Niom ko kakam tiŋiizi biibi mi leleyom ipata kat. Mi zin wal toono kan, inako menmeen zin. Tamen talae ri, to niom ko menmeen yom mini. ²¹ Kembei ta moori tabe ikam tomtom i. Ni iyamaana yoyouŋana biibi. Mi sombe ikam tomtom ma isu, nako mataana mbelelele yoyouŋana tana. Paso, ni menmeeni pa pikin popoŋana tana. ²² Mi niom ta kembena. Koozi leleyom ipata. Tamen sombe aŋmar ma kere motonj mini, nako

✧ **16:13:** Yo 14:17, 14:26; 1Kor 2:10; 1Yo 2:27 ✧ **16:15:** Mt 11:27; Yo 17:10

menmeen yom biibi mi leleyom ndabok kat. Mi leleyom ndabokɲana tana na, tomtom sa ko irao itatke piom na som. ✧

²³ Indeeɲe tana na, niom ko kombot mat pa koronɲ ta boozomen. Tana ko kiwi yo pa koronɲ sa ka uunu mini som. Mi nio anso kat piom: Niom sombe kiwi Tamaɲ be ikam leyom koronɲ sa pa nio zonɲ, na ni ko ikam piom. ²⁴ Ta munɲu mi imar na, niom kiwi i be ikam leyom kosa sa pa nio zonɲ zen. Mi nio anso piom: Kiwi, tona kakam. Naso leleyom ndabok ma ndabok kat. ✧

Yesu ilip pa toono mburaana

²⁵ “Sua tainɲi nio anɲkamam ila sua tooronɲana. Mi nol tio iso ipet, tona anɲkam sua tooronɲana piom mini som. Ko anso kat yom pa Tamaɲ. ²⁶ Mi mazwaana tana isombe ipet, na nio ko anwe kwoyom mini be anwi Tamaɲ pa leyom koronɲ sa na som. Niom ituyom ko kiwi i pa nio zonɲ. ²⁷ Pa ni tomini leleene piom. Paso, niom leleyom pio mi kuurla tio ta kembei: Nio anbot kini ta anmar i. ²⁸ Nonoono kat, munɲu nio anbot ki Tamaɲ mi anso toono. Mi inɲi be anzem toono ti, mi anmiili ma anla kini mini.”

²⁹ Yesu iso sua tana, to nanɲanɲ kini tiso: “Biibi, munɲu nu kamam sua piam ilala sua tooronɲan. Mi buri na, zzo katkat. ³⁰ Tana niam amkilaalu kembei nu ute koronɲ ta boozomen. Tomtom lelen iurur pa wiɲana kizin be tiwi u, na nu kam la pa nɲar kizin kek. Tana amurla ku ta kembei: Nu, Anutu inɲo u ta mar i.”

✧ **16:22:** Lu 24:52; Yo 20:20; 1Pe 1:8 ✧ **16:24:** Mt 7:7; Yo 15:11

³¹ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Ambai. Mi ko kuurla kat? ³² Nol tio ta igarau kek. Mi sombe ipet, to niom ko kakam pirik ma kala leyom, mi kezem yo ma ituᅇ tamen aᅇbotmbot. Tamen nio ko ituᅇ tamen kat na som. Pa Tamaᅇ, ni ko imbotmbot raama yo. ☆ ³³ Sua taiᅇgi, nio aᅇso piom bekena kesekap mar tio. Naso leleyom ambai men mi kombotmbot. Nonoono, iᅇgi kombotmbot la wal toono kan mazwan, tana ko kendeenᅇ pataᅇjana. Tamen kemender mbolᅇjana. Pa nio aᅇlip pa toono mburaana kek.” ☆

17

Yesu isuᅇ mi iur itunu ila Anutu namaana

¹ Yesu iso sua tana ma imap, tona mataana isala kor mi isuᅇ. Iso: “O Tamaᅇ, iᅇgi nol tio ipet kek. Tana swe Lutum ramaki mburaana mi mbulu kini ndabokᅇjana. Naso ni zaana iwe biibi, mi ikam ma nu zom tomimi iwe biibi. ☆ ² Pa nu ur tomtom ta boozomen ma timbot la Lutum kopo mbarmaana kek, bekena ikam mbotᅇjana ku pizin tomtom ta munᅇaana men ta ur zin ma tiwe ni lene na. ☆ ³ Anutu tamen ᅇnonono ta nu na. Mi mbotᅇjana ku ta kamam pizin tomtom, ina ta kembei: Tomtom tiute katu, mi tiute Yesu Krisi ta ᅇgo i ma isu na. ☆ ⁴ Uraata boozomen ta ur mar nomoᅇ, ina nio aᅇkam ma imap kek, bekena aᅇswe mburom mi mbulu ku ndabokᅇjana isu toono mibe zom iwe biibi. ☆ ⁵ O Tamaᅇ, muᅇgu kat, indeenᅇ ta nu ur

☆ **16:32:** Mt 26:31,56; Yo 8:29 ☆ **16:33:** Yo 14:27; Ro 8:35+; 1Yo 4:4, 5:4 ☆ **17:1:** Yo 12:23 ☆ **17:2:** Dan 7:14; Mt 28:18; Yo 6:39 ☆ **17:3:** Yo 3:16; Pil 3:8+; 1Pe 1:3; 1Yo 5:20 ☆ **17:4:** Yo 4:34, 13:31, 19:30

toono zen na, nu ituru tombotmbot lela azuŋka leleene mi nio zoŋ biibi. Mi iŋgi nio leleŋ be kam yo ma aŋma ku mini be aŋbot raamu, mibe zoŋ iwe biibi kembei ta muŋgu na. ✧

Yesu isuŋ pizin nanŋaŋ kini

⁶ “O Tamaŋ, zin tomtom ta nu tatke zin pizin wal toono kan mi kam zin ma tiwe leŋ na, nio aŋswe zom pizin ma tiute u. Zin wal ku tau. Mi nu kam zin ma tiwe leŋ, tana iŋgi tikan la sua ku kek. ✧ ⁷ Mi iŋgi tiute ta kembei: Koron boozomen ta kam mar tio na, katuunu ta nu itum. ⁸ Pa sua ta kam mar tio, ta aŋso pizin ma tikan la kek. Mi iŋgi tiute kat ta kembei: Nio aŋbot ku ta aŋmar i. Tana zin tiurla ta kembei: Nu ŋgo yo ta aŋmar i.

⁹ “Tamaŋ, suŋŋana tio ti ima ku pizin wal ti. Pa zin wal ku tau. Mi nu kam zin ma tiwe leŋ. Mi zin wal toono kan na, aŋsuŋu pizin som. ✧ ¹⁰ Koron tio ta boozomen, ina nu koron ku. Mi koron ku ta boozomen ina koron tio. Zin wal tio ti ta tiswe mbulu tio ndabokŋana, mi tikam ma zoŋ iwe biibi. ¹¹ Nio ko aŋbot su toono ma molo som. Pa iŋgi be aŋzem mi aŋma ku i. Tamen zin, nako timbotmbot. O Tamaŋ, nu Potomŋom. Poroukaala zin, mi pombol zin be tikiskis mbulu ku ndabokŋana mi zom ta kam pio mi aŋswe pizin na. Naso tilup zin ma tiwe tamen kembei ta ituru i. ✧ ¹² Indeeŋe ta niamŋan ambotmbot na, nio ituŋ moton pizin mi aŋporoukalkaala zin. Mi zom mi mbulu ku ndabokŋana ta kam pio na, aŋswe pizin.

✧ **17:5:** Yo 1:1+; Pil 2:6; Ibr 1:3 ✧ **17:6:** Yo 6:37+, 10:29, 17:26

✧ **17:9:** Yo 6:37+, 10:29 ✧ **17:11:** Yo 10:29+; 2Tes 3:3; 1Pe 1:5; Yud 24+

Tanata tikiskis zom mi mbulu ku tana mi timbot ambai. Tasa ila lene som. Tamen tomtom tabe ila ne, ta ila kek. Pa sua ta tibeede pataanja kek na, bela iur nionoono. ✧

13 “Nio ingi be anzem zin wal ti mi anma i. Tana niamnan ambotmbot men su toono, mi ankam sua taingi bekenalelen ndabok ma ndabok kat kembei ta nio i. ✧ 14 Wal ti, nio ankam sua ku pizin ma tilej kek. Tanata tiwe kembei ta nio, mi titoto ngar toono kana mini som. Uunu tina ta zin wal toono kan tiurur koi pizin. ✧ 15 Ingi nio anwi u be tatke zin pizin wal toono kan som. Tamen poroukaala zin pa Tomtom Sanaana. ✧ 16 Pa wal ti, tigaaba yo kek. Tana niamnan ki toono mini som.

17 “Sua ku na sua nionoono men. Mi sua ku ta ko iwe zaala pizin be nu tooro zin ma tiwe wal ku potomnan. ✧ 18 Nu ngo yo ma anju toono, ta ingi nio kadoono ango zin ma tila pizin tomtom toono kan. ✧ 19 Nio ingi anzem ituj ima nomom be ankam uraata ta ur pio na. Naso ankam zin ma tiwe wal ku potomnan. ✧

Yesu isun pizin wal urlanana kan ta boozomen be tiparlup zin ma tiwe tamen

20 “Sunjana tio ti ima ku pizin wal ti men som. Pa zin wal tabe kaimer tilej sua kizin mi tiurla tio i, na anju pizin tomini. 21 Taman, lup zin raama ituru ma itijan tewe tamen, kembei ta ituru tulup

✧ 17:12: Mbo 41:9; Yo 6:39,70 ✧ 17:13: Yo 15:11 ✧ 17:14: Yo 15:19; 1Yo 2:15+ ✧ 17:15: Mt 6:13; 2Tes 3:3; 1Yo 5:18 ✧ 17:17: Yo 15:3; 1Pe 1:22 ✧ 17:18: Mt 28:19; Yo 20:21 ✧ 17:19: 1Kor 1:2,30; Ibr 10:10

ti ma tewe tamen. Naso wal toono kan tiurla ta kembei: Nu ngo yo ta anmar i. ✧

²² Mbulu ku ndabokɲana ta zom biibi pa i, ta kam pio mi answa pizin kek, bekena tiparlup zin ma tiwe tamen kembei ta nu ituru i. ²³ Tana itinjan ko taparlup ti ma tewe tamen kat. Naso wal toono kan tikilaala ta kembei: Nu ngo yo ma answa, mi nu lelem pizin wal ta tiurla tio na, raraate kembei ta nu lelem pio. ✧

²⁴ “O Tamaɲ, zin wal ta nu kam zin mar nomon kek na, nio leleɲ be zin timbotmbot raama yo isu lele tabe nio anma anbot pa i, mibe tire azunɲa tio mi mburoɲ. Indeeɲe ta nu ur kosa sa zen na, nu lelem pio ilip, tanata kam azunɲa mi mburom tana pio. ✧ ²⁵ O Tamaɲ, nu ndeeɲenom. Wal toono kan tiute u som. Mi nio na, anute u. Mi wal ti, zin tikilaala kembei nu ta ngo yo ma anmar i. ²⁶ Mi nio answa zom mi mbulu ku ndabokɲana pizin kek. Mi ko anzzwe men. Naso lelen par pizin kembei ta nu lelem pio, mi nio ko anbotmbot la lelen.”

18

Tikam Yesu

(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Lu 22:47-53)

¹ Yesu isunɲ makinɲ to, zinjan nanɲanɲ kini tizem kar biibi, mi tisula tindu yok Kidron ma tisala pa olib lene ta. ² Lele tana Yudas, tomtom tabe iur Yesu ila ka koi bizin naman na, ni iute tomini. Paso, Yesu zinjan nanɲanɲ kini tiluplup zin su lele tana. ³ Tana Yudas ikam zin menderɲan pakan ta zin bibip kizin patoronɲana kan mi zin tutu kan tinɲo

✧ **17:21:** Ro 12:5; Ga 3:28; Ep 4:3+ ✧ **17:23:** Yo 16:27 ✧ **17:24:** Yo 12:26; 1Tes 4:17

zin na, mi ziŋan zin malmal kan pakan kizin Rom tiwwa ma tila pa lele tana. Tiwwa raama mburu kizin malmal kana, mi titeege kai mi lam ma tila. ⁴ Mbulu tabe ipet pini i, Yesu iute lup. Tana izem olib lene tana, mi ipaŋuru zin ma ila, mi iwi zin. Iso: “Niom kuru asiŋ?” ⁵ Mi zin tiso: “Niam amru Yesu ki Nasaret.” To ni iso: “NIO ANBOTMBOT.” Mi Yudas ta iur Yesu ila ka koi bizin naman na, ni tomini ziŋan timendernder.

⁶ Indeeŋe ta Yesu iso pizin ma iso: “NIO ANBOTMBOT,” to ruk ma timiili, mi timalaala ki ndemen ma tila titoptop su. ☆ ⁷ To ni iwi zin mini ma iso: “Niom kuru asiŋ?” Mi zin tiso: “Niam amru Yesu ki Nasaret.”

⁸⁻⁹ Mi ni iso: “Nio aŋso piom kek. NIO ANBOTMBOT. Sombe leleyom be kakam yo, ina ambai. Mi kezem zin wal tio ti ma tila.” Tabe sua kini ta iso kek na iur ŋonoono. Sua ta kembei: ‘Zin wal ta nu ur zin mar nomoŋ na, aŋzem tasa ma ila lene som.’ ☆

¹⁰ Simon Petrus, ni le buza malmal kana ta imbotmbot. Tana ipas buza tana mi ipiri na, isap tomtom ta talŋaana woono. Tomtom tana, zaana Malkus. Mi ni mbesooŋo ki biibi kizin patoroŋana kan. ¹¹ To Yesu iso pa Petrus ma isombe: “Hait! Zeebe buza ku tana isula muriini mini. Parei, mbooro ta Tamaŋ iur pio be aŋwin la i, ko aŋwin som?”

Tikam Yesu ma ila ki Anas

¹² Tona zin malmal kan ziŋan biibi kizin mi zin menderŋan kizin Yuda tikam Yesu ma tipo namaana, ¹³ mi tikami ma tila ki Anas be ileŋ sua

kini. Anas tina, ni Kaipas rwoonobi. Mi Kaipas, ni iwe biibi pizin patoronjana kan pa ndaama tana. ¹⁴ Ni ta mungu isope zin peeze kan kizin Yuda ta kembei: Yesu, ni tomtom tamen nonoono. Sombe ikam zin tomtom murin mi imeete pizin, inako ambai. Kokena imbot to iwal biibi tila len. ☆

Petrus iwatkaala Yesu zaana
(Mt 26:69-70; Mk 14:66-68; Lu 22:55-57)

¹⁵ Simon Petrus ziru nanjan toro tito Yesu ma tila tipet ruumu ki biibi kizin patoronjana kan. Nanjan toro tana ni, biibi kizin patoronjana kan iute i. Tana igaaba Yesu ma ziru tilela pa ruumu kwoono ma timbotmbot. ¹⁶ Mi Petrus, ni imbotmbot mat ta siiri kwoono a. Tana nanjan toro tana ila ma isope moori ta imborro kataama na pini, to ikam Petrus ma ilela tommini. ¹⁷ To moori tana iwi lae pa Petrus ma iso: “Ai, nu tina, nanjan ki tomtom tinga tommini?” Mi Petrus iso: “E-e, nio som.” ¹⁸ Mazwaana tana, lele ilomo. Tana zin mbesoono mi zin menderjan tindou you ma timbotmbot you uunu. Mi Petrus tommini ila ma zijan timendernder mi you ilolo zin.

Anas iwisesese Yesu
(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Lu 22:66-71)

¹⁹ To biibi kizin patoronjana kan imanga, mi iwi Yesu pizin nanjan kini mi sua ta ni ikamam pizin tomtom. ²⁰ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio anjurkewe ki sua tio som. Anzzo katkat su mat keteene men. Gorgori ta anzzo lela lupjana murin, som ankamam su Urum Merere kwoono. Pa ina lele ta zin Yuda tiluplup zin pa. ²¹ Tana nu wi yo

paso? Wi zin wal ta tilenjen yo na. Pa zin tilenj sua tio ma tiute lup kek.”

²² Yesu iso sua tana, to menderņana ta imender su zilņaana uunu i, ipeeze lae pa Yesu paņaana mi iso: “Nu so sua ta kembena ila biibi kizin patoronņana kan mataana paso? Kom nger pini som?”

²³ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “So yo lak. Nio anso ņoobo so sua i? Mi sombe sua tio ambai men, na parei ta nu pun yo sorok?”

²⁴ Tona Anas izemi, mi tikami ma ila ki Kaipas ta biibi toro kizin patoronņana kan na. Mi wooro ta tipo i pa na, imbotmbot men la namaana.

*Petrus iwatkaala Yesu zaana mini
(Mt 26:71-75; Mk 14:69-72; Lu 22:58-62)*

²⁵ Petrus, ni imendernder men ta you uunu mi you ilolo i. Tana zin wal ta ziņan timbotmbot na, tire lae pini i tiso: “O, nu tana ko nanņan ki tomtom tinņa tomini, na?” Tamen Petrus iwatkaali ma iso: “E-e, nio som.”

²⁶ To mbesoņo ki biibi kizin patoronņana kan ta Petrus isap talņaana na, tonņmatizij kini ta, imanņa mi iso pa Petrus ma iso: “Waii, mi nu tina ta anņe u niomņan kombotmbot olib lene na.” ²⁷ Tamen Petrus iwatkaali mini ma iso sua tana ņonoono som. Indeenņe tana, man itanņ.

*Tipamender Yesu ila Pilatus kereene uunu
(Mt 27:1-2,11-14; Mk 15:1-5; Lu 23:1-5)*

²⁸ Mankwoono mbenņbenņana na, tikam Yesu ma tizem Kaipas, mi tila ki Pilatus. Pa ni gabana ki Rom. Mi zin bibip kizin Yuda ta ziņan tila na, tilela ruumu lelene som. Timbotmbot mat. Paso, matan inņal kembei nol tabe tikan Pasoba ka kini i,

na igarau kek. Tana timoto: Kokena titeege koron sa kizin Rom, to tinjeeeze pa Anutu mataana mini som. ²⁹ Tana Pilatus iyooto ma ipet kizin, mi iwi zin. Iso: “Tomtom ti, ni le so uunu i, ta kakami ma imar tio?”

³⁰ Mi zin tipekel kwoono ma tiso: “Wai, sombe ni tomtom sananņana som, so amkami sorok ma ima ku?”

³¹ Tana Pilatus iso: “Kena kakami ma kala, mi ituyom kurpe sua kini kembei ta tutu tiom iso na.”

Mi zin tipekel kalņana ma tiso: “Mi niam amrao be ampun tomtom sa ma imeete na som. Pa zoyam sa pa uraata ta kembena som.” ³² Sua kizin tana indeenje kat sua ta munġu Yesu iso pa zaala tabe ni imeete pa i. Pa sua kini tana bela iur ŋonoono.

³³ To Pilatus imiili ma ilela mini ruumu kini, mi iso ma tikam Yesu ma ilela kini. To iwi i. Iso: “Parei? Nu tina ta king kizin Yuda tau?” ☆

³⁴ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Wiņana tana ipet pa itum lelem, som tomtom pakan tiso u pio ta wi pa i?”

³⁵ Mi Pilatus ipekel kwoono ma iso: “Nio tomtom ki Yuda be aņute sua ti? Inġi nu itum wal ku mi zin bibip kizin patoronņana kan, ta tiuru mar nomoņ. Tana so lak. Nu kam so mbulu i?”

³⁶ To Yesu iso: “Koron ta nio aņkamam peeze pa i, ina koron ki toono som. Mi be koron ki toono, so wal tio tiporoukaala yo ma zin Yuda tirao be tikam yo som. Tamen koron ta nio aņkamam peeze pa i, ina koron ki toono som.” ☆

☆ **18:33:** Mt 2:2 ☆ **18:36:** Dan 2:44, 7:14; Lu 17:21; Ro 14:17

³⁷ Tabe Pilatus iwi i mini ma iso: “Kena ko nu king sa?”

Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Sua ta so na. Pa tipeebe yo ma an̄su toono ti be an̄pombol sua ŋonoono. Tana tomtom sa sombe leleene be ito sua ŋonoono, inako ileŋ la kal̄ŋoŋ.” ☆

³⁸ To Pilatus iwi i mini ma iso: “Sua in̄goi ta sua ŋonoono?” ☆

*Pilatus iur sua be tipun Yesu ma imeete
(Mt 27:15-31; Mk 15:6-20; Lu 23:13-25)*

Tona Pilatus iyooto ma ipera mat mini, mi iso pizin Yuda. Iso: “Nio an̄deene tomtom ti le uunu sa som. ³⁹ Kere. Ndaama ta boozomen, sombe lup̄ŋana biibi tainḡi ipet, na an̄zemzem tomtom tiom tasa ta imbotm̄bot lela ruumu sanaana na, ma iyooto sorok. Parei? Ko an̄to mbulu tana, mi an̄zem king tiom Yuda ti ma iyooto ma ila lene?”

⁴⁰ Mi zin tipekel kwoono ma kal̄ŋan biibi ma tiso: “Niam leleyam pini som! Barabas imar!” Barabas tana, ni ikamam malmal be iziiri gabman ki Rom. ☆

19

¹ Tona Pilatus iur Yesu ila zin malmal kan naman be tibalisi pa re. ² Tibalisi makin̄, to tikam wooro matanmatan̄jana ma tiperek ma iwe kembei ta mogar, mi tiur sala uteene. Mi tikam kawaala toton̄jana kembei ta kizin king i, mi tipeele sala ŋwaana, to tilala mi tituntuundu pini, mi tikam sua repiilin̄jana pini ma tizzo: ³ “Aa, tapakur king kizin Yuda ti lak!” Mi pakan tipeeze paŋaana.

☆ **18:37:** Yo 8:47; 1Tim 6:13 ☆ **18:38:** Yo 14:6 ☆ **18:40:** Ngo 3:14

⁴ To Pilatus ipera kizin iwal biibi mini mi iso: “Kere. Ingi be ankam tomtom ti ma ipet tiom mini, bekena kuute kat ta kembei: Nio andeenje le uunu sa som.” ⁵ Tana tikam Yesu ma ipet mat raama wooro matanmatanjanana ta imbot sala uteene mi mburu totonjana ta imbot sala nwaana na. Mi Pilatus iso pizin ma iso: “Kere. Tomtom tis!”

⁶ Zin bibip kizin patoronjana kan mi zin menderjan matan tire i, to timanga mi kaljan izalla ma tiso: “Puni sala ke pambaaranjana! Puni sala ke pambaaranjana!” Tabe Pilatus iso pizin: “Kena niom ituyom kakami mi kupuni sala ke pambaaranjana. Pa nio na, andeenje le uunu sa tabe anjur kadoono pini pa i na som.”[☆]

⁷ Tamen zin Yuda tipekel kwoono ma tiso: “Tutu tiam iso ta kembei: Ni bela imeete. Pa ipakur itunu ma isombe ni Anutu Lutuunu tau.”

⁸ Pilatus ilej sua kizin tana, mi motonjana biibi ikami. ⁹ Tana ilela ruumu leleene mini mi iwi Yesu. Iso: “Nu tomtom pareinom? Nu mar pa so zaala i?” Tamen Yesu ipekel kwoono som. Imaane men. ¹⁰ Tabe Pilatus iso pini: “Parei, nu pekel kaljon som? Re. Ingi nu mbot la nio nomon. Sombe anjemu ma la, nako la. Mi sombe anso be tipunu ma meete sala ke pambaaranjana, inako meete sala ke pambaaranjana.”

¹¹ To Yesu ipekel kwoono ma iso: “Sombe Anutu izem yo la nomom som, so nu rao be kam kosa sa pio na som. Mi tomtom ta iur yo ma nomom i, na ni tembeli kek. Pa sanaana kini ta biibi ma ilip.”[☆]

[☆] **19:6:** Ngo 3:13+ [☆] **19:11:** Yo 10:18, 18:28+; Ngo 2:23; Ro 13:1

¹² Pilatus ileŋ sua tana, to iso ikam be izemi ma ila lene. Tamen zin Yuda tikelkel ma tizzo: “Sombe nu zemi ma ila lene, inako nu Kaisa gaabaŋana som. Pa tomtom ta so ipakur itunu ma iso iwe king, na ni ikamam be izooro Kaisa tau.”☆

¹³ Pilatus ileŋ sua kizin tana, to ikam Yesu ma iyooto mat, mi Pilatus mbuleene ise sua urpeŋana muriini ta imbot su lele ta tipaata zaana ila Yuda kalŋan be ‘Gabata’ na. (‘Gabata’ ka uunu ta kembei: lele ta tiurpe pa pat.) ¹⁴ Indeeŋe tana, zoŋ mataana igarau aigule palakuutu. Mi aigule tana, inabe tiurpe kini ma koronŋ ta boozomen pa Pasoba ka aigule potomŋana tabe ipet i. To Pilatus imanŋa ma iso pizin Yuda. Iso: “Kere. King tiom ta itunu ti.”

¹⁵ Mi zin tipekel kalŋaana ma tiso: “E-e, tomtom tana, puni ma ila ne! Ila ne! Puni sala ke pambaaraŋana!”

Tabe Pilatus iwi la pizin mini ma iso: “Parei, niom leleyom be anpun king tiom ti sala ke pambaaraŋana?”

Mi zin bibip kizin patoronŋana kan tipekel kwoono ma tiso: “Niam leyam king toro sa som. Kaisa itutamen ta king tiam.”

¹⁶ Tana Pilatus ileŋ la kalŋan, mi iur Yesu ila zin malmal kan naman be tipuni ma imeete.

*Tipun Yesu sala ke pambaaraŋana ma imeete
(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Lu 23:26-43)*

¹⁷ To tikam Yesu ma tila kar zilŋaana, mi Yesu itunu ikwaara ke pambaaraŋana kini mi tisala pa lele ta tipaata be ‘Uteene putuunu.’ Iburu kalŋan

☆ **19:12:** Lu 23:2

tisombe ‘Golgata’.[☆] ¹⁸ Tipet lele tana, to tipuni la ke pambaaraṅana. Mi tipun tomtom ru tomen. Ta imbot la Yesu namaana woono mi toro imbot la namaana ṅas. Mi Yesu, ni imbot lukutuunu.

¹⁹ Mi Pilatus iso ma tibeede sua sotaaraṅana ise ke pakaana ta, mi tiur sala ke pambaaraṅana. Sua sotaaraṅana tana iso ta kembei: “Yesu ki Nasaret, king kizin Yuda.” ²⁰ Sua tana, tibeede la Iburu kalṅan, mi Latin kalṅan, mi Grik kalṅan tomini. Lele ta tipun Yesu pa na, imbot kolouṅana pa kar biibi Yerusalem. Tana wal boozo tiwwa ma tirre sala pa bude tana. ²¹ To zin bibip kizin patoronṅana kan tila ki Pilatus mi tiso pini: “Nu beede sua ta kembena paso? Bela beede ta kembei: ‘Tomtom ti iso ni king kizin Yuda.’ ”

²² Tamen Pilatus ipekel kwon ma iso: “Tonḡo. Sua ta aṅbeede kek na, imbot pataaṅa.”

²³ Zin malmal kan tipun Yesu sala ke pambaaraṅana makinṅ to, tikam mburu kini, mi tiur ma iwe pakaana paṅ, mi tiparraṅ pizin. Mi tikam mburu kini biibi ta munṅaana na, ²⁴ mi tiparso pizin ma tiso: “Mburu biibi taiṅgi, irao be taraaza pepe. Kenako imbot ta kembei, mi takam mbulu sa be tere asiṅ tabe ikam.” Tabe sua ki Anutu ta munṅu tibeede na, iur ṅonoono. Sua ta kembei: Mburu tio, tiparraṅ pizin. Mi mburu tio biibi na, tiru zaala pa be tire asiṅ tabe ikam.[☆]

Tana mbulu ta zin malmal kan tikam na, indeeṅe kat sua tana.

²⁵⁻²⁶ Yesu naana ziru naana musaana, mi Maria ta Kleopas kusiini, mi Maria ki Magdala, mi nanḡaṅ ta Yesu leleene pini ilip na, timendernder

[☆] 19:17: Ibr 13:12 [☆] 19:24: Mbo 22:18

su ke pambaaranjana uunu. Beso Yesu mataana isu na, ire naana ziru nanḡaḡ tana timendernder ma timbotmbot. Tana iso pa naana ma iso: “Anaḡ, re lutum tina.”✠ 27 To iso mini pa nanḡaḡ tina ma iso: “Re nom tina.” Indeeḡe tana ma ila na, nanḡaḡ tina ikam Yesu naana ma ila ruumu kini, mi imborro i.

Yesu imeete

(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Lu 23:44-49)

28 To Yesu iute ta kembei: Uraata kini ta boozomen, ni iposop ma imap lup kek. Tana iso: “Miri yo!” Sua tana, ni iso bekena sua ki Anutu ta tibeede muḡu kek na iur ḡonoono. 29 Mbooro ta, tise baen pakpakḡana isula ma imbotmbot. Tana tikam ke namaana mi tipo koronḡ ta ila, to titizik sula baen pakpakḡana tana, mi tikam la Yesu kwoono.✠ 30 Ni isemsem maḡiḡ, to iso: “Uraata ta anḡosop ma imap lup kek.” Tona ka bolboolo ipol, mi izem itunu ma imeete.

Tinḡal Yesu ḡgiliini

31 Aigule tana, inabe tiparanḡaḡ koronḡ ta boozomen pa aigule potomḡana tabe ipet. Tana zin bibip kizin Yuda tila ki Pilatus, mi tiwi i be iso pizin malmal kan ma tila tipetekatkat zin uri kumbun. Naso timetmeete karau, mi tikam zin ma tila titwi zin. Kokena timbotmbot sala ke pambaaranjana kizin ma aigule potomḡana tana ipet. Pa ina sunḡana biibi. 32 Tana zin malmal kan tila ma tipetekat tomtom ru ta tipun zin raama Yesu na kumbun. 33 Beso tila ki Yesu na, tire i imeete ma kup kek. Tana tipetekat kumbuunu

✠ 19:25-26: Yo 13:23 ✠ 19:29: Mbo 22:15, 69:21

som. ³⁴ Tamen zin malmal kan, tomtom kizin ta, ikam izi mi ingal sala pa Yesu ngiliini na, sin ramaki yok isu.✧

³⁵ (Tomtom ta ire kat mbulu tana ipet, ta ingi ipombol ka sua, bekena niom kuurla tomini. Mi ni iute: Sua kini, ina n̄onoono men. Pa ni ire kat ta iso.) ³⁶ Mbulu ru ti ipet pa Yesu, tana sua ki Anutu ta tibeede mun̄gu kek na iur n̄onoono. Sua ta kembei:

Zin ko irao tipetekat tiroono sa ma ipol na som.✧

³⁷ Mi sua toro iso ta kembei:

Zin ko tire sala pa tomtom ta tin̄gali na.✧

Titwi Yesu

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Lu 23:50-56)

³⁸ Mbulu boozomen tana ipet lup, to Yosep ki kar Arimatea ila ma iwi Pilatus pa Yesu be ikami ma ila itwi i. Yosep tina, ni nan̄gan̄ ki Yesu tomini. Tamen imototo zin bibip kizin Yuda, tana iswe urlan̄ana kini ma ipet mat som. Pilatus iyok pini, to ni ikam Yesu. ³⁹ Mi Nikodemus ta mun̄gu ila ki Yesu mi ziru tizzo sua pa mbej na, ikam ngere kuziin̄ana biibi mi igaaba Yosep ma ziru tikam Yesu ma tila.✧ ⁴⁰ Tikami ma tila naala, to tito mbulu kizin Yuda ta tikamam pizin uri i, mi tikaukau i pa kawaala surunsurun, mi tilin̄ ngere tana isala. ⁴¹⁻⁴² Lele ta tipun Yesu isu pa na, na ke lene ambain̄ana ta imbot koloun̄ana pa. Mi ke lene tana na, naala popon̄ana ta imbotmbot. Uri sa ikeene lela pasa zen. Tana Yosep ziru Nikodemus tikam Yesu, mi tiuri lela naala tana. Pa aigule tana,

✧ **19:34:** 1Yo 5:6+ ✧ **19:36:** Kam 12:46; Mbo 34:20 ✧ **19:37:** Mbo 22:16+; Sek 12:10; Tur 1:7 ✧ **19:39:** Yo 3:1+, 7:50

inabe zin Yuda tiparaŋraŋ koron ta boozomen pa aigule potomŋana tabe ipet i.

20

Yesu imanŋa mini

(Mt 28:1-8; Mk 16:1-8; Lu 24:1-12)

¹ Aigule potomŋana imap ma ka mankwono, mbenbenŋana na, Maria ki Magdala ila be ilou naala. Ipet na ire pat ta isekaala naala kwoono na, tipatimbil ma ilae kek. ² Tana iloondo ma ila ki Simon Petrus mi nanŋaŋ toro ta Yesu leleene pini ilip na, mi iso pizin ta kembei: “Ai, Merere na, wal sa ko tikoki i pa naala ma tila kek. Mi amkankaana pini. Ko tiuri ila parei?”

³ Tabe Petrus ziru nanŋaŋ toro tana timanŋa be tila pa naala. ⁴ Ziru tiloondo ma tila na, Petrus ikamam mi nanŋaŋ tana loŋa ma ila ipet naala uunu munŋu. ⁵ To ituundu, mi mataana lela naala leleene na, ire la pa kawaala ta tipiu Yesu pa na, piunŋana ma imbotmbot. Mi ni ilela kat naala leleene som. ⁶ Mi Simon Petrus na som. Ila ma kanŋaŋ ma ilela. Ilela to, irre su pa kawaala ta tipiu Yesu pa na, piunŋana ma timbotmbot. ⁷ Mi kawaala ta munŋu tipakaala Yesu mataana pa na, imbot raama kawaala piunŋana tana som. Lekŋana ma imbot ndel. ⁸ Tona nanŋaŋ toro tana ilela kat naala leleene tomini. Mi ire koron boozo tana, to iurla kat. ⁹ (Nonoono, sua ki Anutu iso pataaŋa kek ta kembei: Yesu bela imeete mi imanŋa mini pa naala. Tamen nŋar kizin ikam kat sua tana ka uunu zen.) ✧ ¹⁰ To ziru tizem naala, mi timiili ma tila pa ruumu kizin.

✧ 20:9: Mbo 16:10

*Yesu ipet ki Maria ta ki Magdala na
(Mt 28:9-10; Mk 16:9-11)*

¹¹ Maria imiili ma imar ipet naala mini, to imendernder su naala kwoono, mi itañtañ ma imbotmbot. Beso ituundu mi mataana ilela naala leleene na, ¹² ire añela ru ta tiru pa mburu kokouñan na, timbutul se Yesu muriini ta munğu imbot pa na. Ta imbot la ki uteene, mi toro imbot la ki kumbuunu. ¹³ To añela ru tana tiwi i. Tiso: “A barau, tañtañ paso?” Mi ni ipekel kwon ma iso: “Wal sa tikam Merere tio ma ila ne kek. Mi nio añkankaana pa. Ko tiuri ila parei?”

¹⁴ To mataana ilae na, ire Yesu itunu imendernder su ndemeene uunu. Tamen ikilaali som. ¹⁵ To Yesu iwi i ma iso: “A barau, nu ru asıñ ta tañtañ na?”

Mi Maria iso ko ni tomtom ta imborro lele tana. Tana iso pini ma iso: “Biibi, sombe nu kam Merere tio, na so yo pini, mi añla añkami.”

¹⁶ To Yesu ipaata kat zaana mi iso: “Maria!” Tana Maria ikilaala nager kini, to itoori mi iso: “Wai, Rabboni!” (Rabboni, ina Iburu kalñan. Mi ka uunu ta kembei: ‘mos katuunu’.) To ila mi iteegi.

¹⁷ Tamen Yesu iso pini: “Wa! Zem yo. Pa inği añsala ki Tamañ zen. Miili ma la ki tiziñ bizin, mi so pizin ta kembei: Inği be añmiili ma añsala ki Tamañ. Mi ni Tomoyom tomini. Mi ni Anutu tio, mi Anutu tiom tomini.” ✧

¹⁸ Tana Maria ila ipet kizin nañgan, mi isotaara zin ta kembei: “Nio añre kat Merere pa motoñ.” Mi iso zin pa sua ta Yesu iso pini na.

Yesu ipet kizin nanḡaḡ kini

(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Lu 24:36-49)

¹⁹ Indeeḡe aigule mataana kana tana ka mbeḡ na, zin nanḡaḡ ki Yesu tilup zin lela ruumu leleene. Mi kataama ila ma tuḡ. Pa timoto zin Yuda tau. Timbotmbot mi molo som na, Yesu ipet kizin mi iso pizin. Iso: “Leleyom ambai.” ²⁰ To iso zin pa namaana mi ḡgiliini, mi zin tire i mi tikilaali kembei ni Merere kizin. Tabe ikam ma leleḡ ambai ma tau ambai kat. ²¹ To Yesu iso pizin mini ma iso: “Leleyom ambai. Inḡi nio aḡḡo yom ma kala, kembei ta Tamaḡ inḡo yo ma aḡmar i.” ✧

²² Tona iwi Bubunḡana ma ila pizin mi iso: “Kakam Bubunḡoḡ Potomḡana ta ima na. ²³ Tomtom ta sombe Anutu ireege sanaana kini kek, na niom irao kopomboli ma koso pini ta kembei: ‘Anutu ireege sanaana ku kek.’ * Mi sombe kereege pini som, nako sanaana kini tana imbotmbot men.” ✧

Yesu ipet ki Tomas

²⁴ Yesu ipet kizin nanḡaḡ kini na, kizin ta, zaana Tomas, ni zinḡan timbotmbot som. Tomas tana zaana toro Didimus. ✧ ²⁵ Tana kaimer, Tomas ila ipet kizin, mi zin tiso Yesu uruunu pini. Tiso: “Ai, niam amre Merere kiti kek.” Tamen Tomas ipekel kwon ma iso: “Wa, ina sa kapakaam na. Nio aḡurla som. Kena so ituḡ aḡre kat kiruunḡu muriini mi izi muriini pa motoḡ, mi nomoḡ ilela, to aḡurla.”

²⁶ Aigule lamata mi ru ilae na, nanḡaḡ kini tilup zin mini ma timbotmbot. Mi kataama ta

✧ **20:21:** Mt 28:19 * **20:23:** Zaala toro tabe totooro sua ti na, ta kembei: ‘Niom sombe kereege sanaana ki tomtom sa, na sanaana kini reeḡḡana.’ ✧ **20:23:** Mt 16:19+, 18:18 ✧ **20:24:** Yo 11:16, 14:5

boozomen tikotkaala lup. Indeeje tana, Tomas tomini ziŋan timbotmbot. Molo som na, Yesu ipet la mazwan mi iso: “Leleyom ambai.” ²⁷ Mi mataana ila ki Tomas, to iso pini: “Lelem iwe ru ndabok. Mar ma nomom ilela kiruunŋu muriini mi izi muriini, mibe urla.”

²⁸ To Tomas iso pini ma iso: “Oo, ŋonoono kat. Nu Merere tio, mi Anutu tio!”

²⁹ Mi Yesu iso pini: “Nu re kat yo kek, tana urla. Mi wal ta sombe tire kat yo som, mi tamen tiurla, na zin ko menmeen zin pa kampenana ki Anutu tabe ise kizin i.” ✧

Ro ti ka uunu

³⁰ Indeeje ta Yesu ziŋan nanŋaŋ kini tiwwa na, ni itooro mos boozomen ma tire kat pa matan. Tamen mos boozomen tana, kan mbol ise ro ti som. ✧ ³¹ Mi sua boozomen ta imbot se ro ti, ina be ipei ŋgar tiom mi kuurla ta kembei: Yesu, ni Mesia mi Anutu Lutuunu ŋonoono. Mi sombe kuurla kini, inako ni ndomoono pa, mi kakam mbotŋana ki Anutu ta iseŋge iseŋge ma ila. ✧

21

Yesu ipet ki nanŋaŋ kini isu yok tatiliunana Tiberias ka peende

¹ Kaimer to Yesu ila ipet kizin nanŋaŋ kini isu yok tatiliunana Tiberias ka peende. Ipet ta kembei:

² Simon Petrus, Tomas (ta zaana toro Didimus na), Natanael (ni kar kini Kana ta Galilea na), Zebedi lutuunu bizin ru, mi nanŋaŋ ru tomen ta ziŋan timbotmbot. ³ To Simon Petrus isu mi iso pa waene

✧ **20:29:** Yo 3:16; 2Kor 5:7; 1Pe 1:8 ✧ **20:30:** Yo 21:25 ✧ **20:31:** Ro 1:17; 1Yo 5:13

bizin tana. Iso: “Nio inġi aṅla aṅwaaza kanda i.” Mi zin pakan tiso: “Soom. Niam ko itinjan.” Tana tise woongo mi tila, to titekteeġi ma mankwono. Tamen tikam ye sa som. ✧ ⁴ Lele imarmar mi Yesu ila ipet ma imendernder su peende. Mi tire la pini, tamen tikilaali som. ⁵ To ni iwi la pizin ma iso: “Ou tizinjan, kakam koyom ye sa?”

Mi tipekel kwoono ma tiso: “Wai, som kat.”

⁶ To ni iso pizin ma iso: “Kena kotoombo ma kipiri pu isula ki nomoyom woono ten.” Tana tipiri pu isula. Beso tiyo ma ise na, tirao som. Pa ye tila ma bok kat. ⁷ Tona nanġaṅ ta Yesu leleene pini ilip na, iso lae pa Petrus ma iso: “Ouo, inġa Merere tau!” Petrus ilenġ sua kini tana, na loṅa men mi iur mburu kini mat kana ila niini mini, mi ilu i sula ma ilela pa peende. ⁸⁻⁹ Mi nanġaṅ pakan, zin timbot woongo mi tiyaaru pu ta bok pa ye na, mi tito i ma tilela pa peende. Pa zin timbot molo pa peende som. Tilela peende, to tire narabu ma ye imbot sala you. ¹⁰ Tona Yesu iso pizin ma iso: “Ye ta buri kakam ma kele na, pakan imar.”

¹¹ Tana Simon Petrus ipera ma isala woongo, mi iyaaru pu raama ye ma ilela pa peende. Pu tina, ye tilela ma bok kat mabe rek. Mi ye ta sorok som. Ye ta bibip men. Mi tinin zin na irao tomtu lamata, tomtuoru, laamuru mi tel (153). ¹² To Yesu iso pizin ma iso: “Kamar ma kakan kini.” Nanġaṅ kini tiute: Ni Merere kizin. Tamen tasa kwoono ikam kak ma iwi kati som. ¹³ To Yesu namaana ila pa narabu ma ye mi irai pizin. ✧

¹⁴ Yesu imeete mi imanġa mini pa naala na, ipet kizin nanġaṅ kini pa ru. Mi toro ti ta iwe tel pa.

Yesu iur Petrus pa uraata mini

¹⁵ Zin tikan kini ma imap, to Yesu iwi Simon Petrus ma iso: “Simon, Yoan lutuunu, parei? Nu lelem pio ma ilip pa zin pakan tainggi, som som?” Petrus ipekel kwoono ma iso: “E! Merere, nu ute nio leleŋ pu.” Mi Yesu iso pini: “Kena putu zin sipsip tio lutunlutun.” ✧

¹⁶ To Yesu iwi i mini ma iwe ru pa. Iso: “Simon, Yoan lutuunu, nu lelem pio ilip, som som?” Mi ni ipekel kalŋaana ma iso: “E! Merere nu ute nio leleŋ pu.” Mi Yesu iso pini ma iso: “Kena motom pizin sipsip tio.”

¹⁷ To Yesu iwi i mini ma iwe tel pa. Iso: “Simon, Yoan lutuunu, nu lelem pio, som som?” Tabe Petrus leleene ipata. Pa Yesu ikam wiŋana tana pini pa tel kek. Tana ipekel kwoono ma iso: “E! Merere nu ute koron ta boozomen. Nu ute nio leleŋ pu.” Mi Yesu iso pini ma iso: “Putu zin sipsip tio. ✧ ¹⁸ Nio aŋso kat pu ta kembei: Indeeŋe ta nu kaibiŋom na, itum urur mburu ku. Mi lele swoi ta nu lelem pa be la na, nu la men. Tamen kaimer, sombe we kolman, nako swooro nomom ma ila, mi tomtom toro ko iur mburu ku ila nim, mi iyaaru u ma la pa lele ta nu lelem pa som i.” ¹⁹ Sua ti, Yesu iso se ki meeteŋana ki Petrus. Pa kaimer meeteŋana kini tana ko iwe zaala be Anutu zaana iwe biibi. Mi Yesu iso pini mini ma iso: “To yo!” ✧

Nanŋaŋ ta Yesu leleene pini ilip

✧ **21:15:** Ngo 20:28; 1Pe 5:2 ✧ **21:17:** Lu 22:61+ ✧ **21:19:** Mk 1:16+; 2Pe 1:14

²⁰ To Petrus mataana imiili na, ire nanḡaḡ ta Yesu leleene pini ilip na, ni ito zin ma ziḡan tila. Munḡu indeeḡe ta tikanan kini na, nanḡaḡ tana, ta imbot kolouḡana pa Yesu mi iwi i pa asiḡ tabe iuri la ka koi bizin naman. ☆ ²¹ Tana Petrus mataana ila kini, mi iwi Yesu pini ma iso: “Biibi, mi parei pa tomtom tiḡa?”

²² Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Oo, ina nio itunḡ tau. Sombe leleḡ be ni imbotmbot ma irao aḡmiili ma aḡmar mini, ina koronḡ ku som. Ina koronḡ tio. Tamen nu to yo.” ²³ Uunu tina ta kaimer sua irak ma irao nanḡaḡ kini ta boozomen ma tiso nanḡaḡ kini tana ko irao imeete som. Tamen Yesu iso sua ta kembei som. Ni iso men ta kembei: “Sombe nio leleḡ be nanḡaḡ tiḡa imbotmbot ma irao aḡmiili ma aḡmar mini, ina koronḡ tio. Mi ina koronḡ ku som.”

²⁴ Nanḡaḡ tana, ta ire kat koronḡ ta boozomen taḡḡi. Tanata ipombol ka sua, mi iḡeede ise ro ti. Mi niam amute: Sua kini na, sua ḡonoono men. ☆

Sua pemetḡana

²⁵ Yesu ikam uraata boozomen. Tamen uraata kini pakan tibeede se ro som. Mibe tibeede ma imap lup, so ro tana munḡaana ka tieene. Sombe totoombo be tuurpe muriini isu toono ti, nako tarao som. ☆

**Anutu Sua Kini Potomaxana
Genesis, Exodus, Ruth, Psalms, Proverbs, Jonah, and
The New Testament in the Mbula Language of Papua
New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Mbula long
Niugini**

Copyright © 1996 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Mbula

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-08-31

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

a815c47a-4c36-5240-a396-70cbd5e9b593